

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK
KİTAPLIĞI OE_YZ_1172 NUMARALI ŞİİR MECCMUASI
(68^b-109^a) (İNCELEMĒ-METİN-MESTAP'A GÖRE TASNİF)**

YÜKSEK LİSANS

MERVE YILMAZ

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK
KİTAPLIĞI OE_YZ_1172 NUMARALI ŞİİR MECMUASI
(68^b-109^a) (İNCELEME-METİN-MESTAP'A GÖRE TASNİF)**

YÜKSEK LİSANS

**MERVE YILMAZ
(190101008)**

**Danışman
(Prof. Dr. Nihat Öztoprak)**

İSTANBUL, 2021

05/07/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 190101008 numaralı Merve YILMAZ'ın hazırladığı "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1172 Numaralı Şiir Mecmûası (68b-109a) (İnceleme-Metin-MESTAP'a Göre Tasnif) " konulu Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 05/07/2021 Pazartesi günü saat 13:30 'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK	05/07/2021	KABUL
Prof. Dr. Kemal YAVUZ	05/07/2021	KABUL
Dr. Öğr. Üyesi Esra EGÜZ O DONOHOE	05/07/2021	KABUL
(İkinci Danışman) */ .../20...
*/ .../20...

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN / ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Merve YILMAZ

TEŐEKKÜR

Çalışma boyunca bilgi ve birikiminden istifade ettiğim, çalıőmayı büyük bir özveriyle takip eden değerli danıőmanım Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a; lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman yanımda olan, desteklerini esirgemeyen ve beni yetiőtiren hocalarım sevgili Doç. Dr. Ferudun Hakan ÖZKAN'a ve Doç. Dr. Taner GÖK'e; Arapça metinlerin okunmasına ve tercümesine yardım eden hocam Dr. Öğr. Üyesi Adem AKIN'a; birlikte ortak bir mecmuayı çalıőmaktan keyif aldığım, her konuda bir telefon uzaklığında olan kıymetli arkadaşım Ebru SİVRİ'ye; beni bugünlere getiren, maddî ve manevî desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama ve ağabeyime; beni her zaman yüreklendiren dostlarıma gönülden teőekkür ederim.

Merve YILMAZ

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI
OE_YZ_1172 NUMARALI ŞİİR MECMUASI (68^b-109^a)
(İNCELEME-METİN-MESTAP'A GÖRE TASNİF)
MERVE YILMAZ

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı sahasında mecmualar önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada öncelikle mecmuaların öneminden söz edilerek, çalışmamıza konu olan İBB Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1172 numarada kayıtlı mecmua üç ana başlık altında incelenmiştir.

Birinci bölümde öncelikle çalışmaya konu olan mecmuanın nüsha tavsifi yapılmıştır. Mecmuanın şair ve şiir dizinine yer verildikten sonra mecmuada karşılaşılan problemlere değinilerek, mecmuanın derleyeni hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde 68^b-109^a varakları arasında yer alan manzum ve mensur eserler şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise metinde takip edilen yol gösterildikten sonra mecmuanın transkripsiyonlu metnine yer verilmiş ve MESTAP'a göre tasnifi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler; klasik Türk edebiyatı, divan şiiri, mecmua, şiir mecmuası, MESTAP.

**POETRY COLLECTION REGISTERED WITH NO OE_YZ_1172
IN ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY (IMM)
ATATÜRK LIBRARY (68^b-109^a) (ANALYSIS-TEXT-
CLASSIFICATION ACCORDING TO MESTAP)**

MERVE YILMAZ

ABSTRACT

Poetry collections have remarkable significance in Classical Turkish Literature and regarding this significance, the magazine registered with no. OE_Yz_1172 in Istanbul Metropolitan Municipality (IMM) Atatürk Library is analysed under three main parts in this research.

In the first part, the magazine registered in IMM Atatürk Library is described. Later, poet and poem index of the magazine is given. While mentioning some encountered problems in the magazine, information about the amanuensis is given. In the second part, poems and prosas rang among 68^b-109^a are analysed in terms of form and content. In the third part, study method used in this research is explained, the phonetic transcription of the magazine is given, and the research is completed with sorting the the poetry collection according to MESTAP.

Keywords; classical Turkish literature, divan poetry, journal, poetry collection, MESTAP.

ÖNSÖZ

Klâsik Türk edebiyatı sahasında son yıllarda yapılan yüksek lisans tez çalışmalarının konusunu genellikle mecmualar oluşturmaktadır. Mecmuaların dikkatle üzerinde durulmasında, dönemin edebî zevkini yansıtmaması, divanlarda bulunmayan şiiirleri barındırması ve divanı olmayan şairlerin şiiirlerine yer verilmesi etkilidir. Bunun yanı sıra çeşitli manzum ve mensur metinleri ihtiva etmesi bakımından da mecmualar değerli kaynaklardır.

Çalışmamız İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numarada kayıtlı bir şiiir mecmuasının 68^b-109^a varakları arasında yer alan metinleri ve bu metinlerin içeriklerini konu edinmektedir. Bu çalışma giriş bölümüyle birlikte dört ana bölümden oluşmaktadır. Mecmuanın tanıtımı ve çeşitleri hakkında giriş bölümünde bilgi verildikten sonra mecmuaların önemine değinilmiştir.

Birinci bölümde mecmuanın nüsha tavsifi yapılmıştır. Ardından mecmuada yer alan şair ve şiiir dizinine ait tablo verilmiştir. Bu bölümde mecmua içerisinde karşılaşılan problemlere de yer verilerek, mecmuada kullanılan tashih işaret ve yöntemleri nüshadaki örnek görsellerle birlikte incelenmiştir. Mecmuanın derleyeni Şa‘bân Şevkî hakkındaki değerlendirme ile de bu bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde 68^b-109^a varakları arasında yer alan manzumeler şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Manzumeler çeşitli makaleler ve tezlerden hareketle karşılaştırılmış; tespit edilen farklılıklar nüsha farkı olarak belirtilmiştir. Çalışılan varak aralığında yer alan mensur metinler de muhteva başlığı altında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise metin kurulurken takip edilen yol gösterildikten sonra çalışmanın transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir. Manzum ve mensur metinler MESTAP sistemine göre tablolaştırılmıştır. Sonuç bölümünden sonra yararlanılan kaynaklar yer almıştır. Mecmuanın tıpkıbasımından örnekler verilerek çalışma tamamlanmıştır. Tamamlanan bu çalışmanın temel amacı, klâsik Türk edebiyatı

sahasına çok az da olsa bir katkı sağlamak olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için ne kadar dikkat edilmiş olsa da eksik ve noksanlarımızın olabileceğini bildirip, eksik ve noksanlarımızın hoşgörüyle karşılanmasını temenni ederiz.

Temmuz, 2021

Merve YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLO LİSTESİ	xii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MECMUA.....	1
1.1. MECMUANIN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ.....	1
1.2. ŞİİR MECMUALARI VE ÖNEMİ.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
1. İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI OE_YZ_1172 NUMARALI MECMUA.....	8
1.1. OE_YZ_1172 NUMARALI MECMUANIN NÜSHA TAVSİFİ.....	8
1.2. MECMUA ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	9
1.3. MECMUANIN ŞAİR VE ŞİİR DİZİNİ.....	9
1.4. MECMUADA KULLANILAN TASHİH VE İŞARET YÖNTEMLERİ	10
1.4.1. Beyit Hizasından Verilen Haşiyeler	10
1.4.2. Beyit Hizasından Noktalar Koyularak Verilen Haşiyeler.....	13
1.4.3. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler	14
1.4.4. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler.....	15
1.4.5. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler	17
1.4.6. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler.....	19
1.4.7. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler.....	20
1.4.8. “ ” Lafzıyla Verilen Haşiyeler.....	21
1.4.9. Doğrudan Kelime Yanına Verilen Haşiyeler	22
1.4.10. Kelime ve Cümle Üzerine Çizgi Çekilerek Verilen Haşiyeler	24

1.5. MECMUADA KARŞILAŞILAN BAZI PROBLEMLER	26
1.6. MECMUANIN DERLEYENİ ŞA‘BÂN ŞEVKÎ.....	27
İKİNCİ BÖLÜM	29
2. METİN İNCELEMESİ.....	29
2.1. İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI OE YZ 1172 NUMARALI MECMUANIN 68 ^b - 109 ^a VARAKLARININ İNCELENMESİ.....	29
2.1.1. Mecmuanın Şekil Yönüyle İncelenmesi	29
2.1.1.1. Mecmuada Yer Alan Nazım Şekilleri.....	29
2.1.1.2. Mecmuada Yer Alan Kâfiye ve Redifler	32
2.1.1.3. Mecmuada Yer Alan Vezinler	43
2.1.2. Mecmua Metninin Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırılması	44
2.1.2.1. Secdetü’t-Tilâvet’teki Farklılıklar	44
2.1.2.1.1. Harf Farklılıkları.....	44
2.1.2.1.2. Kelime Farklılıkları	45
2.1.2.1.3. Kelimelerin Sıralama Farklılıkları	45
2.1.2.2. ‘Aded-i Âyât-ı Kur’âniyye’deki Farklılıklar	45
2.1.2.2.1. Harf Farklılıkları.....	45
2.1.2.2.2. Kelime Farklılıkları	46
2.1.2.2.3. Kelimelerin Sıralama Farklılıkları	46
2.1.2.3. Mehâric-i Hurûfü’l-Kur’âniyye’deki Farklılıklar	47
2.1.2.3.1. Harf Farklılıkları.....	47
2.1.2.3.2. Kelime Farklılıkları	47
2.1.2.3.3. Kelime Eksiklikleri.....	47
2.1.3. Mecmuanın Muhteva Yönüyle İncelenmesi	48
2.1.3.1. Mecmuanın Şiir ve Şairleri	48
2.1.3.2. Mecmuada Yer Alan Manzum Metinler	48
2.1.3.2.1. İslâm İnancı ve İslâm Kültürünü Yansıtan Manzumeler	49
2.1.3.2.2. Mahallî Unsurlar ve Sosyal Hayatı Yansıtan Manzumeler	57
2.1.3.3. Mecmuada Yer Alan Mensur Metinler	59
2.1.3.3.1. Muhâkeme-i Mükeyyifât.....	59
2.1.3.3.1.1. Muhâkeme-i Mükeyyifât’ın Bölümleri	60
2.1.3.3.1.2. Muhâkeme-i Mükeyyifât’ın Dil, Üslup ve Anlatımı	70

2.1.3.3.1.3. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Değerlendirilmesi	72
2.1.3.3.2. Diğer Mensur Metinlerin Muhtevaları	74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	80
3. METİN	80
3.1. METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL	80
3.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	83
3.3. MESTAP SİSTEMİNE GÖRE TABLO	168
SONUÇ.....	175
KAYNAKÇA	177
EKLER.....	181

TABLO LİSTESİ

Tablo I. : Mecmuanın Şair ve Şiir Dizini	9
Tablo II. : Mecmuada Yer Alan Nazım Şekilleri	32
Tablo III. : Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Kâfiye ve Redif Tablosu	33
Tablo IV. : Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Vezin Tablosu	43
Tablo V. : Mecmuanın Şair ve Şiirleri	48

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	A, a, E, e, Ā, ā, ’
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṭ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ẓ, ẓ, Ḍ, ḍ
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Z, z
ع	’
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g, Ñ, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū
ه	H, h, A, a, E, e
ي	Y, y, Ī, ī, Ī, ī

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
edt.	Editörler
haz.	Yayına hazırlayan
K.	Kaside
M.	Mesnevi
MESTAP	Mecmuaların Sistematiik Tasnifi Projesi
Mf.	Müfred
N.	Nazm
R.	Rubai
S.	Sayı
s.	Sayfa
trc.	Tercüme eden.
vb.	Ve benzerleri

GİRİŞ

1. KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA MECMUA

1.1. MECMUANIN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

Mecmua etimolojik olarak Arapça cem‘ kökünden gelir. Kelime anlamı olarak “toplanılıp biriktirilmiş tanzim ve tertip edilmiş şeyler”¹ demektir. Klâsik kültürde edebiyat terimi olarak da, defter, türlü konuların bir araya getirildiği yazıları içine alan kitap, şiir defteri gibi anlamlarda kullanılmıştır.² Mecnûanın yanı sıra mecâmî‘, mecma‘, câmi‘ gibi aynı kökten türemiş kelimelerle -yalnız Osmanlı Türkçesi’nde- cüzdan, defter ve cerîde isimleri de aynı mânada kullanılmıştır. Ancak bu isimlerden herhangi birini taşımadığı halde mecmua özelliğine sahip pek çok eser bulunmaktadır.³

Mecmua başlangıçta, birçok bakımdan benzediği cönk gibi âyetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilâhiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lugaz ve muammalarla ilâç tariflerinin ve faydalı bilgilerin (fevâid), notların, tarihî belge ve kayıtların (tevârih) derlendiği bir not defteri halinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır.⁴

Mecmualar derleme özelliği taşıyan kitaplar olduğundan bu kaynaklar daha çok derleyen zevkini yansıtmaktadır. Mecmuayı derleyen kişinin tercihleri mecmuanın yapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla mecmualarda ortak bir yapı söz konusu değildir. Hacimce değişiklik gösterdiği gibi muhteva ve şekil yönüyle de değişiklik gösterebilir.

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2015, s. 1293

² Yaşar Aydemir, “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, Summer 2007, s. 122.

³ Mustafa Uzun, “Mecnûa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 265.

⁴ Mustafa Uzun, *a.g.e.*, s. 265.

Klâsik Türk edebiyatı sahasında ise şiir mecmuaları önemli bir yere sahiptir. Herhangi bir nazım türü veya nazım şekli birliği/müşterekliği aranmaksızın derlenmiş manzum metinlerden oluşan toplamalara şiir mecmuası denilmektedir. Bu eserler, kütüphanelerde “Şiir Mecmuası” adı altında kayıtlı olabileceği gibi genellikle “Mecmu‘a-i eş‘âr” veya “Mecmu‘atü’l-eş‘âr” olarak kayıtlıdır.⁵

Araştırmacılar tarafından mecmualar özellikleri dikkate alınarak belli bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Yapılan ilk sınıflandırma Agâh Sırrı Levend’e aittir. Sınıflandırma şu şekildedir:

- a) Nazireler mecmuaları,
- b) Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde olan seçme şiirler mecmuaları,
- c) Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- d) Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- e) Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar.⁶

Bir başka sınıflandırma da Günay Kut’a aittir. Günay Kut’un sınıflandırması da şu şekildedir:

- a) Nazire mecmuaları,
- b) Seçme şiir mecmuaları,
- c) Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar,
- d) Tanınmış kişilerce ya da derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar.⁷

⁵ M. Fatih Köksal, “Şiir Mecmularının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)” *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 134.

⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara 1973, s.166-167.

⁷ Günay Kut, “Mecmûa”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler)*, (haz.: Ezel Everdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara), Dergâh Yayınları, C. 6, İstanbul 1986, s.170.

Mecmuaların çeşitli özelliklerini de dikkat alarak en kapsamlı tasnifi Atabey Kılıç yapmıştır. Tasnifi şu şekildedir⁸:

1. Cilt ve Tertip hususiyetleri bakımından

1.1 Cönkler

1.2 Mecmualar

1.2.1 Tertip durumuna göre mecmualar

1.2.1.1 Mürettep mecmualar

1.2.1.2 Mürettep olamayan mecmualar

1.2.2 Mürettep durumuna göre mecmualar

1.2.2.1 Mürettibi bilinen mecmualar

1.2.2.2 Mürettibi bilinmeyen mecmualar

1.2.3 Aynı zümreye mensup şahsiyetlerin eserlerini topladığı mecmualar

2. Şekil Bakımından

2.1 Manzum metinler

2.1.1 Kaside mecmuaları

2.1.2 Gazel mecmuaları

2.1.3 Nazîre mecmuaları

2.1.4 Mu'ammâ mecmuaları

2.1.5 Manzûm lugât mecmuaları

2.1.6 İlâhî mecmuaları

2.1.7 Şehrengiz mecmuaları

2.1.9 Na't mecmuaları

2.1.10 Mi'râciye mecmuaları

⁸ Atabey Kılıç, “*Mecmua Tasnifine Dâir*”, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmuâ: Osmanlı Edebiyatının Kırkbarı, (haz: Hatice Aynur ve öte..) Turkuaz Yayınları, İstanbul 2012, s.75-96

- 2.1.11 Matla' mecmuaları
- 2.1.12 Mersiye mecmuaları
- 2.1.13 Çeşitli mesnevilerden seçkileri barındıran mecmualar
- 2.1.14 Güfte mecmuaları
- 2.1.15 Müstezad mecmuaları
- 2.1.16 Tarih mecmuaları
- 2.1.17 Musammat mecmuaları
- 2.1.18 Kıt'a ve rubâ'i mecmuaları
- 2.1.19 Divân mecmuaları
- 2.2. Mensur metinler mecmuaları
 - 2.2.1 Lugaz mecmuaları
 - 2.2.2 Fetva mecmuaları
 - 2.2.3 Tefsîr mecmuaları
 - 2.2.4 Şerh mecmûaları
 - 2.2.5 Sakk mecmuaları
 - 2.2.6 Mekân tasvirlerini içeren mecmualar
 - 2.2.7 Münşe'ât mecmuaları
 - 2.2.7.1 Derleme münşe'ât mecmuaları
 - 2.2.7.2 Tek şahsa ait inşa örneklerinden oluşan münşe'ât mecmuaları
- 2.3 Karışık manzum ve mensur eserler mecmuaları
 - 2.3.1 Fevâ'id ve eş'âr mecmuaları
 - 2.3.2 Farklı türleri barındıran mecmualar
- 3. Dil bakımından mecmualar
 - 3.1 Arapça mecmualar
 - 3.2 Farsça mecmualar

3.3 Türkçe mecmualar

3.4 Çok dilli mecmualar

4. Muhteva bakımından

4.1 Din

4.2 Tasavvuf

4.3 ilm-i nücûm / fal ve remil

4.4 Hikâye/ latîfe

4.5 Hezel ve hiciv

4.6 Edviye

4.7 Mûsıkî

4.8 Hat ve kitâbet

5. Şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilmiş mecmualar

1.2. ŞİİR MECMUALARI VE ÖNEMİ

Şiir mecmuaları antoloji niteliğinde olup, dönemin edebi zevkini yansıtması bakımından değerli kaynaklardır. Klâsik Türk edebiyatı sahasına sağladığı katkılar M. Fatih Köksal tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

❖ Kaynaklarda adı geçmeyen, unutulmuş şairlerin şiirlerine mecmualarda rastlamak mümkündür.

❖ Bilinen şairlerin bilinmeyen / divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamak mümkündür.

❖ Şairlerin divanlardaki şiirlerinin farklı şekillerine (fazla veya eksik beyitler, nüsha farkları vs.) tesadüf edilebilir.

❖ Mecmualar arasında bilinmeyen, varlığı bilindiği halde nüshası tespit edilemeyen eserlerle karşılaşılabilir.

❖ Bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, bilinen nazım şekillerinin örneği görülmeyen kafiye tipleri, farklı bend yapıları; yeni türler,

edebiyatımızda kullanımına rastlamadığımız aruz kalıpları vb. örneklerle de mecmualarda karşılaşılabılır.

❖ Mecmualarda, zaman zaman şairlerin hayatıyla ilgili önemli bilgileri de yakalama imkânı vardır. Bu, ölüm tarihi bilinmeyen bir şairin ölümü için düşülmüş bir tarih manzumesi şeklinde olabileceği gibi, araştırmacılar için çok önemli olabilecek derkenara düşürülmüş bir bilgi notu veya şiir şeklinde de olabilir.

❖ Bazı şiir mecmualarında, başka şairlerin de şiirleri bulunmakla beraber, özellikle bir şairin şiirlerinin yoğun olduğu görülür. Derleyenin şair olduğu bir şiir mecmuası edebiyat tarihi araştırmalarına katkısı bakımından kuşkusuz daha kıymetli sayılır.

❖ Mecmualar, -bir kısmı kendisi de şair olan- şiir sever kişiler tarafından tertip edilen eserlerdir. Bu itibarla derleyeni belli kişiler tarafından toplanan mecmualarda o şahsın / şairin zevklerini fark ederken, dönemin genel beğenisiyle ilgili önemli ipuçları da yakalamak mümkündür. Bir şairin o dönem mecmularında çok şiirinin bulunması o devirde çok beğenildiğini, keza nazım şekillerinin sıklığından o nazım şeklinin gördüğü rağbeti, çok kullanılan aruz kalıpları ve kafiye yapıları devrin aruz ve zevkini bize bildiren önemli işaretlerdir.

❖ Şiir mecmualarında genel olarak dönemin zevklerini, edebî tercihlerini vs. anlamak kabil olduğu gibi ferdî temayüllerin de izini sürmek mümkündür. Nazire mecmuası olmasa da kimi mecmualarda nazire şiirler bulunduğundan şairler arasındaki etkileşimi, teselsül bağlarını takip etmek de mümkün olur.

❖ Mecmualar dışındaki eserlerin fevâ'id ve vikâye yapraklarında da zaman zaman rastlamak mümkünse de özellikle mecmualarda çok sık rastladığımız edebiyat dışı kimi konular da ayrıca ele alınması gereken önemli noktalardır. Şöyle ki hemen her mecmuanın boş kalmış sayfalarında, yazılı sayfaların derkenarlarında çeşitli dualar, otlarla ilâç yapım tarifleri, tılsım, vefk, reml, tefe"ül gibi gizli ilimler (havâs) denilen itikatlara dair notlar, tarih kıt'aları, müstakil matla^c ve müfredler, bazı münşeât örnekleri, kimi resmî kayıtların örnekleri çokça rastlanan -asıl mecmua konusuyla ilgisi olmayan- kayıtlardır. Bütün bunlar edebiyat araştırmacıları kadar hatta onlardan da fazla sosyoloji, tarih (özellikle kültür tarihi), kültürel antropoloji,

dinler tarih, halkbilim gibi farklı bilim dallarından kişilerin de ilgi alanına giren çok önemli ama ihmal edilmiş bilgi kıvrıntılarındandır. Bunların bileşkesi Türk milletinin kültür kodlarını ortaya koyacaktır. Bütün mecmuaların bir de bu gözle alınması çok çok önemlidir.

❖ Bütün bunlarla beraber, özelde şiir mecmualarının, genelde de bütün mecmuaların yukarıda sayılan fayda ve önemleri tek tek ve birbirinden bağımsız olarak incelendiğinde çok fazla bir anlam ifade etmezler. Mesela Bâkî'nin divanında bulunmayan şiirlerini inceleyecek olsak bir tek mecmuayı taramamız ne ifade eder? Yahut bir mecmuada falan şairin şu kadar filan şairin bu kadar şiirinin bulunmasının bir anlamı var mıdır? Bu olsa olsa bize o derleyicinin şiir zevkini yansıtan bir işareti verir. Ama aynı dönemde derlenmiş yüzlerce mecmuanın taranmasından ortaya çıkacak manzara devrin müşterek anlayış ve zevkini ortaya dökecektir.⁹

Mecmuaların alana sağladığı katkıları gözetmek suretiyle M. Fatih Köksal "Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi" (MESTAP) çalışmasını başlatmıştır. Son yıllarda özellikle yüksek lisans tez çalışmalarının kaynaklık ettiği bu projeye birlikte keşfedilmeyi bekleyen pek çok manzum ve mensur eser gün yüzüne çıkacak ve sahadaki eksiklikler tamamlanacaktır. MESTAP kapsamında ulaşılan bilgilerin bir bilgi bankasında toplanması ve tablo halinde tasnif edilmesi de pek çok araştırmacı için kolaylık sağlamakla birlikte yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacaktır.

⁹ M. Fatih Köksal, *a.g.e.*, s.138-141.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI OE_YZ_1172 NUMARALI MECMUA

1.1. OE_YZ_1172 NUMARALI MECMUANIN NÜSHA TAVSİFİ

Çalışılan mecmua İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numarada “Şiir Mecmuası” adıyla kayıtlıdır. 109 varaklık mecmuanın müstensihisi Şa’bân Şevkî’dir. Şa’bân Şevkî kendi şiirlerine yer verdiği mecmuada “li-muharirihi, li-muharirihi Ş. Şevkî, li- muharririhi Şa’ban Şevkî” imzalarını kullanmıştır. Mecmuanın istinsah tarihi tam olarak belirtilmese de içerisinde yer alan eserlerin tarihinden hareketle 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başında derlendiği düşünülmektedir.

Manzum ve mensur eserlerin yer aldığı mecmuanın dış ölçüsü 185x120 mm’dir. Mecmuanın orijinalini göremediğimiz için cildi ve kapağı hakkında bilgi verilememektedir.

Mecmuada yer alan manzum ve mensur eserler rika yazı hattıyla samani ve sarı renkli kâğıtlara her sayfa çift sütun olacak şekilde yazılmıştır. Her sütunda 17-19 satır bulunmaktadır. Siyah çerçeve içindeki eserler siyah mürekkeple yazılırken; başlıklar, mahlaslar ve bazı haşiyeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazmanın aslına varak numarası kaydedilmiş olsa da mecmua sonradan Latin rakamlarla tekrar numaralandırılmıştır. Ayrıca mecmuanın b yüzünün sağ alt köşesinde reddâdeler yer almaktadır.

Mecmuanın tamamında derkenarlar bulunmaktadır. Bu derkenarlarda yer alan haşiyeler mecmuada yer alan eserlerle ilgili bilgilendirmeleri içermektedir. Derkenarlarda ayrıca metin içerisindeki kelimelerin anlamlarını ve açıklamalarını verebilmek için tashihler yapılmıştır. Bazı yanlış ya da farklı okunabilecek kelimeler için de mecmuanın derleyeni hareke koyarak okuyucuya yol göstermiştir.

Derkenarlara düşürülen nüsha ibarelerinden hareketle mecmua içerisindeki eserlerin bir nüsha ile karşılaştırıldığı düşünülmektedir.

Mecmuada yer alan vikâye sayfasında “Kıt‘a-ı Nâfia” başlığıyla bir beyit yazılarak mecmuayı okuyan herkesin kendisine bir ders çıkarması gerektiği öğütlenmiş; bu mecmuanın renkli, zengin ve güzide bir mecmua olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca mecmuanın latifeler, atasözleri ve nasihatlar barındırdığı kaydedilmiştir.

Bu bilgiler haricinde müstensih ya da mecmuaya sahip olan bir başkası tarafından vikâye sayfasında şair Veysî’nin Hâb-nâmesi’ni Sultan Ahmed’e takdim ettiği söylenmiş ve Veysî’nin ölüm tarihi “1307” olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda vikâye sayfasına Sultan Ahmed’in Peygamber efendimizin naleyn-i şerifini ziyaret ettiği sırada söylemiş olduğu bir kıt‘ası kaydedilmiştir.

1.2. MECMUA ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numaralı 109 varaklık mecmua hakkında yapılan detaylı araştırmalar sonucunda herhangi bir çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Bu mecmua, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’nde yüksek lisans eğitimi alan iki öğrenci tarafından çalışılmıştır. Çalışılan varak aralıkları şu şekildedir:

1a-68a Ebru Sivri (tamamlandı)

68b-109a Merve Yılmaz (tamamlandı)

1.3. MECMUANIN ŞAİR VE ŞİİR DİZİNİ

Bu başlık altında İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numaralı mecmuanın şairlerini ve şiiirlerini içine alan bir tablo hazırlanmıştır. Tabloda verilen şair sıralamasında alfabetik sıralama gözetilmiştir. Mecmua içerisindeki şairler ve şiiirler şu şekildedir:

Tablo I. Mecmuanın Şair ve Şiiir Dizini

Şairin Mahlası	Nazım Şekli	Şiiir Sayısı
Ebussuûd Efendi	Kıt‘a	1

İbn-i Kemâl	Rubai	3
Karlı Mehmed Hamdi Efendi	Kaside	1
Keçecizâde İzzet Mollâ	Mesnevi	2
Kemal Paşazâde	Mesnevi	1
Li-şâirü'z-Zarzar	Nazm	1
Mahlassız	Mesnevi	1
Mahlassız	Kıt'a	1
Mahlassız	Kıt'a	1
Mahlassız	Nazm	1
Mahlassız	Müfred	1
Mahlassız	Müfred	1
Mahlassız	Müfred	1
Mehmed Şâkir Kudsî İstanbulî	Kaside	1
Süleyman Nahîfî	Mesnevi	4
Şa'bân Şevkî	Mesnevi	3
	Nazm	1
	Müfred	4
	Mısra	1
Şeyhî Mehmed Efendi	Nazm	1
Zeynep Hatun	Rubai	1

1.4. MECMUADA KULLANILAN TASHİH VE İŞARET YÖNTEMLERİ

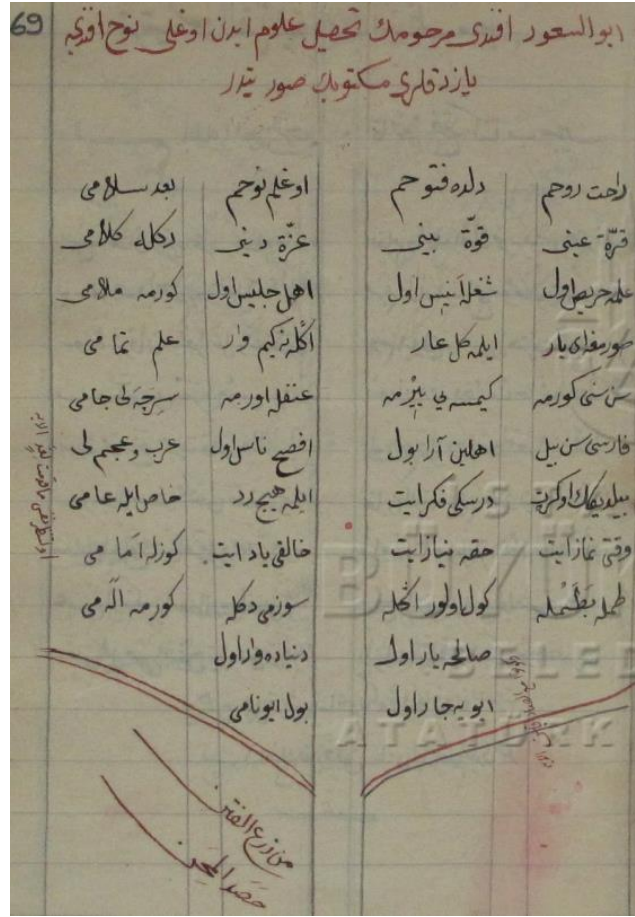
Üzerinde çalıştığımız mecmuanın 68^b-109^a varakları arasında yazılan haşiyelerin ve yapılan tashihlerin farklı işaret ve yöntemler kullanılarak verildiği tespit edilmiştir. Bu işaret ve yöntemler nüshadaki görsellerle birlikte alt başlıklar altında incelenmiştir.

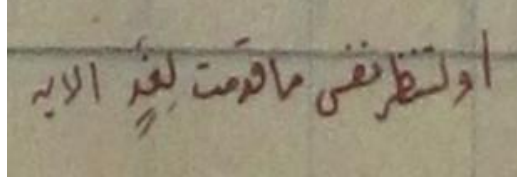
1.4.1. Beyit Hizasından Verilen Haşiyeler

68^b-109^a varakları arasında beyit hizasında gösterilen on dört tane haşiyeye yer verilmiştir. Çalışılan varak aralığında en fazla bu yöntem tercih edilmiştir. Beyit hizasında yer alan haşiyelerde âyet ve hadislerden yapılan iktibaslar yer almakla birlikte çoğu zaman içerikle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Aşağıdaki görselde, beytin hizasında kırmızı mürekkeple bir âyetten nakıs iktibas yapılmıştır. Yapılan iktibasın yanına da ayrıca “el-âyet” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür:

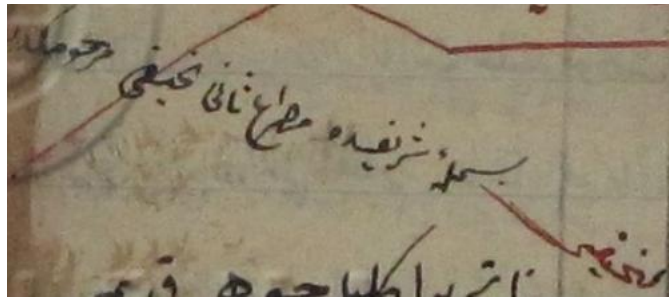
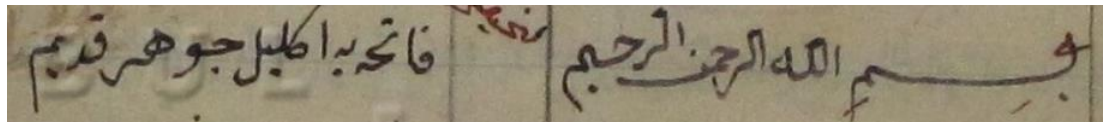
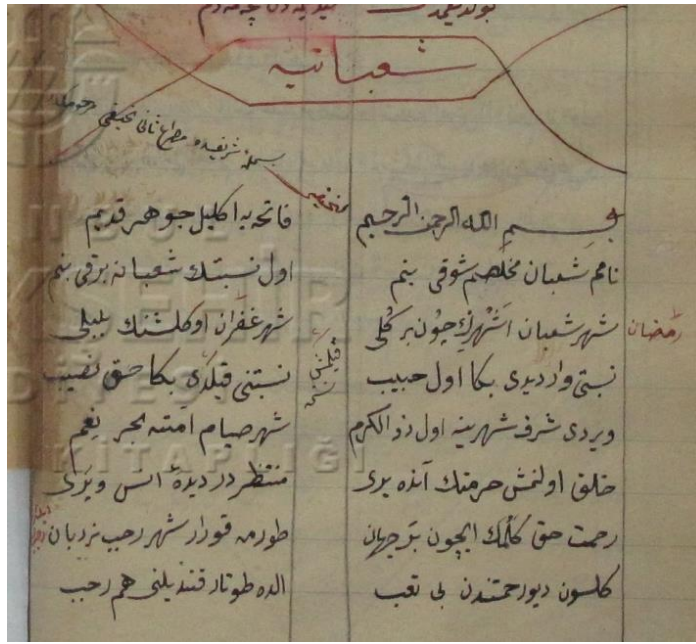
[69^a]

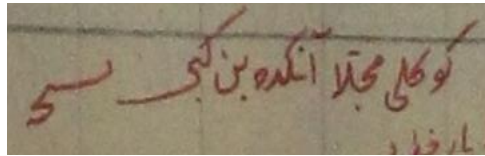
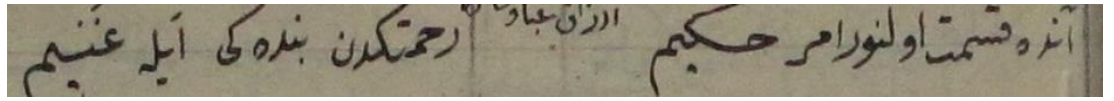
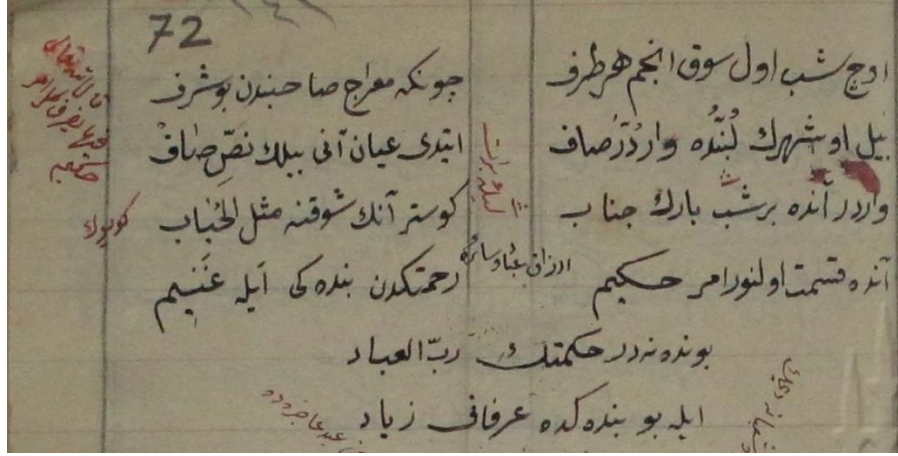
Bir başka örnekte ise mesnevideki ilk beytin hizasına gelecek şekilde önce kırmızı mürekkeple “Nahîfî” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifadenin de hemen yanına “Besmele-i şerîfde mısra’-ı şāni Nahîfî merhūmuḡdur.” yazılarak mısraın kime ait olduğu hakkında bilgi verilmiştir:

[71^b]

Beyit hizasında verilen haşiyeler tashih yapmak suretiyle de yazılmıştır. Örnek beyitteki ikinci mısra için nüsha farklılığı gösterilmiştir:

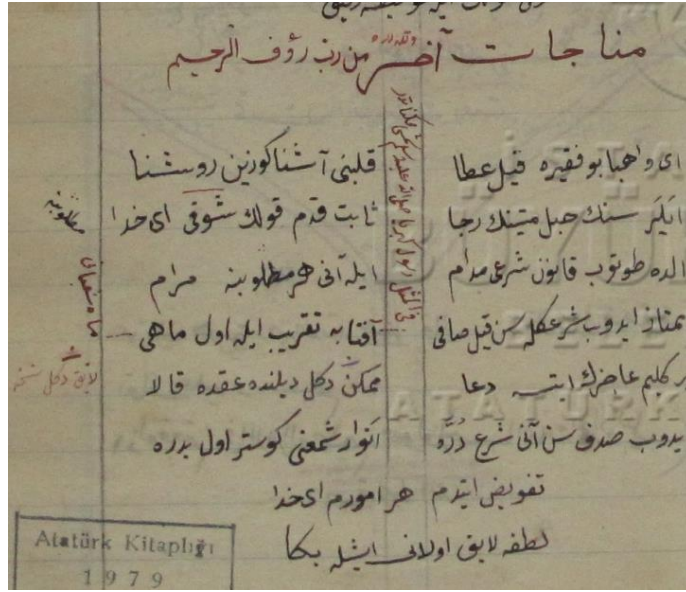
[72^a]

1.4.2. Beyit Hizasından Noktalar Koyularak Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bu yöntemle verilen bir haşiyeye tespit edilmiştir. Örnek beyitte ikinci mısraın son kelimesi için “ māh-ı Şa‘bān” bilgisi verilmiştir:

[74^a]

ممتاز ايدوب شرعك سن قيل صافي آقابه تقريب ايله اول ماهي

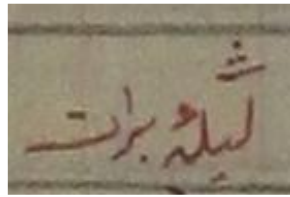
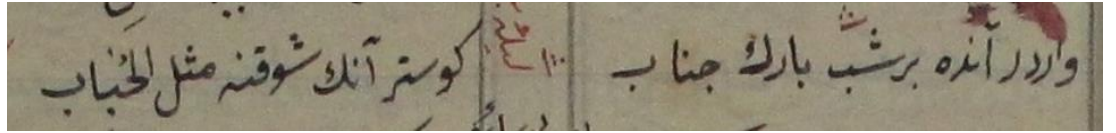
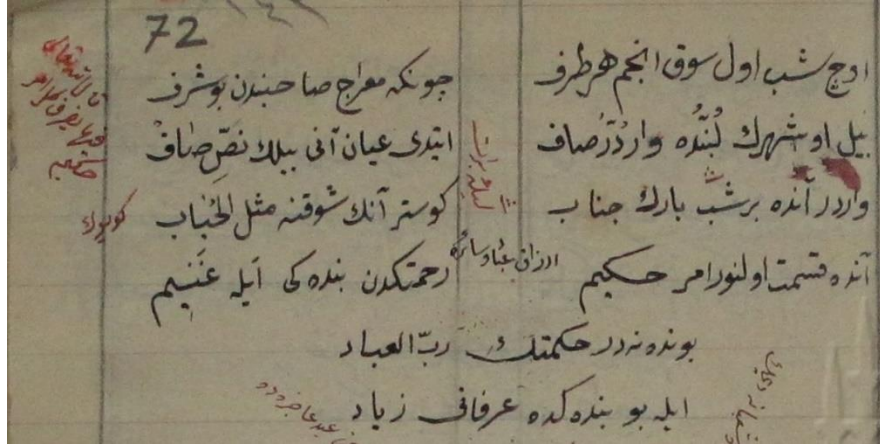
في المثل رسول كبريا صلى الله عليه وسلم شكى ملكنا نادر

ماه شعبان

1.4.3. “ ” İşaretiyle Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bu işaret bir kere kullanılmıştır. Örnekteki beyitte yer alan “bir şeb” ifadesi için “leyle-i Berāt” notu düşülerek, bu ifade için vurgulanmak istenen bilgi verilmiştir:

[72^a]

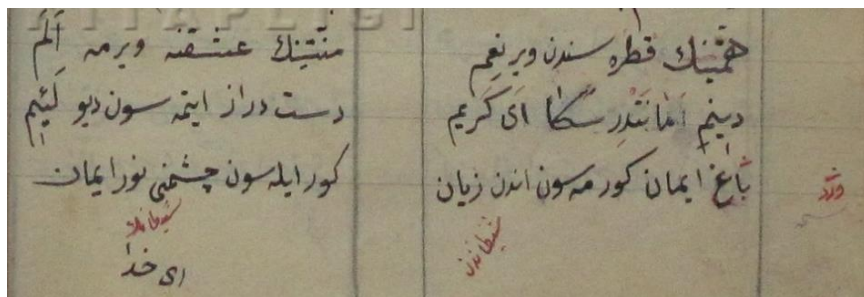

1.4.4. “ش” İşaretiyle Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bu işaretle yer alan iki haşiyeye tespit edilmiştir. Bu işaret birincisinde farklı bir kelimeyi vurgulamak için, ikincisinde ise nüsha farklılığını göstermek amacıyla kullanılmıştır:

Örnek beyitteki ilk mısradaki “bāğ” kelimesi için “verd” ibaresi haşiyeye olarak verilmiştir:

[72^b]

باغ ایمان کورمه سون اندن زیان
کور ایله سون چشمنی نور ایمان

درد

Aşağıdaki örnekte, beyitteki nüsha farklılığı gösterilmiştir. “Mümkün degül” şeklinde başlayan mısraın nüshada “lāyık degül” şeklinde kullanıldığı belirtilmiştir:

[74^a]

مناجات آخر من رب رؤف الرحيم
ایده اجهابو فقیره قیل عطا
ایلمر سنک جبل مینک رجا
قلبی آشنا کورین روشتنا
الده طوتوب قانون شرعی مدام
ثابت قدم قولک شوقی ای خدا
ممتاز ایدوب شرعکله سن قیل صافی
ایله آئی هم مظلومینه مرام
آقنا به تقریب ایله اول ماهی
ممکن دکل دینده عقده قالا
انوار شغنی کورستر اول برده
تفویض ایدم هر امورم ای خدا
لطفه لایق اولان ایشله بکا
لا یق دکل شغنی

بر کلم غاضک ایتب دعا
ممکن دکل دینده عقده قالا

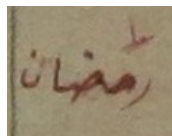
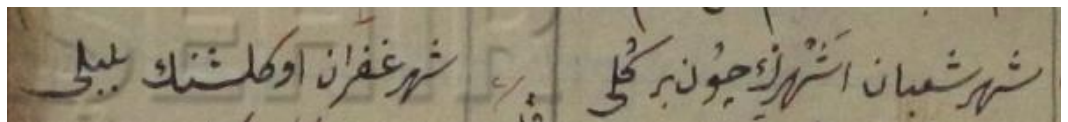
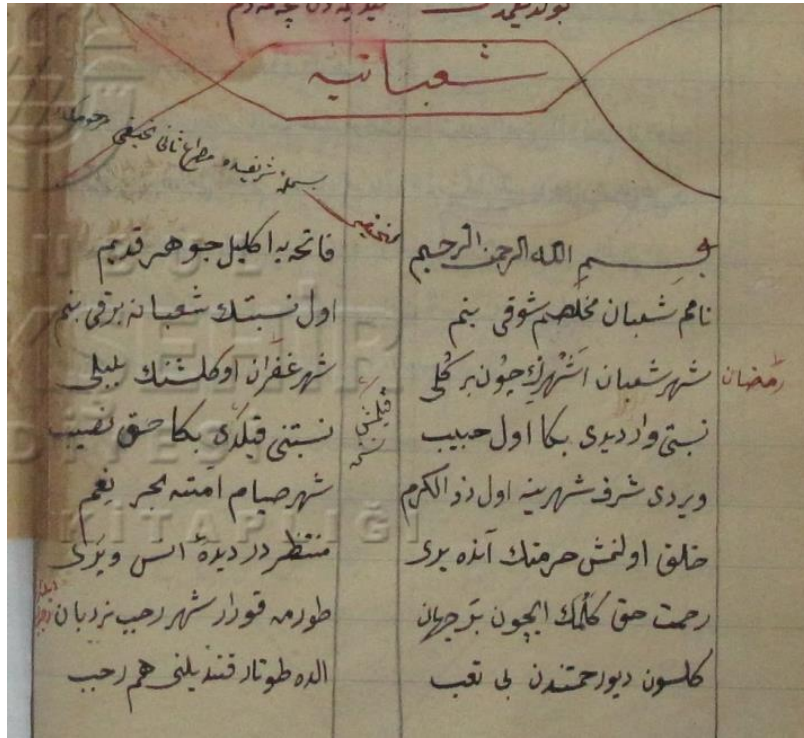
لا یق دکل شغنی

1.4.5. “ط” İşaretiyle Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında en çok tercih edilen ikinci işaret budur. Daha çok kelime anlamlarını ya da kelimelerle ilgili bilgiler vermek adına kullanılmıştır. Bu işaret metin içerisinde seçilen kelimenin üzerine verildikten sonra derkenarda da gösterilmiştir. Bu işaretle on iki haşiyeye düşürülmüştür.

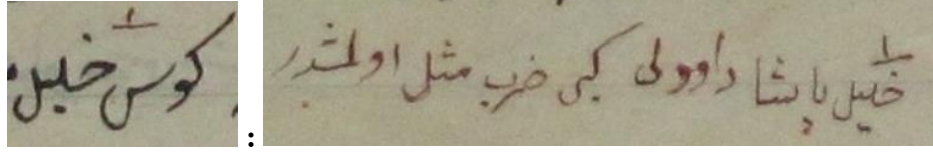
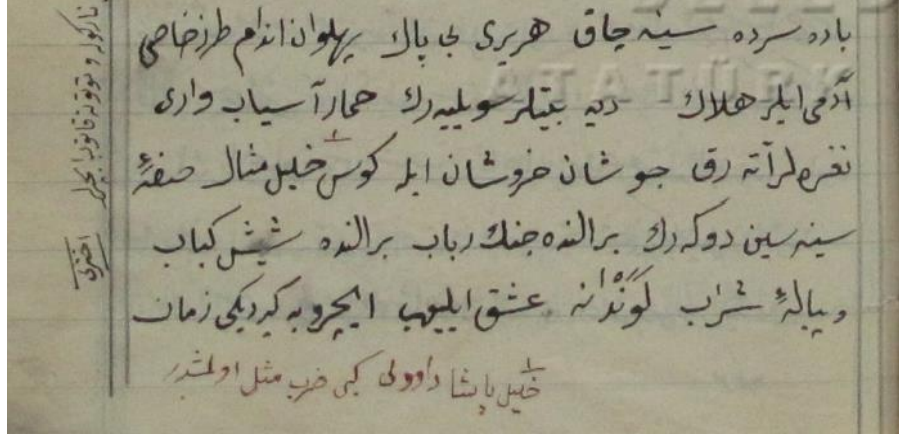
Aşağıdaki örnekte, ikinci beytin ikinci mısraında “gufrān” kelimesinin üzerinde bu işaret gösterilerek derkenarda kelimenin “Ramazān” anlamına geldiği belirtilmiştir:

[71^b]

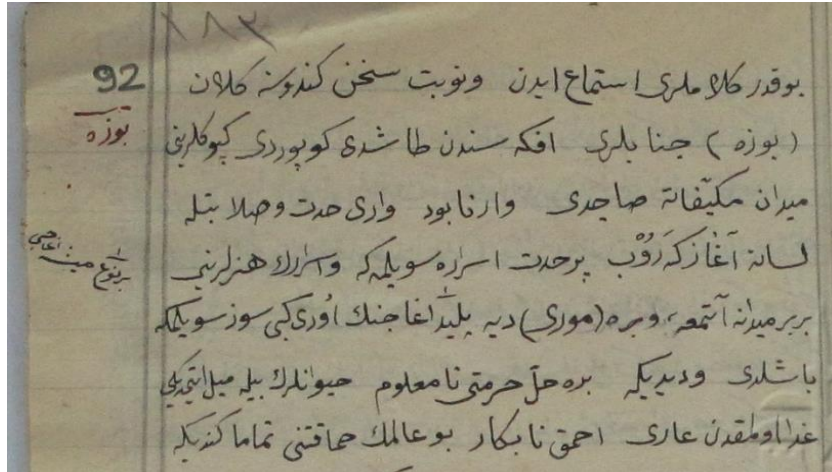
Bir başka örnekte, mensur eserin içerisinde yer alan bir ifadenin üzerinde bu işaret gösterilmiştir. “Kös-i Halîl” ifadesine “Halîl Pâşâ dāvulı gibi çarb-ı meşel olmuşdur.” haşiyesi düşürülmüştür:

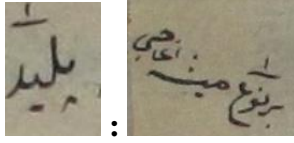
[86^a]

Bu örnekte de mensur eserde yer alan “pelîd” kelimesinin üzerinde bu işaret gösterilmiştir. Kelimenin “bir nev’i meşe ağacı” olduğu derkenarda belirtilmiştir:

[92^a]

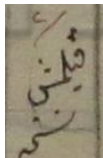
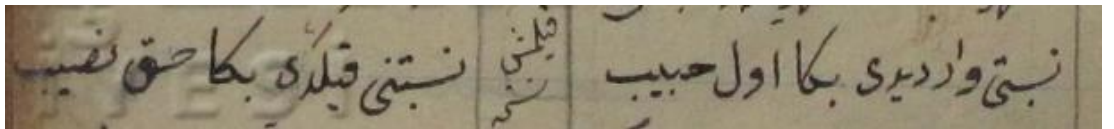
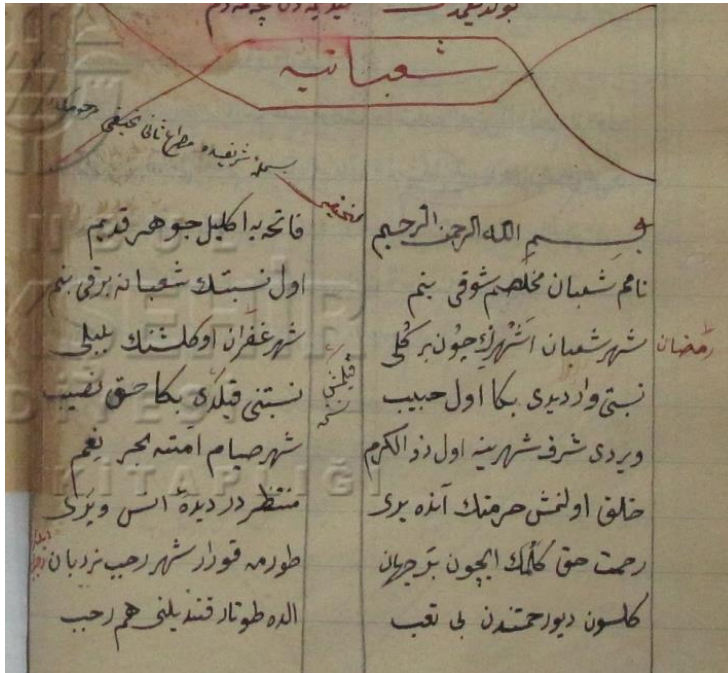

1.4.6. “س” İşaretiyle Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bu işaret yedi defa kullanılmıştır. İşaret genellikle kelimeler hakkında bilgi vermek için kullanırken bir yerde nüsha farklılığını belirtmek için kullanılmıştır.

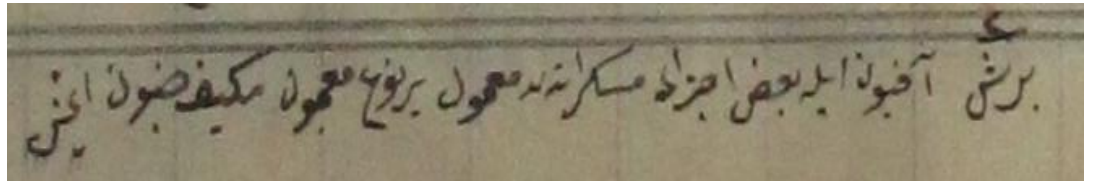
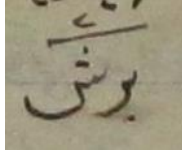
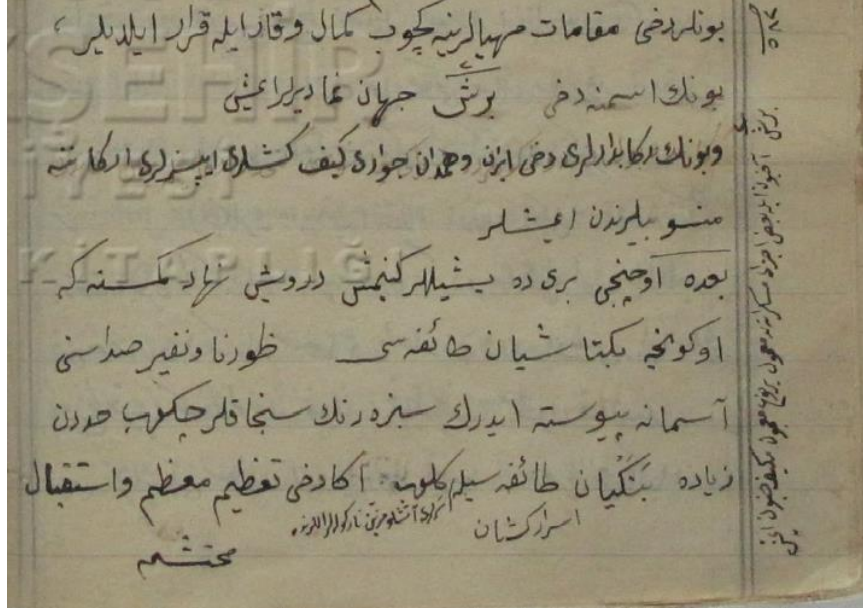
Verilen örnek beyitte, “kıldı” kelimesinin nüshada “kılmış” olduğu belirtilmiştir:

[71^b]

Aşağıdaki örnekte, “berş” kelimesi işaret edilerek “afyon ile ba‘zı eczā-yı müskirātdan ma‘mūl bir nevi‘ ma‘cūn-ı mükeyyef-i cūnūn imiş” notu derkenara düşürülmüştür:

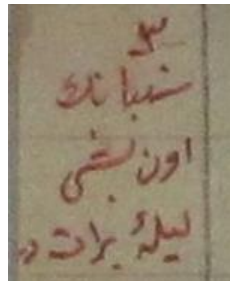
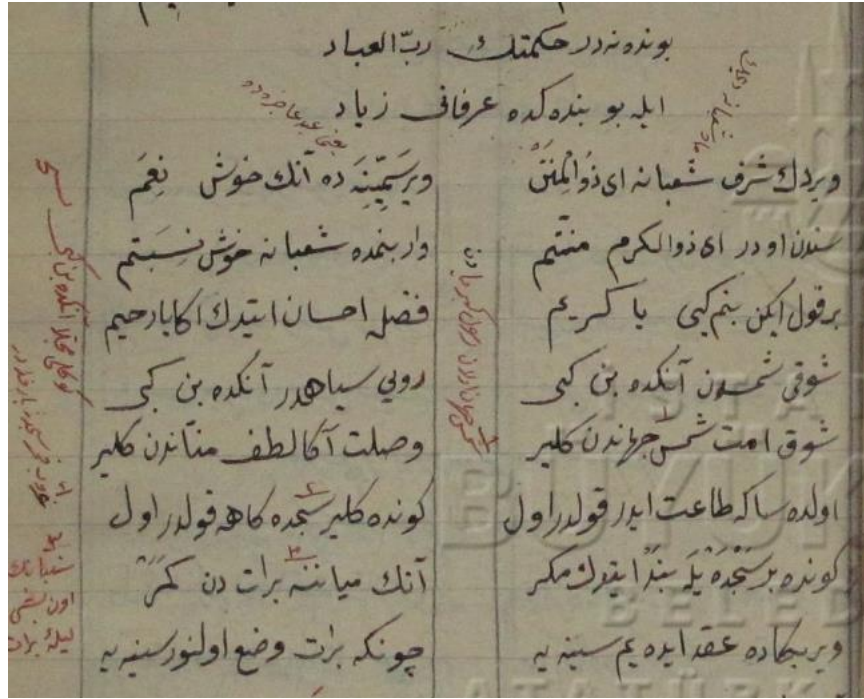
[85^b]

1.4.7. “^{۲۰}” İşaretiyle Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bu işaret bir defa kullanılmıştır. Örnekteki beyitte, “Berāt” kelimesi için “Şa‘bānuḡ on beşi leyle’-i Berātdur” notu derkenarda verilmiştir:

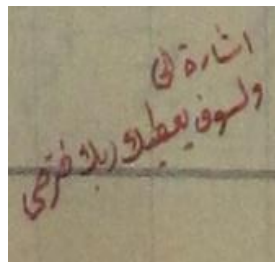
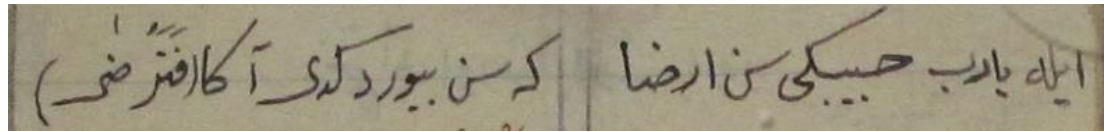
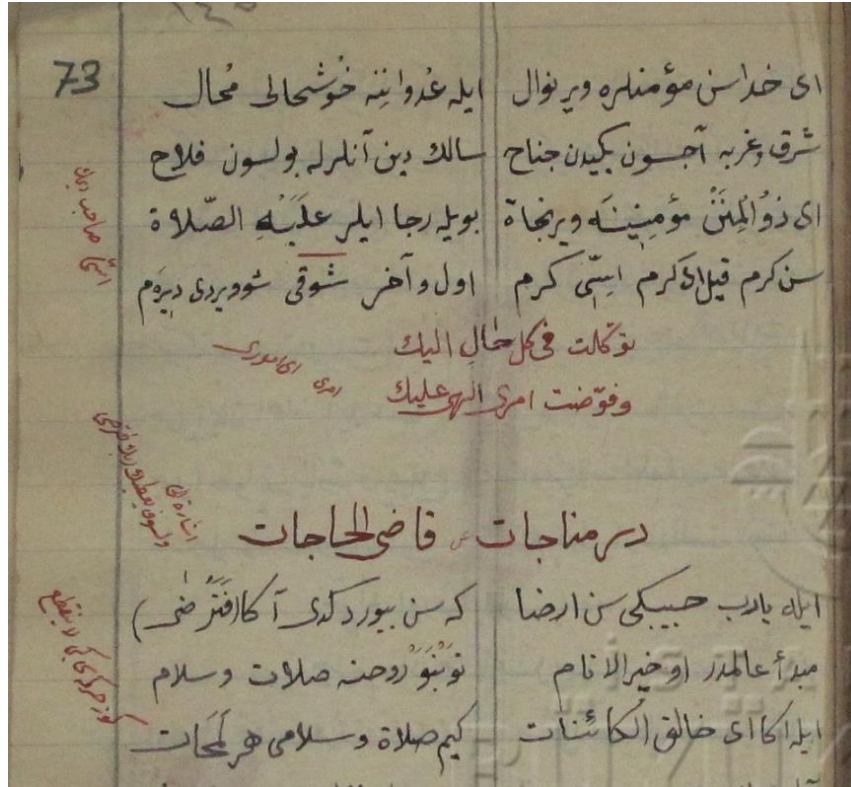
[72^a]

1.4.8. “^{اشارة}” Lafzıyla Verilen Haşiyeler

İşaret lafzı çalışılan varak aralığında bir defa kullanılmıştır. Örnek beyitte “*İşāret-i İlhāī, vele sevfe yu'tike rabbüke feterda*” şeklinde Duha Suresi'nin 5. âyetinden nâkıs iktibas yapılmıştır:

[73^a]

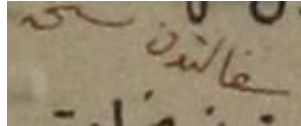
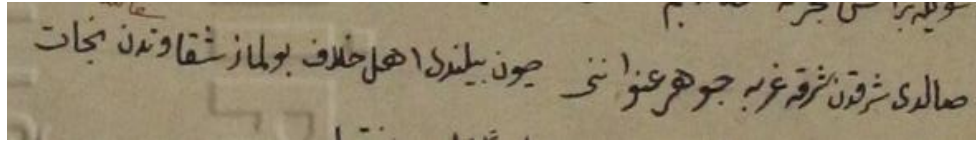
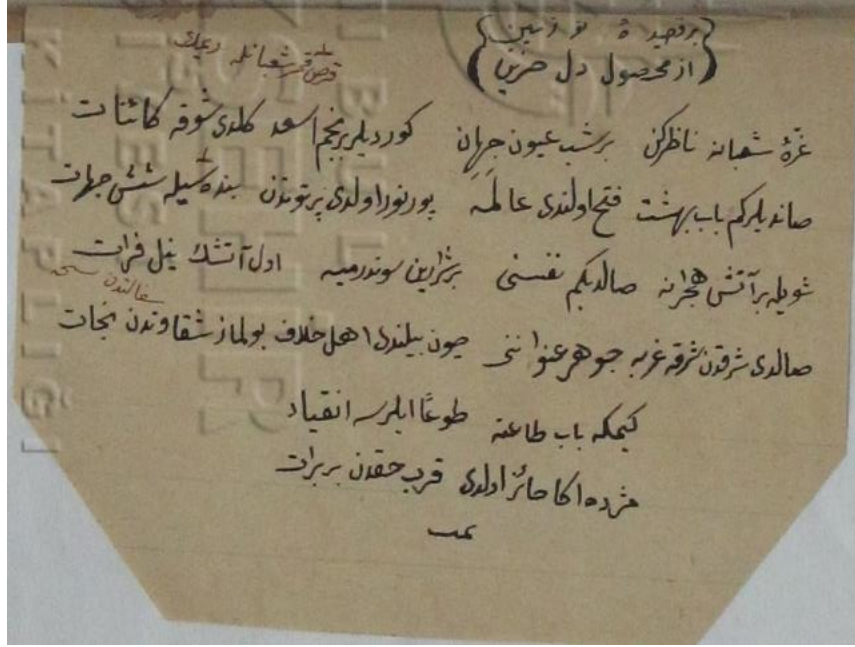

1.4.9. Doğrudan Kelime Yanına Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında bazı haşiyeler doğrudan kelime yanına verilmiştir. Bu şekilde dokuz tane haşiyeye tespit edilmiştir. Bu haşiyeler daha çok kelimelerin anlamlarını vermek suretiyle yazılmıştır. Nüsha farklılığı bu kullanımla bir kere tercih edilmiştir.

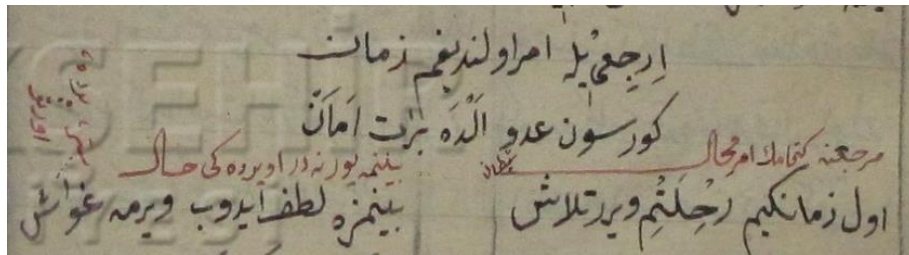
Örnek beyitte yer alan “şekāvet” kelimesinin nüshada “sefālet” şeklinde geçtiği belirtilmiştir:

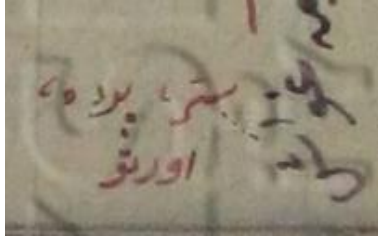
[71^b]

Başka bir örnekte ise, beyitte yer alan kelimenin anlamını vermek amacıyla bu yöntem kullanılmıştır. “Ġavāş” kelimesinin anlamı “setr, perde, örtü” şeklinde ifade edilmiştir:

[72^b]

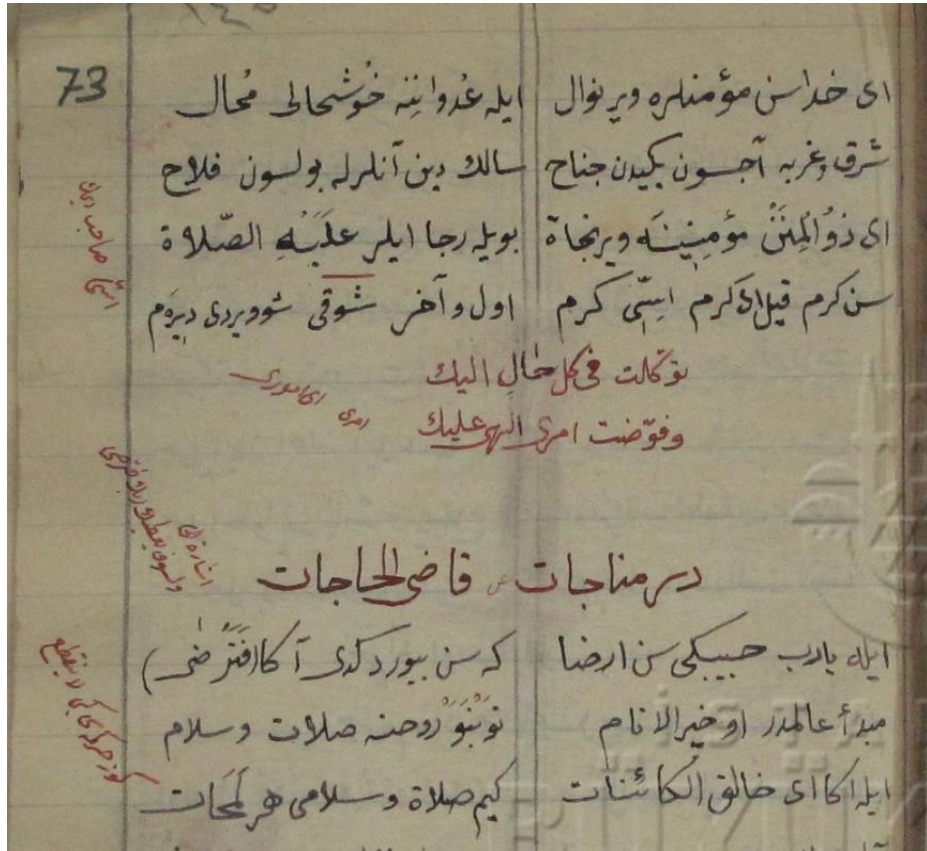

1.4.10. Kelime ve Cümle Üzerine Çizgi Çekilerek Verilen Haşiyeler

Çalışılan varak aralığında kelime veya cümle üzerine çizgi çekilerek verilen dokuz haşiyeye tespit edilmiştir.

Aşağıdaki örnekte, mahlasın (Şevkî) üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilerek “esmā-yı şāhib dimek” haşiyesi düşürülmüştür:

[73^a]

سن کرم قیلدا کرم ایسی کرم اول و آخر شوقی شود یردی دیوم

ایسی صاحب دین

Bir başka örnekte ise, metinde yer alan “berş” kelimesinin üzerine çizgi çekilerek berş için, “Berşüñ maddesinde afyon vardur.” şeklinde bilgilendirme yapılmıştır:

[90^b]

خان یردن فیلا یوب (برش) ه خطابا بره اصلنه عامی احمق نابکار
سنه و سنک ما یبه و ترکیبکده بنم وجودم دماده کیفیتم اولم
ایدی سن شنه خیزه دن بولور ایدک - بره حیثت اگر ایدر
بنسز قوتک اولسون سن بنم یاغده جانسز جسم کبی سنک
جان اولم ایج جسمک حرکتی اولورمی شاهنک یاغده سرجه نک
قیمت و قدرتی قالورمی که بنم یاغده سوز سولیدیلله سنک
بنن الدینک قوت و قدرت ایدر باکه جام صائق دناست و
کولنج اولمزمی بوکا جمالت دکلمیدر دیو مقالمه ایدر
ایکی خصم باقه باقه یه کلهب مضاربه و مقالمه یه رمق فالدینی
اشناده ایدر کیله ،
اسیر سنه کار بروجده یردن فیلا یوب بنمجه سنی ایکی خصمک
بیلرینه صالارق سوزه آغاز ایوب بره مرد لر نه ایچون
بروده

(برش) لک ماده سنه آفون وارد

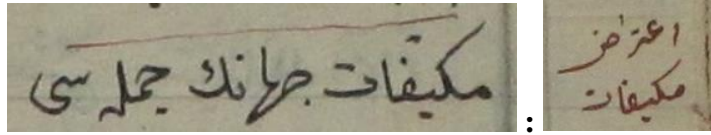
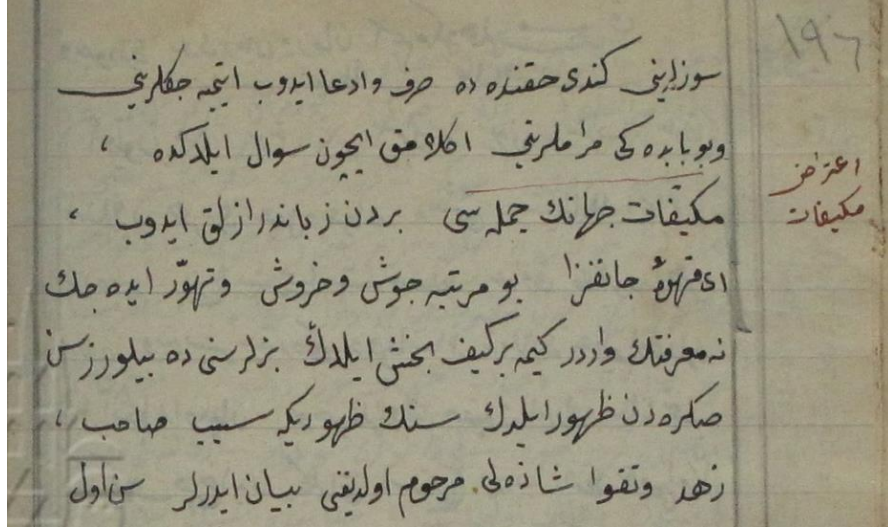
برش
سنه
سنک
ایدی
بنسز
جان
قیمت
بنن
کولنج
ایکی
اشناده
اسیر
بیلرینه

(برش) ه

(برش) لک ماده سنه آفون وارد

Aşağıdaki örnekte, “mükeyyifāt-ı ciḥānuḡ cümlesi” ibaresinin üzerine çizgi çekilerek, derkenarda “i‘tirāz-ı mükeyyifāt” haşiyesi düşürülmüştür. Böylece metin içi bilgilendirme yapılmıştır:

[98^b]

1.5. MECMUADA KARŞILAŞILAN BAZI PROBLEMLER

Mecmualarda yazıldığı dönemin şartlarına bağlı olarak bazı hata ve eksiklikler yer alabilmektedir. Bu hata ve eksiklikler zaman zaman mecmuayı derleyeninin dikkatsizliğinden de kaynaklanmaktadır.

Çalışma konumuz olan İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numarada kayıtlı mecmua okunaklı bir rika ile kaleme alınmıştır. Mecmuada genellikle akma ve bozulma gibi problemler yoktur; fakat bazı kelimelerin yazımında harf ve noktadan kaynaklı hatalar tespit edilmiştir. Tamamı sütunlarla cetvelenmiş mecmuadaki eserler müstensih tarafından genellikle kırmızı mürekkeple başlıklandırılmıştır.

Mecmuada yer alan metinlerin asıl nüshaları ile karşılaştırılmasından hareketle ortaya çıkan farklılıklar da karşılaşılan bazı problemlerdendir. Çalışılan varak aralığında yer alan bu farklılıklar “Mecmua Metninin Yapılan Çalışmalardan

Hareketle Karşılaştırılması” başlığı altında incelenmiştir. Bu problemler harf, kelime ve kelimelerin sıralama farklılığını kapsamaktadır. Problemlerin giderilmesi için vezin ve anlam bakımından uygun görülen kullanımlar tercih edilmiştir. Bu kullanımlar dipnotta nüsha farkı olarak gösterilmiştir.

1.6. MECMUANIN DERLEYENİ ŞA‘BÂN ŞEVKÎ

Yüksek lisans tezi olarak çalıştığımız, İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1172 numarada kayıtlı mecmuanın müstensihî Şa‘ban Şevkî’dir. Mecmuaları derleyenler kendilerine ait şiirleri mecmualarda “li- muharririhi” imzasıyla yazmaktadırlar. Şa‘ban Şevkî de kendine ait olan şiirleri “li-muharririhi, li- muharririhi Ş. Şevkî, li- muharririhi Şa‘ban Şevki” imzalarıyla yazmıştır. Mecmuada müstensihînin mesnevi, kıta, müfred ve mısra nazım şekilleriyle yazılmış manzumeleri yer almaktadır.

Mecmuada müstensihînin kimliğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak mecmuada yer alan manzum-mensur metinlerden ve müstensihînin verdiği bazı bilgilerden hareketle Şevkî’nin son yüzyıllarda yaşamış olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple son yüzyıllarda kaleme alınan tezkireler taranmıştır; fakat Şa‘ban Şevkî ismine rastlanmamıştır. Bu sebeple müstensihînin hayatı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.

Müstensihînin edebî hüviyeti ise mecmuadaki sınırlı malzemedan dolayı detaylı bir şekilde verilememektedir. Müstensihînin mecmuada az da olsa yer alan manzumelerinden hareketle şair kimliğinden söz etmek mümkündür. Müstensihîne ait manzumelerde yer alan aruz ve kafiye-redif kusurları göz önüne alındığında başarılı bir şairdir demek zordur. Mecmuada Şevkî’nin Arapça ve Farsça metinlere yer vermesinden dolayı bu dilleri bildiği söylenebilir.

Mecmuada yer alan manzum ve mensur eserlerin muhtevasında yoğun bir tasavvufî malzeme hakimdir. Mecmuada yer alan dinî konulu metinlerin varlığı ve manzumelerin içeriğinden hareketle âyet ve hadislere yer verilmesi, müstensihînin dinî kaideleri bildiğini ve Kur’an-ı Kerîm bilgisinin olduğunu göstermektedir.

Manzum- mensur karışık bir mecmua tertip eden Şa‘ban Şevkî, hemen hemen her metne ilaveler de bulunmuştur. Bu ilaveler âyetleri, atasözlerini, içerikle ilgili

bilgilendirmeleri ve kendi düşüncelerini kapsamaktadır. Dolayısıyla müstensih'in görüşleri ile derlediği mecmua arasında sıkı bir ilişki söz konusudur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN İNCELEMESİ

2.1. İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI OE YZ 1172 NUMARALI MECMUANIN 68^b-109^a VARAKLARININ İNCELENMESİ

2.1.1. Mecmuanın Şekil Yönüyle İncelenmesi

Bu bölümde mecmuanın 68^b-109^a varakları arasında yer alan şiirler şekil yönüyle incelenmiştir. Şiirler, nazım şekilleri, kâfiye ve redifleri, vezinleri olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar gerekli görüldüğü yerlerde tablo halinde gösterilmiştir.

2.1.1.1. Mecmuada Yer Alan Nazım Şekilleri

Mecmuanın 68^b-109^a varakları arasında beş farklı nazım şekli bulunmaktadır. Bu nazım şekilleri belli bir tertibe göre değil karışık olarak yer almaktadır. Çalışılan varak aralığında en fazla kıt'a nazım şekline yer verilmiştir. Ardından mesnevi, rubai, müfred ve kaside gelmektedir.

Kıt'a, bir edebiyat terimi olarak genellikle iki veya iki beyitten uzun, matla ve mahlas beytinin bulunmadığı bir nazım biçiminin adıdır.¹⁰ Matla ve mahlas beyti bulunmadığı için kıt'a kaside ve gazelden ayrılmaktadır. Kıt'anın kâfiye düzeni xa, xa... şeklindedir. Hemen her konuda yazılabilen kıt'a, en az iki beyit olmak üzere otuz beyit kadar da sürebilir. Beyit sayısı ikiden uzun ola kıt'alar, kıt'a -i kebîre olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra kıt'aların ilk beyti kendi içinde kâfiyeli şekilleri de vardır. Bunlara nazım denir. Nazım, bir edebiyat terimi olarak vezinli kâfiyeli söz, şiir anlamlarında kullanılır.¹¹ Nazım, kâfiye düzeni yönünden kıt'adan ayrıldığı için

¹⁰ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Biçim, Ölçü, Kafiye)*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010, s. 73.

¹¹ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 73.

kıt'anın bir çeşidi olarak ifade edilmektedir. İncelediğimiz varak aralığında toplam 3 kıt'a, 4 nazm bulunmaktadır.

Mecmuada yer alan bir diğer nazım şekli mesnevidir. Mesnevi, sözlükte ikişer ikişer anlamındaki mesna kelimesinin nisbet eki almış şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır.¹² Bir edebiyat terimi olarak aynı vezinde ve her beyti diğer beyitlerden bağımsız olarak kendi arasında kâfiyeli nazım biçiminin adıdır.¹³ Her beytin kendi arasında kâfiyeli oluşu mesnevinin değişik uzunlukta kaleme alınmasını sağlamıştır. Böylece iki beyitten binlerce beyit sürebilecek uzunlukta mesneviler ortaya çıkmıştır.

İncelediğimiz varak aralığında toplam beş mesnevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 3; ikincisi 4 beyittir. Şa'ban Şevkî'ye ait olan üç mesneviden Şabaniyye başlıklı manzume 43; Der Münâcât-ı Kâdiyyü'l- Hâcât başlıklı manzume 31; Münâcât-ı Âher Men Rabb-i Raufü'r- Rahîm başlıklı manzume ise 13 beyittir.

Mesnevi nazım şekliyle daha çok uzun şiirler kaleme alınmaktadır fakat incelediğimiz mecmuada bu genellemeyi yapmak mümkün değildir. En hacimli mesnevi 43 beyitle sınırlıdır.

Mesnevileri konularına göre; eğitici, öğretici ve yönlendirici yanı ağır basan mesneviler; edebiyat değeri ağır basan mesneviler ve yaşanan hayatı merkez alan mesneviler şeklinde sınıflandıran M.A. Yekta Saraç'ın sınıflandırmasından¹⁴ hareketle çalışılan varak aralığında yer alan mesnevilerin tamamı ilk sınıflandırmaya dahildir. Bu mesneviler dinî yönü ağır basan öğretici mesnevilerdir.

Çalışılan varak aralığında mesneviden sonra sayı olarak fazla olan bir diğer nazım şekli rubaidir. Mecmuada toplam üç rubai yer almaktadır. Kelime anlamı dört harfli demek olan rubai, bir edebiyat terimi olarak özel vezinlerle yazılan dört mısralık nazım biçiminin adıdır.¹⁵ Rubainin kâfiye düzeni a x a şeklindedir. Bunun yanı sıra bütün mısraları kâfiyeli olan veya kıt'a nazım şeklindeki gibi x a x a şeklinde kâfiyelenen rubailer de mevcuttur. Bu şekilde kâfiyelenen rubailer kıt'adan ayrılan

¹² Mustafa Çiçekler, "Mesnevi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 324.

¹³ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 79.

¹⁴ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 80-81.

¹⁵ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 93.

husus ise vezinlerdir. Rubailer ahreb ve ahrem adı verilen özel kalıplarla kaleme alınmaktadır.

Mecmuada bulunan üç rubainin ilki a a x a şeklinde kâfiyelenmektedir. Diğer iki rubai ise kıt'a nazım şeklinin kâfiye düzeni olan x a x a şeklinde kaleme alınmıştır.

Mecmuada tek bir örneği olan nazım şekli ise kasidedir. Sözlükte “kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek” gibi anlamlara köre kasd kökünden türeyen kaside terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir.¹⁶ Kasidenin ilk beyti kendi arasında, diğer beyitleri ise ilk beyitle kâfiyelidir. Bu nazım şeklinin beyit sayısı en az 15 ile sınırlandırılıp genellikle 31 beyit ile 99 beyit arasında yer aldığı vurgulansa da uzunluğu hakkında kesin bir yargı bulunmamaktadır. Kaside bu hacminden dolayı işlenen konulara göre belli başlı bölümlerden oluşmaktadır.

İncelediğimiz mecmuada yer alan kaside 11 beyitten oluşmaktadır. Genel olarak kaside nazım şekli için zikredilen nesib/teşbîb, girizgâh, medhiyye, tegazzül, fahriyye ve dua bölümleri her kaside için geçerli değildir. Burada yer alan kasidede de bu bölümlere yer verilmemiştir. Müellif doğrudan maksadını bu nazım şekliyle ifade etme yoluna gitmiştir.

Mecmuada sayıca diğer nazım şekillerinden fazla olan bir diğer nazım şekli müfredtir. Beyit müstakil olarak söylenmiş ise, yani altında veya üstünde bir başka beyit yoksa ferd ve müfred adlarını alır.¹⁷ Divanlarda müstakil olarak ayrı bir başlık altında toplanan bu beyitler en küçük nazım şekli kabul edilebileceğinden bu bölümde yer alan son nazım şeklidir.

Müfredler incelediğimiz mecmuada dağınık bir hâldedir. Bu mürdefler mecmuada yer alan manzumelerin ihtivasına uygun olacak şekilde konumlandırılmıştır.

Mecmuada yer alan nazım şekilleri, şairleri, varak numaraları ve beyit sayılarıyla birlikte aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

¹⁶ Hüseyin Elmalı, “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 564.

¹⁷ M. A. Yekta Saraç, *a.g.e.*, s. 15.

Tablo II. Mecmuada Yer Alan Nazım Şekilleri

Şair	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Nazım Şekli
Ebussuûd Efendi	[69 ^a]	10	Kıt'â
Mahlassız	[69 ^b]	10	Kıt'â
Mahlassız	[70 ^a]	3	Mesnevi
Kemal Paşazâde	[70 ^a]	4	Mesnevi
Şeyhî Mehmed Efendi	[70 ^b]	11	Kaside
Şa'bân Şevkî	[71 ^b -73 ^a]	42	Mesnevi
Li-şâirü'z-Zarzar	[72 ^a Ek]	5	Kıt'â
Şa'bân Şevkî	[73 ^a -74 ^a]	31	Mesnevi
Şa'bân Şevkî	[74 ^a -74 ^b]	13	Mesnevi
Mahlassız	[76 ^b]	3	Nazm
Mahlassız	[81 ^b]	1	Müfred
Mahlassız	[81 ^b]	1	Müfred
İbn-i Kemal	[82 ^a]	2	Rubai
İbn-i Kemal	[82 ^a]	2	Rubai
İbn-i Kemal	[82 ^a]	2	Rubai
Karşılı Mehmed Hamdi Efendi	[102 ^a -102 ^b]	9	Nazm
Mahlassız	[102 ^b Ek]	4	Nazm
Mahlassız	[102 ^b]	1	Müfred
Şa'bân Şevkî	[108 ^b -109 ^a]	12	Nazm

2.1.1.2. Mecmuada Yer Alan Kâfiye ve Redifler¹⁸

Manzum yazılarda mısra sonlarındaki kelime ve eklerin tekrarlanmasından ya da ses benzerliklerinden oluşan anlamları ayrı, sesleri birbirine benzer kelimelerden her birine *kâfiye* ya da *uyak* adı verilir. Klasik Türk şiirinin geleneğinde iki türlü kâfiye bulunmaktadır. Bunlar kâfiye-i mücerrede ve kâfiye-i mürekkebe şeklindedir.

Sadece revî harfinin tekrarlanmasıyla yapılan kâfiye türü **kâfiye-i mücerrede** olarak adlandırılırken, kâfiye-i mürekkebe içerisinde kâfiye-i mürdefe, kâfiye-i mukayyede ve kâfiye-i müessese olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Ridf harfinin

¹⁸ Bu bölüm yazılırken şu kaynaklardan istifade edilmiştir: Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.; M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010.

bulduğu kâfiye türü **kâfiye-i mürdefe** olarak adlandırılmaktadır. Kâfiye-i mürdefe revî harfinden önce gelen illet harflerinden (ل و ا) birinin kâfiyede tekrarlanmasıdır. **Kâfiye-i mukayyede** revî harfinden önce gelen kayd harfiyle yapılan kâfiyelerdir. Kayd harfi, revîden önce gelen harekesiz harftir. **Kâfiye-i müessese** ise revî harfinden önce te'sis harfinin gelmesiyle oluşmaktadır.

Kâfiye bazı şiirlerde sadece mısra sonlarında değil alt ve üst mısralarda birbirine paralel olacak şekilde bulunmaktadır. Bu şiirler ahenk bakımından oldukça güçlüdür. Bu şekilde iki kâfiyeden oluşan şiirler **zü'l-kâfiyeteyn** adını almaktadır.

Klâsik Türk şiirinde kâfiye, şairlerin önemle üzerinde durduğu ahenk unsurlarındandır. Şiirlerinde başarıyla uygulamaya çalıştıkları bu unsur yer yer kusurlar barındırmaktadır. Kâfiyede hazv ve tevcîh hareketlerinin farklı olmasından kaynaklanan kusura **ikvâ** adı verilmektedir. Şiirde kâfiye oluşturulurken yapılan bir başka kusur **îât**dir. Îât, şiirde kâfiye kelimesinin aynı anlama gelecek şekilde tekrar edilmesidir. **îkfâ** ise revî harfinin benzer sesteki başka bir harfe dönüşmesiyle oluşmaktadır.

Çalışılan varak aralığında beş farklı nazım şeklinin yer alması ve bu nazım şekillerinin sayı olarak değişiklik göstermesi sebebiyle kıt'a, kaside, rubai ve müfredlerin kâfiye ve redifleri önce tabloda gösterilmiş, ardından tabloda yer alan nazım şekillerinin kâfiye ve redifleri incelenmiştir. Mesnevi nazım şeklinin hacim olarak diğer nazım şekillerinden uzun olması ve beyitlerinin de kendi içinde kâfiyelenmesinden dolayı tabloda yer almayıp ayrıca değerlendirilmiştir. Mecmuada yer alan nazım şekillerinin kâfiye ve redif tablosu şu şekildedir:

TABLO III. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Kâfiye ve Redif Tablosu

Nazım Şekli	Kâfiye	Redif
Kıt'a	-âm	-1/-i
Kıt'a	-â	-
Kaside	-r	-
Kıt'a	-ât	-
Nazm	-e	-

Müfred	-ār	-gerek
Müfred	-ā/a	-sız
Rubai	-k	-degül
Rubai	-āl	-i/-ī
Rubai	-l	-
Nazm	-ān	-
Nazm	-i	-kem
Müfred	-ān	-ına
Nazm	-ān	-

Yukarıdaki tablodan hareketle ele alınan nazım şekillerinin kâfiye ve redif özellikleri şunlardır:

- ❖ Tabloda yer alan nazım şekillerinden kıt‘adan dördü, müfredden ikisi ve rubaiden biri **mürdef kâfiye** türüyle kaleme alınmıştır. Örnek beyitler şu şekildedir:

Pişerken ğall idüp taşar dile āb-ı hayāt şaçar

Neşātuñ bābların açar bağışlar keyf-i bī-pāyān (N. 2/5)

Her kime kim yār gerek

Raḥmet ihtiyār gerek (Mf. 1)

Ne deñlü var ise cürm-i günāhuñ

Yine dergāh-ı Haḫdan olma ḫālī

Olupdur raḥmeti ḫahrına ğālib

On artıkdur celālinden cemāli (R. 2)

- ❖ Tabloda yer alan nazım şekillerinden kıt'adan üçü, rubaiden ikisi, kaside ve müfreden biri **mücerred kâfiye** türüyle kaleme alınmıştır. Örnek beyitler şu şekildedir:

‘Abesle Tekvîr İnfiţâr Muţaffifinden İnşikâķ

Burûc Târiķ ile A‘lâ Ğâşiye Fecr Beledâ (Kt. 2/8)

Tevbe ile olur deyü sâķıt

İrtikâb-ı günâh idenler ğâfil

Nef‘-i tiryâķa i‘timâd idüp

Mâra mı şokdırur özin ‘âķil (R. 3)

Dördünci boğaz evveli ğayn ile hâya maħrec ol

Beşinci dil kökiyle diltik arasından ķâf çıkar (K. 1/4)

Çarķ ni‘met virür mi ğavğasız

Hîç Fir‘avn olur mı Mûsâsız (Mf. 2)

- ❖ **İkvâ** kusurunun olduğu örnek beyit şu şekildedir:

Sen seni görme kimseyi yirme

‘Unf ile urma sırçalı cāmı (Kt. 1/6)

Fârisî sen bil ehlin ara bul

Efşah-ı nâs ol ‘Arab u ‘Acemi (Kt. 1/7)

- ❖ Tabloda yer alan kıt'alardan biri **zü'l-kâfiyeteyn** örneğidir:

Çurret-i 'aynı kuvvet-i bîni

İzzet-i dîni dinle kelâmı (Kt. 1/2)

- ❖ Şiirlerde kâfiyenin yanı sıra rediflere de yer verilmiştir. Redifler genellikle aynen tekrarlanan kelime ve eklerden oluşmuştur:

Tü dimeyince iki kez adına

Dile gelmez ne alışdık şadına (Mf. 3)

- ❖ Redifler oluşturulurken genel olarak Türkçe kelime ve ekler tercih edilmiştir. Fakat tabloda incelenen şiirlerin sadece birinde redif olarak Farsça kelime kullanıldığı görülmüştür:

Dimiş şüfî-i lâ-yefhem duhâni içmesi **kem**

Terki evlâdur anuñ eyüsi kem kötüsü **kem** (N. 3/4)

Mesnevilerde her beyit kendi arasında kâfiyelendiği için bu bölümde mesneviler için ayrı bir tablo verilmemiştir. Mesnevilerin kâfiye ve redif özellikleri için genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Secdetü't-Tilâvet'teki kâfiye ve redif özellikleri şu şekildedir:

- ❖ *Secdetü't-Tilâvet*'in tamamı **mürdef kâfiye** türüyle kaleme alınmıştır:

Bil ki on dört yerde geldi āyetde secde temām

Yedisi farz dördü sünnet üçü vācib vesselām (M. 1/1)

- ❖ Bu şiirde kâfiyesi Türkçe kelimedenden oluşan bir beyit dışında kalan beyitler Arapça kelimelerle kâfiyelenmiştir.

“Aded-i Ayât-ı Kur‘āniyye”deki kâfiye ve redif özellikleri şu şekildedir:

- ❖ Bu şiirdeki beyitlerden ikisi için **mürdef kâfiye**, diğer ikisi içinde **mücerred kâfiye** tercih edilmiştir:

Biñidür va‘d beyānında biñi dahı va‘īd

Biñidür emr-i ‘ibādet biñi nehy-i tehdīd (M. 2/2) (mürdef kâfiye)

Biñi elfāz-ı ‘ibretdür biñi ihbār-ı қаşаş

Oldı beş yüzi helāl ile harāma muhtaş (M. 2/3) (mücerred kâfiye)

- ❖ Bu şiirde ilk beytin kâfiyesi Türkçe kelimedenden oluşmaktadır. Kalan beyitlerin tamamı Arapça kelimelerle kâfiyelenmiştir.

Şabanniyye’deki kâfiye ve redif özellikleri şu şekildedir:

- ❖ Mesnevideki 23 beyitte **mürdef kâfiye** tespit edilmiştir. En çok kullanılan kâfiye türü budur:

İrci'î yle emr olunduğum zemān

Görsün 'adū elde berāt-ı emān (M. 3/33)

Anuñ berātını idersenñ cedīd

Her yıl nevīn eylemiyor mı bedīd (M. 3/21)

- ❖ Mesnevideki 19 beyitte **mücerred kâfiye** türü tespit edilmiştir. Mesnevide ikinci olarak tercih edilen kâfiye türü budur:

Şehr-i Şa'bān eşherin çün bir güli

Şehr-i gufrān o gülistānuñ bülbüli (M. 3/2)

Baħr-i zulme virdi revnaķ aħterī

Görmek ister raħmetüñ bu kemterī (M. 3/23)

- ❖ Mesnevide **müesses kâfiye** türüne ait tek bir beyit örneği bulunmaktadır:

Göster o dem çeşme Ebü'l-Ķāsım'ı

Çünkü odur kenz-i kerem ķāsımı (M. 3/36)

- ❖ Bu mesnevideki kâfiyeler genel olarak Arapça ve Farsça kelimelerle kurulmuş; Türkçe kelimelerin kullanıldığı beyitlere de rastlanılmıştır.

- ❖ Şiirde kâfiyenin yanı sıra rediflere de yer verilmiştir. Mesnevideki 12 beyitte redif kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen redifler Türkçe kelime ve eklerden oluşmuştur:

Şevk- i ümmet şems-i cihāndan **gelür**

Vuşlat aña lutf-ı mennāndan **gelür** (M. 3/17)

Kenz-i rahmet kuflüne miftāhı **var**

Gar-ı hayāt küncine mişbāhı **var** (M. 3/24)

Dīv rahīm bilsün mensūbiyyetüm

Nefs-i denī görsün ‘ubūdiyyetüm (M. 3/30)

- ❖ Şabaniyye başlıklı mesnevide üç kâfiye kusuru dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki **itâ** kusurudur. Örnek beyit şu şekildedir:

Vir baña da ‘ağd ideyim **sineye**

Çünkü berāt vaz‘ olunur **sineye** (M. 3/20)

- ❖ Bir başka kâfiye kusuru **ikvâd**ır. Örnek beyit şu şekildedir:

Himmetinüj kıatresinden vir ni‘am

Minnetinüj ‘ışkına virme elem (M. 3/37)

- ❖ Mesnevide **ikfâ** kusuruna ait ise tek bir örnek bulunmaktadır:

Eylesesün cür‘eti nefsi-i ħabîs

Dâmenümi görnesün levsi-i ħabîs (M. 3/32)

Der Münâcât-ı Kâdıyyü’l- Hâcât’taki kâfiye ve redif özellikleri şu şekildedir:

- ❖ Mesnevinin 19 beytinde **mürdef kâfiye** kullanılmıştır. şiirde en çok tercih edilen kâfiye türü budur:

Mebde’-i âlemdür o ħayrü’l-enâm

Nev-be-nev rûĥına şalât u selâm (M. 4/2)

Umar lütfuĥ řâĥib-i ‘izz ü ħaķîr

Pâdiřâĥlar lutfına nisbet faķîr (M. 4/7)

- ❖ Bu mesnevinin 11 beytinde **mücerred kâfiye** kullanılmıştır. şiirde ikinci olarak tercih edilen kâfiye türü budur:

Sebķat iden ġazabını raĥmeti

‘İsyân için ‘abde itmez zaĥmeti (M. 4/12)

Leyl-i ğamdan necm-i seher rû-nümâ

Bedr-i münhasif olmuşdur incilâ (M. 4/25)

- ❖ Mesnevide tek bir beytinde müesses kâfiye örneği bulunmaktadır:

Birliğünjî muķır bu zî'l-kebâ'ir

Açma sırrum yevme tüble's-serâir (M. 4/9)

- ❖ İncelediğimiz mesnevideki bir beyitte **zü'l-kavâfi** tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu beyitte mısra başı kâfiye kullanılmıştır:

O sāyedür baħş eyleyen ķudretüm

O sāyedür mecbür iden minnetüm (M. 4/27)

- ❖ Bu mesnevideki kâfiyeler genel olarak Arapça ve Farsça kelimelerle kurulmuş; Türkçe kelimelerin kullanıldığı beyitlere de rastlanılmıştır.
- ❖ Şiirde kâfiyenin yanı sıra rediflere de yer verilmiştir. Mesnevideki beyitlerin dokuzunda redif kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen redifler Türkçe kelime ve eklerden oluşmuştur:

Āl-i evlād-ı çehār-yārına

Şad hezār ğufrân-ı Hāķ dīdārına (M. 4/4)

O sâyede beni nihân **itmişler**

Ceyşü'l-gama gârü'l-emân **itmişler** (M. 4/23)

- ❖ Mesnevide **îtâ** kusurunun görüldüğü bir örnek vardır:

Raḥmetinden bir atre baḥş **idegör**

Zerresinden sen bizi zeyn **idegör** (M. 4/29)

Münâcât-ı Âher men Rabb-i Raûfî'r-Rahîm'deki kâfiye ve redif özellikleri şu şekildedir:

- ❖ Bu mesnevinin yedisinde **mücerred kâfiye** tercih edilirken altısında **mürdef kâfiye** tercih edilmiştir:

Eyler senüñ cebl-i metinüñ recâ

Şâbit adem uluñ Şevķî ey Hüdâ (M. 5/2) (mücerred kâfiye)

Raḥmetüñ bâbıdur melâz u menâş

Eyle bizi ḥavf u ḥaşînden ḥalâş (M. 5/8) (mürdef kâfiye)

- ❖ Bu mesnevideki beyitlerin genelinde Arapça ve Farsça kelimelerle kâfiye oluşturulurken, Türkçe kelimelerle çok az sayıda kâfiyeye yer verilmiştir.

- ❖ Mesnevideki beyitlerin üçünde Türkçe eklerle yapılan redifler tespit edilmiştir. Redifler aynen tekrarlanan eklerden oluşmuştur:

‘Ăcizem nā dimem yođdur penāhum

Dāđ-ı derūn eylemesūn gūnāhum (M. 5/12)

2.1.1.3. Mecmuada Yer Alan Vezinler

İBB Atatürk Kitaplığı 1172 numaralı mecmuanın 68^b-109^a varakları arasında yer alan manzumelerde kullanılan aruz kalıpları ve bahirleri Şu Şekildedir:

Tablo IV. Mecmuada Yer Alan Şiirlerin Vezin Tablosu

Őiir Tūrū	Vezni	Bahri
Kıt‘a	mūfte‘ilātūn mūfte‘ilātūn	Mūnserih
Kıt‘a	Vezinsiz	
Mesnevi	fa‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Mesnevi	fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn	Remel
Kaside	mūstef‘ilūn mūstef‘ilūn mūstef‘ilūn mūstef‘ilūn	Recez
Mesnevi	fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Kıt‘a	fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Mesnevi	fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Mesnevi	fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Nazm	Vezinsiz	
Mūfred	fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel
Mūfred	Vezinsiz	
Rubai	mef‘ūlü fā‘ilātū mefā‘ilū fā‘ilūn	Muzāri
Rubai	mefā‘ilūn mefā‘ilūn fe‘ulūn	Hezec
Rubai	Vezinsiz	
Nazm	mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn mefā‘ilūn	Hezec
Nazm	fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn	Remel
Mūfred	fe‘ilātūn fe‘ilātūn fe‘ilūn	Remel
Nazm	fa‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn	Remel

Yukarıda verilen tablodan hareketle çalışılan varak aralığında yer alan şiirlerde beş farklı aruz kalıbı tespit edilmiştir. Remel bahrine ait üç kez “*fa’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün*” ve “*fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün*”; iki kez “*fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün*”; bir kez “*fā’ilātün fā’ilün*” ve “*fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün*” vezinleri kullanılmıştır. Recez bahrinden “*müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün*” bir kez; münserih bahrinden “*müfte’ilātün müfte’ilātün*” bir kez; muzâri bahrinden “*mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün*” bir kez; hezec bahrinden “*mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün*” ve “*mefā’ilün mefā’ilün fe’ülün*” birer kez kullanılmıştır. Çalışılan varak aralığında yer alan şiirlerden dördünün vezni tespit edilememiştir.

2.1.2. Mecmua Metninin Yapılan Çalışmalarla Karşılaştırılması

Çalışılan varak aralığında farklı şairlere ait metinler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu metinlerin karşılaştırılması da farklı kaynaklardan yararlanılarak yapılmıştır. Metinler mecmuada yer alan başlıklarıyla ele alınmış; farklılıklar da bu başlıkların altında ayrı ayrı verilmiştir.

İncelenen çalışmalar mecmuadaki metinlerle karşılaştırıldığında pek çok farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar daha çok harf, kelime ve sıralama farklılığını kapsamaktadır. Kelime eksikliğinden kaynaklı bir tane farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılıklar çalışmada nüsha farkı olarak dipnotlarda gösterilmiştir. Bu bölümde de alt başlıklar altında değerlendirilip örnek beyitler verilmiştir.

2.1.2.1. Secdetü’t-Tilâvet’teki Farklılıklar

Secdetü’t-Tilâvet başlıklı şiir, Birgül Toker tarafından yazılan “*Şâkir Ahmed Paşa ve Tertîb-i Nefsi Mesnevisi*” başlıklı makaleden hareketle karşılaştırılmıştır. Tespit edilen farklılıklar üç başlık altında incelenmiştir.

2.1.2.1.1. Harf Farklılıkları

Mecmuada yer alan manzume ile yazılan makale karşılaştırılırken iki harf farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılık müstensihthen kaynaklanmaktadır:

Neml ü Necm ü İnşikâk İkrâ’ çü sünnetdür *bular*

Müşkilünj hall oldı bu üç beyt ile ey bahtiyâr (M.1/3)11

“*Bular*” ve “*müşkilüj*” kelimeleri çalıştığımız mecmuada “*bunlar*” ve “*müşkil*” şeklinde geçmektedir. Anlam bakımından kelimeler arasında bir farklılık yoktur. Fakat mecmuadaki kullanım vezin açısından problem teşkil ettiğinden makaledeki kullanım tercih edilmiştir.

2.1.2.1.2. Kelime Farklılıkları

Mecmuada yer alan manzume ile yazılan makale karşılaştırıldığında iki kelime farklılığı tespit edilmiştir. Bu farklılıklar bazen anlamı bazen de vezni etkilemiştir:

Farz A‘rāf u Ra‘d Naḥl İsrā Meryem Ḥac Şād

Vācibi Furkân Elif Lām *Secde* Ḥā Mim ey ‘ibād

“*Secde*” kelimesi yerine mecmuada “*daḥı*” kelimesi yer almaktadır. Beytin anlamında eksiklik olmaması adına makaledeki kullanım tercih edilmiştir.

2.1.2.1.3. Kelimelerin Sıralama Farklılıkları

Kelimelerin sıralama farklılığında manzume için üç örnek tespit edilmiştir. Bu farklılıklar vezni ve anlamı etkilediği takdirde yazılan makale dikkate alınmıştır. Herhangi bir aksama olmadığı zaman mecmuadaki kullanım tercih edilmiştir:

Bil ki on dört yerde geldi secde Kur‘ān’da temām

Yedisi farz *dördi sünnet üçü vācib* vesselām

“*Dördi sünnet üçü vācib*” şekliyle anlam ve vezin bakımından herhangi bir eksikliğe yol açmadığı için mecmuadaki kullanım esas alınmıştır.

2.1.2.2. ‘Aded-i Âyât-ı Kur‘âniyye’deki Farklılıklar

“*Aded-i Âyât-ı Kur‘âniyye*” başlıklı manzume Ahmet Sevgi tarafından hazırlanan “*Lâtîfî, Hayatı ve Eserleri*” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından hareketle karşılaştırılmıştır. Tespit edilen farklılıklar üç başlık altında incelenmiştir.

2.1.2.2.1. Harf Farklılıkları

Mecmuada yer alan manzume ile çalışılan yüksek lisans tezi karşılaştırılırken iki harf farklılığı tespit edilmiştir. Bu iki harf farklılığı da aynı beyitte yer almaktadır:

Buldı yüz *āyet* tesbīh ü du‘āda çü rüsūh

Altmış altısı daḥı *āyet-i nāsīh u mensūh*

Birinci harf farklılığı “āyet” kelimesinden kaynaklanmaktadır. Mecmuada kelime “āyeti” şeklinde yer alır fakat vezni aksattığı için tezdeki kullanım esas alınmıştır. “Nāsīh u mensūh” kullanımı ise mecmua esas alınarak yazılmıştır. Böylece vezin aksamamaktadır.

2.1.2.2.2. Kelime Farklılıkları

Bu manzumede beş tane kelime farklılığı tespit edilmiştir. Bir örnek dışında bütün farklılıklar mecmuadaki kullanım esas alınarak belirtilmiştir. Böylece anlam ya da vezin bakımından bir eksiklik söz konusu olmamıştır:

Ger dilersey bilesin ‘aded-i ayātı

Cümlesi altı biḡ ü altı yüz altmış altı

“*Ger dilersey bilesin*” ifadesi karşılaştırılan tezde “*Bilmek istersen eger*” şeklinde geçmektedir. Anlam bakımından noksanlık olmadığı için mecmuadaki kullanım esas alınmıştır.

2.1.2.2.3. Kelimelerin Sıralama Farklılıkları

Kelimelerin sıralama farklılığı için tek bir örnek tespit edilmiştir. Örnekteki ifade karşılaştırılan tezde “*beş yüz āyātı*” şeklinde geçmektedir. Mecmuadaki kullanımı “*Oldı beş yüzi*” şeklindedir. Vezin ve anlam bakımından bu kullanım esas alınmıştır:

Biḡi elfāz u ‘ibretdür biḡi aḥbār u қаşаş

Oldı beş yüzi ḥelāl ile ḥarāma muḥtaş

2.1.2.3. Mehâric-i Hurûfî'l-Kur'âniyye'deki Farklılıklar

“Mehâric-i Hurûfî'l-Kur'âniyye” başlıklı manzume Oğuz Yılmaz tarafından yazılan “*Tecvîd Eğitim ve Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî'nin Nazmü'l-Ehemm'i (Tenkitli Metin)*” başlıklı makaleden hareketle karşılaştırılmıştır. Tespit edilen farklılıklar üç başlık altında incelenmiştir.

2.1.2.3.1. Harf Farklılıkları

Mecmuada yer alan manzume ile yazılan makale karşılaştırılırken üç harf farklılığı tespit edilmiştir. Tespit edilen harf farklılıklarının üçünde de makaledeki kullanım esas alınmıştır:

Harfler çıkan mevzi'lere dirler meḥâric ey püser

On yedi maḥrec *vardurur* kıl tecrübe ol mu'teber

Mecmuada “*vardurur*” kelimesi “*vardur*” şeklinde geçmekte fakat bu kullanım ile vezin aksamaktadır. Bu sebeple kelime makalede geçen şekliyle verilmiştir.

2.1.2.3.2. Kelime Farklılıkları

Bu manzume için iki kelime farklılığı tespit edilmiştir. Kelime farklılıklarının birinde mecmuadaki kullanım, diğerinde ise makaledeki kullanım esas alınmıştır:

Boğazla ağız cevfidür med ḥarflerinüḡ maḥreci

Hevâda *dögünsün* nefes eṭrâfa degmeye ḥazer

Yukarıdaki örnekte gösterilen “*dögünsün*” kelimesi makalede “*ve gensun*” şeklinde yer almaktadır. “*ve gensun*” kelimesi beyit içerisinde anlamlandırılmadığı için mecmuadaki kullanım esas alınmıştır.

2.1.2.3.3. Kelime Eksiklikleri

Bu manzumede tek bir kelime eksikliği tespit edilmiştir. Bu eksiklik müstensihden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla eksik kelime makaleden hareketle tamamlanmıştır:

Ķāf mahreci Ķāfdan beri *bir* barmaĶuĶ eni Ķadar
Dil ortasıyla ũst řamaĶ beyninde cĳm řĳn yā cıkar

2.1.3. Mecmuanın Muhteva Yönuyle İncelenmesi

2.1.3.1. Mecmuanın şiir ve şairleri

İBB Atatürk KitaplıĶı OE Yz 1172 numarada kayıtlı olan mecmuada, calışılan varak aralıĶında yer alan şairler ve onlara ait şiirler tablo yapılarak gösterilmiştir.

TABLO V. Mecmuanın şiir ve şairleri

şair	Nazım şekli	şiir Sayısı
Ebussuūd Efendi	Kıt'a	1
Kemal Pařazāde	Mesnevi	1
řeyhĳ Mehmed Efendi	Kaside	1
şa'bān řevkĳ	Mesnevi Nazm	3 1
Li-řāirü'z-Zarzar	Kıt'a	1
İbn-i Kemal	Rubai	3
Karılı Mehmed Hamdi Efendi	Nazm	1
Mahlassız	Nazm	1
Mahlassız	Müfred	1
Mahlassız	Kıt'a	1
Mahlassız	Mesnevi	1
Mahlassız	Nazm	1
Mahlassız	Müfred	1
Mahlassız	Müfred	1

Yukarıdaki tabloya göre calışılan varak aralıĶında, Ebussuūd Efendi'ye ait 1; Kemal Pařazāde'ye ait 1; řeyhĳ Mehmed Efendi'ye ait 1; řa'bān řevkĳ'ye ait 4; İbn-i Kemal'e ait 3 řiir bulunmaktadır. Geriye kalan 7 řiir mahlassızdır.

2.1.3.2. Mecmuada Yer Alan Manzum Metinler

İncelediğimiz mecmuanın çalışılan varak aralığında yer alan manzum metinler muhteva olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğin merkezinde ise klâsik Türk edebiyatının fikrî kaynakları yer almaktadır. Yazılan manzumelerde bu kaynaklara doğrudan ya da dolaylı olarak göndermeler yapılmıştır.

Klâsik Türk edebiyatının fikrî kaynakları için araştırmacılar tarafından çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Âgâh Sırrı Levend¹⁹, Cihan Okuyucu²⁰, Mine Mengi²¹, M. Nur Doğan²² ve Nihat Öztoprak'a ait sınıflandırmalar mevcuttur. Bu bölümde manzumelerin ihtiva ettiği fikri kaynakların başlıkları için Nihat Öztoprak'a ait sınıflandırma esas alınmıştır. Nihat Öztoprak'ın sınıflandırması şu şekildedir:²³

- 1) İslâm inancı ve İslâm kültürü
- 2) Batıl bilimler ve inanışlar
- 3) Tarihî ve efsanevî kültür
- 4) Mahallî unsurlar ve sosyal hayat
- 5) Estetik değerler sistemi
- 6) Dil Malzemesi

2.1.3.2.1. İslâm İnancı ve İslâm Kültürünü Yansıtan Manzumeler

İslâm inancı ve İslâm kültürü edebiyatımızın temel fikrî kaynağını oluşturmaktadır. Allah inancı, Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber, Peygamber kıssaları, menkıbeler, melekler ve tasavvuf, bu fikrî kaynağın etrafında şekillenen dinî konulardır.

¹⁹ bkz. Agâh Sırrı Levend, “*Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar*”, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

²⁰ bkz. Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

²¹ bkz. Mine Mengi, “*Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi ve Metinler*”, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.

²² bkz. Muhammet Nur Doğan, “*Klâsik Türk Edebiyatında Osmanlı Hayatının İzleri*”, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2002. s. 51-62

²³ Nihat Öztoprak'a ait sınıflandırma ders notlarından hareketle yazılmıştır.

Dinî konuların manzum olarak kaleme alınması özellikle kolayca öğretilmesi ve öğrenilmesinden kaynaklanmaktadır. Âmil Çelebioğlu dinî konuların manzum olarak yazılmasının sebeplerini şu şekilde sıralamıştır²⁴:

- 1) Nâzımın şair oluşu veya bu sahada eser verme arzusu,
- 2) Tercüme eserlerde aslının da manzum oluşu,
- 3) Talimi konularda manzum yazma geleneğinin mevcudiyeti,
- 4) Nazire yazma geleneği,
- 5) Kolay okuma ve ezberleme.

Bu gibi sebeplerden ötürü edebiyatımızda İslâm inancını ve kültürünü yansıtan pek çok manzume kaleme alınmıştır. Bu manzumelerin en başında Allah inancı ile ilgili olanlar gelmektedir. Tevhid, münâcat, besmele, Esmâ-i Hüsnâ vb. manzumelerin konusu Cenâb-ı Hak'tır.

Münâcat, tazarru, istimdad ve muhtelif dua nev'inden şiirler²⁵ olarak ifade edilmektedir. Tevhidlerden sonra gelen bu şiirler Allah'a yalvarma ve niyazda bulunma şeklindedir. Çalışılan mecmuada bu bağlamda kaleme alınan iki mesnevi bulunmaktadır. *Der Münâcât-ı Kâdıyyü'l- Hâcât ve Münâcât-ı Âher men Rabb-i Raûfî'r-Rahîm* başlıklı manzumeler Şevkî'ye aittir.

Der Münâcât-ı Kâdıyyü'l- Hâcât başlıklı manzume 31 beyitlik bir mesnevidir. Bu mesnevideki ilk üç beyit na't özelliği göstermektedir. Şevkî önce, Hz. Peygamber'in yaratılmışların en hayırlısı olduğunu söyleyerek, her göz açıp kapayışımızda ona sâlât ve selam getirmemiz gerektiğini ifade eder. Ardından dört halife ve sahabeyi zikreder. Altıncı beyitten itibaren şair Allah'a yalvarıp niyazda bulunmaya başlar. Bu yakarış daha çok şairin kendisi içindir. Şevkî, Allah'ın birliğine razı olduğunu dile getirerek bütün günahlarının bağışlanmasını ister. Ardından iman

²⁴ Amil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 350

²⁵ Amil Çelebioğlu, a.g.e., 354

ehli bütün insanlar için merhamet diler. Dostlarının Allah'ın lütuf kapısından kurtuluş beklediğini, onlara kurtuluşu Allah'ın göstereceğini söyledikten sonra ailesi için dua etmeye başlar. Allah'ın rahmetini anne ve babası için de diler. Şevkî yaratılmışların hepsine yardım eden Allah'ın kendisine de yardım etmesini isteyerek mesneviyi bitirir.

Münâcât-ı Âher men Rabb-i Raûfî'r-Raḥîm başlıklı manzume 13 beyitlik bir mesnevidir. Şevkî mesnevinin tamamında kendisi için dua ve niyazda bulunur. Kendisini kararında sebat eden bir kimse olarak zikreden şair, Allah'tan çok kuvvetli bir ip diler. Bu ip ile kastedilen İslâm dinidir, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Şair onu sürekli elde tutmayı ister. Her işini Allah'a bıraktığını söyleyerek O'nun lütfunu bekler. Hz. Peygamber'in mağara kıssasına ve Hz. İbrahim'in ateşe düştüğü kıssaya telmihte bulunarak, Allah'ın rahmetine ihtiyacı olduğunu anlatır. Şevkî kulunun sürekli tevbe ettiğini belirterek mesneviyi bitirir.

Allah inancından sonra manzumelerin konusunu oluşturan bir diğer dinî konu Kur'ân-ı Kerîm'dir. İslâm inancının temelinde Kur'ân-ı Kerîm'in olması, şairleri kutsal kitabımızdan fikren istifade etme yoluna götürmüştür. Şairler, Kur'ân-ı Kerîm'i esas alarak dinî ve ahlakî konuları manzum olarak işlemişlerdir. Böylece didaktik pek çok konunun daha kolay öğrenilmesini ve akılda kalmasını sağlamışlardır.

Çalışılan mecmuada Kur'ân-ı Kerîm'i esas alarak yazılan dört manzume yer almaktadır. Bunlardan biri *Secdetü't-Tilâvet* başlıklı manzumedir. Manzume secde âyetlerinin öğretilmesi ve öğrenilmesi maksadıyla kaleme alınmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde bazı âyetler okunduğunda veya dinlenildiğinde yapılması gereken secde, tilâvet secdesi olarak adlandırılmaktadır. Tilâvet secdesiyle ilgili olarak Kur'ân -ı Kerîm'de geçen bir âyette şöyle buyrulmaktadır: “Onlara Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar!” (İnşikâk 84/21) Tilâvet secdesinin vacip oluşuna delil olarak Abdullah bin Ömer (r.a) şöyle bir rivayette bulunmuştur: “Peygamber (s.a.v) Kur'ân okurken içinde secde âyeti bulunan bir sureye geldiğinde secde ederdi. Biz de kendisiyle birlikte secde ederdik. Öyle ki, bir kısmımız alnını koyacak yer bulamazdı. Resûlullah (s.a.v) buyurdular ki: “Âdemoğlu secde âyetini okuduğunda secde ederse, şeytan ağlayarak oradan uzaklaşır ve şöyle der: Eyvah! Âdemoğlu secde

etmekle emr olundu, secde etti; ona cennet var. Ben de secde etmekle emr olundum ama isyan ettim; bana da ateş var!” (Müslim, İman,133; İbn Mâce, İkame, 70)²⁶

Kur‘ân-ı Kerîm’de yer alan secde âyetleri şunlardır: A’râf (7/206), Ra’d (13/15), Nahl (16/49), İsrâ (17/107), Meryem (19/58), Hac (22/18), Furkân (25/60), Neml (27/25), Secde (32/15), Sâd (38/24), Fussilet (41/37), Necm (53/62), İnşikâk (84/21) ve Alak (96/19).²⁷

Secdetü’-Tilâvet başlıklı manzumede müellif, bu secde âyetlerinin önce sayısının on dört olduğunu; ardından bu secde âyetlerinden yedisinin farz, üçünün vacip ve dördünün sünnet olduğunu belirtmiştir. Manzumede önce farz olan Ra’d, A’râf, Nahl, İsrâ, Meryem, Hac ve Sâd surelerinin isimleri yazılmıştır. Vacip olan Furkan, Secde ve Fussilet surelerinden sadece Furkân suresinin ismini yazan şair, Secde suresi için ilk âyetten hareketle “Elif-Lâm”; Fussilet suresi için de ilk âyetten hareketle “Hâ-Mîm” yazmıştır. Neml, Necm, İnşikâk ve Alak surelerinin sünnet olduğunu dile getiren şair, “Alak” yerine bu surenin ilk kelimesi “oku” anlamına gelen “ikra”yı tercih etmiştir. Şair son beytin ikinci mısraında çözüme kavuşturulması gereken bu meselenin halledildiğini de eklemiştir.

‘Aded-i Âyât-ı Kur‘âniyye başlıklı manzume ise Kur‘ân-ı Kerîm’de yer alan âyetlerle ilgilidir. Kemal Paşazâde manzumesine önce Kur‘ân’daki âyetlerin sayısını vererek başlamıştır. Kur‘ân-ı Kerîm’deki âyet sayısının altı bin alt yüz altmış altı olduğunu dile getiren şair, ardından bu âyetlerin muhtevasını ifade etmiştir.

Kur‘ân-ı Kerîm’deki âyetlerin bini insanları cennetle müjdelerken bini de insanların kötü şeylerden sakınmaları için cehennem azabından söz etmektedir. Diğer bin âyet ibadetlerle ilgilidir. Bununla birlikte bin âyet de yasaklardan söz etmektedir. İbret verici hikâyelerin yer aldığı âyet sayısı da kıssalarla ilgili olan âyet sayısı da bindir. Geriye kalan altı yüz altmış altı âyetin beş yüzü helal ile haramı; yüz âyet dua ve tespihi; altmış altı âyet ise geçersiz kılınmış âyetleri konu edinmektedir.

²⁶ <https://kuran.diyaret.gov.tr/kuran-sozlugu/detay/55-tilavet-secdesi> Erişim Tarihi: 06.06.2021

²⁷ <https://kuran.diyaret.gov.tr/kuran-sozlugu/detay/55-tilavet-secdesi> Erişim Tarihi: 06.06.2021

Tertîb-i Suveri'l- Kur'âniyye Be-Naẓm-ı Mübîn başlıklı manzume ise Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan surelerin sırasıyla kaleme alınmasından müteşekkildir. Sözlükte "sıçramak, duvara tırmanmak" anlamındaki sevr (sevre) kökünden türeyen sûre kelimesi (çoğulu süver) "yüksek ve güzel bina, evin bir bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan" mânalarına gelir. Terim olarak "Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Resûl-i Ekrem tarafından belirlenen bölüm" demektir.²⁸ Klasik Türk edebiyatı sahası içerisinde bu surelerin daha kolay öğrenilebilmesi ve ezberde kalabilmesi amacıyla çeşitli manzumeler kaleme alınmıştır. Bu manzumeler ya doğrudan surelerin sırasıyla yazılarak oluşturulmuştur ya da her sure için bir özellik ifade edilmiştir. İncelenen manzumede sureler sırasıyla isim olarak verilmiştir. Bazen surelerin ilk âyetlerinden hareketle adlandırma da tercih edilmiştir. Sûreler sırasıyla şöyledir:

Seb'al- Mesânî (Fatiha), Bakara, İmrân (Âl-i İmrân), Nisâ', Mâide, En'âm, 'Arâf, Enfâl, Tevbe, Yûnus, Hûd, Yûsuf, Ra'd, İbrahîm, Hicr, Nahl, İsrâ, Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiyâ, Hac, Mü'minûn, Nûr, Furkân, Şu'arâ, Neml, Kasas, 'Ankebût, Rûm, Lokmân, Secde, Ahzâb, Seb'e, Fâtır, Yâsîn, Saffât, Sad, Tenzil (Zümer), Mü'min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Muhammed, Fetih, Hucurât, Kâf, Zâriyât, Tûr, Necm, Kamer, Rahmân, Vâkı'a, Hadîd, Cidâl (Mücâdele) Haşr, Mümtehin, Saf, Cum'a, Münâfikûn, Tegabün, Talâk, Tahrîm Mülk, Nûn (Kâlem), Hakka, Me'âric, Nûh, Cin, Müzemmil, Müddesir, Kıyâmet İnsân, Mürselât, Nebe', Nâzi'ât, 'Abese, Tekvîr, İnfîtâr, Mutaffifîn, İnşikâk, Burûc, Târik, A'lâ, Gâşiye, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duha, İnşirah, Tîn, 'Alak, Kadir, Lem ye kün (Beyyine), Zilzâl, 'Âdiyât, Kârî'â, Tekâsür 'Asr, Hümeze, Fîl, Kureyş, Mâ'ûn, Kevser, Kâfirûn, Nusret (Nasr), Tebbet, İhlâs, Felak, Nâs.

İlm-i tecvid, ilm- i kırâat gibi belki en nazma uygun olmayan mevzularda bile manzumeler yazılmıştır.²⁹ *Mehâric-i Hurûfî'l- Kur'âniyye* başlıklı manzume de tecvid ilminden hareketle kaleme alınmıştır. Sözlükte "bir şeyi güzel ve sağlam

²⁸ Abdulhamit Birışık, (2009), "Sure", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37., İstanbul 2009, s. 538-39.

²⁹ Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, s. 355.

yapmak, onu süslemek” anlamındaki tecvîd kelimesi için “ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri mahreçlerinden çıkarmak”, “Kur’an harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim”, “Kur’ân-ı Kerîm’i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edip vakıf, vasıl, sekte vb. tilâvet kurallarına uyarak güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim” gibi tanımlar yapılmıştır.³⁰

Şeyhî Mehmed Efendi’ye ait olan bu manzume “Nazmü’l- Ehem Fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem” adlı eserinde yer alan bir kasidedir.³¹ Şeyhî, eserinde tecvîd ilmine ait kuralları manzum olarak ele almıştır. Bu başlık altındaki manzume Kur’ân’daki harflerin mahreçlerini konu edinmektedir.

Müellif manzumesine önce mahreç kelimesinin çoğulu olan meharicin tanımını yaparak başlamıştır. Harflerin çıkış noktasına meharic denmektedir. Harflerin mahreçleri âlimler arasında ihtilafli bir konu olmakla birlikte genel kabule göre bu sayı 17’dir.³² Mehmed Efendi, ilk beytin ikinci mısraında da on yedi mahreç olduğu bilgisini vermiştir. Müellif harflerin mahreçlerini manzumede sırayla cevf bölgesi, boğaz bölgesi, dil bölgesi, dudak bölgesi ve genizde anlatmıştır.

Şa’bâniyye başlıklı mesnevi de dînî muhtevalı manzumelerden biridir. Şevkî, kaleme aldığı bu mesnevide Şaban, Recep ve Ramazan aylarından ve bu ayların faziletlerinden bahsettikten sonra Allah’a niyazda bulunarak mesneviyi sonlandırır.

Şaban ayı, kamerî ayların sekizincisidir. Şaban ayını önemli yapan özelliklerden biri, "üç aylar"ın ikincisi olmasıdır. Bilindiği gibi, üç ayların ilki Receb, üçüncüsü de Ramazandır.³³ Mesnevinin başlığını da taşıyan bu aydan hareketle Şevkî, Şaban ayını değerli bir güle; üç ayların üçüncüsü olan Ramazan ayını da gül bahçesinin bir bülbülüne benzetmiştir. Merhamet sahibi Allah’ın bu aya şeref verdiğini belirten şair, oruç ayının ümmet için nimet dolu bir deniz olduğunu da dile getirmiştir. İnsanların ve perilerin bu ayı gözlediğini belirten şair, Ramazan ayının gelişinin Recep

³⁰ Abdurrahman Çetin, “Tecvid”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 253

³¹ bkz. Oğuz Yılmaz, “Tecvîd Eğitim-Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî’nin Nazmu’l-Ehemm’i (Tenkitli Metin)” *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, Aralık 2019.

³² Oğuz Yılmaz, “Diyarbakırlı Şeyhülkurrâ Hâfız Mehmed Efendi ve “Nazmu’l-Ehemm Fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem” Adlı Türkçe Manzûm Tecvîd Eseri” *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, Kasım 2016.

³³ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 302.

ayının dünya üzerine merdiven kurmasıyla gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ramazan ayının sıkıntısız bir şekilde yeryüzüne gelmesi için de Recep ayının elinde kandille beklediğini belirtmiştir. Böylece şair, üç ayların birincisi olan Recep ayının diğer aylara ulaşmak için adeta bir ışık görevi gördüğüne değinmiştir.

Dinî gelenekte üç aylara önem verilmesinin sebeplerinden biri de bu aylarda bulunan kandil geceleridir. Receb ayının ilk cuma gecesi Regaib, aynı ayın yirmi yedinci gecesi Mi'rac, şâban ayının on beşinci gecesi Berat ve ramazan ayının yirmi yedinci gecesi Kadir gecesidir.³⁴ Şevkî, Recep ayının bir gecesinin yıldızlar çarşısı gibi olduğunu ifade ederek Miraç Kandili'ne telmihte bulunmuştur.

Müellif, Şaban, Ramazan ve Recep aylarından bahsettikten sonra mesneviye Allah'a dua ve niyazda bulunarak devam eder. Bu aylara şeref veren Allah'ın kendisine nimetler vermesini ister.

İslâm inancı ve kültürü içerisinde yer alan bir başka konu tasavvuftur. Tasavvuf, Hakk'ın hoşnutluğunu kazanmak ve ebedî saâdete ermek için nefisleri temizleme, ahlâkı tasfiye, iç ve dışı tenvir, sûret ve sîreti tezkiye hâllerinden bahseden bir ilimdir.³⁵ Bu ilim klâsik Türk edebiyatı sahasında özel bir dille ifade edilmiştir. Şairler şiirlerinde tasavvufu çeşitli mecazlarla ifade etme yoluna gitmişlerdir.

Çalışılan mecmuada Şevkî'ye ait bir lugaz örneği bulunmaktadır. Şevkî bu lugazda, “yakîn”, “şekk (şüphe)” ve “zann” kavramlarını tasavvufî açıdan değerlendirmiştir. Manzume yazılırken de beyitlerin dizelerini ayıran ortadaki boşlukta bu üç kavram -aşağıdan yukarıya doğru- okunacak şekilde kırmızı mürekkeple kaydedilmiştir. Bu şekilde kaydedilen ve manzumede ele alınan ilk kavram “yakîn”dir.

Kesin, doğru, değişmez, sağlam apaçık bilgi anlamına gelen yakîn; bir şeyi delille değil, iman kuvvetiyle apaçık olarak görme ve manevi gerçekleri kalp gözü ile temaşa etme demektir. Aradaki perde ortadan kalksa bile yakîn'in artmayacağı ifade

³⁴ M. Kâmil Yaşaroğlu, “Üç Aylar”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 42, İstanbul 2012, s. 276

³⁵ Mâhir İz, *Tasavvuf Mâhiyeti: Büyükleri ve Tarikatler*, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014. s. 27.

edilir.³⁶ Yakîn kavramının işlendiği beyitte şair, yakîne erişenlerin şüphelerinin ortadan kalkacağını vurgulamıştır. Ayrıca yakîni bulanların yüce bir mertebeye erişeceğini ve kadrinin çok değerli olacağını belirtmiştir.

“Yakîn” kavramından sonra müellif “şekk (şüphe)” ve “zann” kavramlarını ifade etmiştir. Zann, şekk ve şüphe/gümân ile birlikte tezat halinde ele alınır. Zira yakîn, şüphenin ortadan kalkmasıdır. Şüphe içinde bulunanlar, remizlerin ne anlama geldiğini bilemezler. Halbuki yakîn sahibi olanlar, Hak’tan ayrı olsalar bile, yine onunla birlikte olma sırrını idrak etmişlerdir.³⁷ Müellif bu kavramların anlatıldığı beyitlerde zanna kapılanların sıkıntı ile can vereceğini ifade etmiştir. Cahilin sözüne uymadığını belirterek okuyucunun sözünü dinlemesini söylemiş; şüphelerden elimizi çekmemiz gerektiğini de vurgulamıştır.

Lugazın üzerinde, şairin anlatmaya çalıştığı bu üç kavramı somutlaştırmak amacıyla konulmuş bir şekil yer almaktadır. Şekil bir terazi gibi durmakta ve bu üç kavramı işaret etmektedir. Nitekim şair manzumenin ilk mısraında bu terazinin, belli bir hususu bildirdiğini söylemiştir. Manzumede terazinin ibresinin işaret ettiği sözcük, “yakîn”dir. Terazinin dengesini bozan sözcükler ise “şekk” ve “zann” sözcükleridir. Şayet insan, bu şekk (şüphe) ve zann arasında bocalarsa ibre “yakîn” sözcüğünden uzaklaşacaktır ki bu durum da aslında Allah’tan uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Bilindiği üzere dinî ve tasavvufî pek çok eserde “şekk” ve “zann”ın bütün insanlar için

³⁶ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf (14. ve 15. Divanlarına Göre)*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007, s. 134.

³⁷ Kaplan Üstüner, *a.g.e.*, s. 135.

ne denli tehlikeli olduğu açıklanmaktadır. Manzumenin yer aldığı sayfanın sağ kenarında, aşağıdan yukarıya doğru kırmızı mürekeple bir darb-ı mesel kaydedilmiştir: “Mesel: *Zann ile söz söyleyen minnet ile cân virür*”. Bu söz de lugazın anlamını pekiştirmek amacıyla müellif ya da müstensih tarafından ilave edilmiştir ki lugazın vermek istediğı mesajı özetlemektedir.

Lugazda üzerinde durulan bu üç kavramın baş harfleri ebced hesabıyla 1210'a karşılık gelmektedir: "ye" 10, "şın" 300, "zı" 900. Şair, bu durumu;

"Her birinden harf-i evvel bi'l-hesâbu ve'l-kitâb

Bin iki yüz ona bâliğ olur dedi hâ cegân" şeklinde ifade etmiştir.

2.1.3.2.2. Mahallî Unsurlar ve Sosyal Hayatı Yansıtan Manzumeler

Klâsik Türk edebiyatı sahasında şairler sosyal hayattan da istifade ederek çeşitli konuları manzum olarak kaleme almışlardır. Çalışılan mecmuada sosyal hayatı konu edinen iki manzume tespit edilmiştir. Bu manzumelerden birincisi kahve hakkında yazılmışken, diğerk manzume tütünle ilgili yazılmıştır.

Kahve 16. yüzyılın ortalarında Osmanlı toprağına ve bilhassa siyasî ve kültürel başkent İstanbul'a geldiğı andan itibaren, sosyal hayatta değışik tepkilerle karşılaşmıştır. Kahvenin kendisi ilk zamanlarda, tıbbi açıdan sağlığa zararlı bir madde olarak görülmüş ve daha sonra bu anlayış, dini bir mahiyette büründürülerek yasaklanmasında dair fetvalar verilmiştir. Peşinde kendi müesseslerini de getiren kahve 1551-1555 yıllarından itibaren İstanbul'da birçok kahvehanenin açılmasına sebebiyet vermiştir. Buralarda toplanan muhtelif zümrelerden ve değışik kültür seviyelerinden insanların zamanla, siyasî otorite ve temsilcileri tarafından asayişsizlik sebebi olarak görülmesi, yukarıda söz edilen yasaklara kahvehanelerin de kapatılmalarının eklenmesi sonucunu doğurmuştur.³⁸

Kahvenin sosyal hayatın içinde bu denli yer alması da manzumelerin konusunu oluşturmasına sebep olmuştur. Pek çok şair, eserlerinde birkaç muhtelif beyitle kahveyi metinlerine dahil ederken, bazı şairlerde kahveye ilgi hayli fazladır ve hatta müstakil manzumeler yazmışlar, imaj dünyalarında kahveye geniş bir yer ayırmışlar

³⁸ Namık Açıkgöz, *Kahvenâme*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 15.

veya doğrudan kahvenin özelliklerini anlatarak kahvenin edebi metinlerde yer almasını sağlamışlardır.³⁹ Karşı Mehmed Hamdi Efendi'nin yazdığı manzum methiye de bu örneklerden birini oluşturmaktadır.

Şâir, manzumesinde önce okuyucuya hitaben Yemen kahvesinin vasıflarını dinlemesi gerektiğini söylemiştir. Ardından kahveyi tavaya koyduğunda insanın ferahladığını ifade etmiştir. Kahve bu haldeyken bile bütün hüznü götürerek herkesi mutlu etmektedir. Kahvenin kavrulmasıyla birlikte çıkan koku amber kokusundan bile değerlidir. Atlas üstünde soğutulan kahvenin dibi etrafı süslemektedir. Pişerken taşan kahve adeta ölümsüzlük suyu saçar ve neşe kapılarını açar. Kahve parlak bir ibrik içinde ve nakışlı tepsilerde yer alırsa gönülleri aydınlatır. İki fincanı insan için yeterlidir ve onlara şifa verir. Kahvenin kıymetini de sofular bilmezken, ilim irfan sahipleri bilir. İki yüzlü kimseler kahve için haram deseler de bu sözler delilsizdir.

Fî Haqq-ı Şâribü'd-Duhân başlıklı manzumenin konusu tütündür. Tütünün de sosyal hayatın bir parçası olmasından dolayı şairler bu konu hakkında manzumeler kaleme almışlardır. Klâsik Türk edebiyatı sahasında tütünü öven ve yeren şiirler mevcuttur.

Arapça'da "tütmek, dumanı çıkmak" manasındaki dahn kökünden isim olan duhân "duman" anlamına gelir.⁴⁰ Divan şiirinde daha çok duman anlamıyla kullanılır. Ancak bazen tütün ve sigara anlamını da karşılar. O zaman keyif verici özellikleriyle kendini gösterir.⁴¹ Bu manzumede de şair, duhânı tütün yerine kullanmakta ve tütünü öven ifadelere yer vermektedir. Ona göre tütün kötü ve fena bir şey değildir. Manzumede şair, sufilerin tütün içmenin zararlı olduğunu ve tütünün terk edilmesi gerektiğini belirttiklerini ifade eder. Şairin tam aksini söyledikleri için de sufiler anlayışsız kimselerdir.

Çalışılan varak aralığında Ebussuûd Efendi'nin oğlu Nuh için kaleme aldığı, nasihatnâme özelliği gösteren bir manzume yer almaktadır.⁴² Nasihatnâmelerde

³⁹ Namık Açıkgöz, *a.g.e.*, s.44

⁴⁰ Metin Yurdagür, "Duhân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994.

⁴¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s. 125.

⁴² Ebussuûd Efendi'nin Nuh adında bir oğlunun varlığına dâir bir bilgi bulunmamakla birlikte Süleymaniye Kütüphanesi Tercüman Gazetesi Y. 160'ta bulunan mecmuanın 70b varağında "Ebu's-

öncelikle insanların iç dünyalarına ulaşmaya çalışan şairler, bu yolda dinî-ahlâkî-sosyal normlardan da faydalanmışlar ve böylece eserlerine genel bir hava kazandırmaya gayret etmişlerdir.⁴³ Ebussuûd Efendi de oğlu için kaleme aldığı bu manzumede dinî-ahlâkî ve sosyal konulara değinerek oğluna öğütler vermiştir.

Ebussuûd Efendi kaleme aldığı manzumede genellikle oğlu için ahlâkî nasihatte bulunmuştur. Oğlunun iyi amel sahibi kimse olmasını öğütleyen müellif, ayrıca oğlunun iyilerle komşu olmasını, halk ve seçkin kimseler arasında ayırım yapmamasını ve kimseyi yermemesini istemiştir.

Manzumede oğlunun ilim yolundan ayrılmaması gerektiğini ifade eden Ebussuûd Efendi, Farsça ve Arapça bilmenin önemine de yer vermiştir. Ayrıca oğlunun insanlar arasında sözü düzgün bir kişi olarak yer almasını istemiştir. Oğluna derslerinin üzerinde düşünmesini ve bildiklerini öğretmesini öğütlemiştir.

Dînî bakımdan ise Allah'ı sürekli hatırlamasını, ona dua etmesini öğütleyen Ebussuûd Efendi, oğlunun namazlarını vaktinde kılması gerektiğini ve sürekli imamı gözlemesini de söylemiştir.

2.1.3.3. Mecmuada Yer Alan Mensur Metinler

2.1.3.3.1. Muhâkeme-i Mükeyyifât

Muhâkeme-i Mükeyyifât, mecmuanın 84^b- 102^a varakları arasında yer alır. 7 Şabân 1260/22 Ağustos 1844'tarihinde istinsah edilen eserin müellifi belli değildir. Eserde afyon, berş, esrar, boza, şarap, arak, kahve ve tütün olmak üzere sekiz keyif verici madde vardır. Eser, maddelerin yeryüzünde en beğenilen madde olabilmek için birbirleriyle girdikleri üstünlük mücâdelesini anlatan bir mükeyyifât münâzarasıdır.

Sözlükte “bakmak, düşünmek” anlamındaki nazar kökünden türeyen⁴⁴ münâzara, kelime olarak bir konuda karşılıklı “görüş” ve “mütalaa”da bulunma

su'ûd Efendi hazretleri oğluna gönderdiği mektûb sûretidür” başlığı altında münserih bahrinin “müfte'ilâtün müfte'ilâtün” kalıbında “Râhat-ı rûhum dilde fütûhum / Oglum Nûhum ba'de selâmî” beyti ile başlayan 14 beyitlik kıt'a-yı kebîre şeklinde manzum bir mektup yer almaktadır. (Dağlar, 2013: 282-283).

⁴³ Rıdvan Canım, *a.g.e.*, s. 213.

⁴⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Münâzara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006, s. 576.

anlamına gelmektedir⁴⁵. Edebî bir terim olarak da münâzara, birbiriyle ilgili çoğu kez de karşıt iki ya da daha çok nesne ya da kavramın kişileştirilip (teşhis) zebân-ı hâl (hâl dilil) ile konuşturulması (intâk) yoluyla oluşan bir yazı türüdür.⁴⁶

İncelemeye konu olan Muhâkeme-i Mükeyyifât başlıklı eser de birden fazla maddenin kişileştirilip konuşturulmasıyla kaleme alınmıştır. Aynı zamanda eserde keyif verici maddeler kişileştirildiği için klâsik Türk edebiyatı sahasında yazılan mükeyyifât içerikli münâzaralardan biridir.

2.1.3.3.1.1. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Bölümleri

Birinci Bölüm

Münâzaranın birinci bölümünde, keyif veren maddelerle henüz tanışmamış kişilerin, münâzaranın gerçekleşeceği Tahayyülât Sancağı'nın İşret-âbâd sahrasındaki köşke neden ve nasıl gittikleri kısaca şu şekilde anlatılmıştır:

“Geçmiş zamanların birinde, dost meclisinde hoşça vakit geçiren samimi arkadaşlar, seçkin ve ferah bir yerde sohbet hâlindeyken aralarından bağıri yanık, talihsiz bir kimse çıkar. Kederin ve ayrılık ateşinin etkisiyle devrin vefasızlığından, sıkıntılarından; feleğin acılarından ve tabiatın bıkkınlığından şikâyet eder. Ardından meclise “Bu aşâğılık dünya bir defa da bizim arzularımıza göre hareket eder mi? Hilekâr felekten istediklerimizi almak bize de nasip olur mu yoksa gam çölünde kanadı kırılmış ve kandırılmış olarak kalır mıyız?” diye sorar. Meclis bu soru üzerinde hüznü bir sohbet gerçekleştirirken, dost meclisinden biri gelir ve Tahayyülât Sancağı'nın İşret-âbâd sahrasında mükeyyifât âlemi için bir köşk inşa edildiğini söyler. Böyle bir köşkte keyif veren maddelerin bir araya gelip büyük bir mücadele içinde sohbet edeceğini ve yer yer tartışacağıının haberini dost meclisine bildirir. Ardından meclistekilere böyle hüznü bir sohbet içinde olmaksızın mükeyyifâtın ibret verici sohbetine katılmanın daha münasip olacağını söyler. Meclisteki herkes bu teklifi uygun bulup gamı ve kederi yok etmek için köşke doğru yönelirler.”

⁴⁵ Meserret Diriöz, “Türk Edebiyatında Münâzara”, *Milli Kültür*, C.2, S.1, İstanbul 1980, s.20.

⁴⁶ Nuran Tezcan, “Lâmi’î'nin Gûy u Çevgân'ından İki Münazara”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, 28-29, 1980-1981, s.49.

Bu bölümde ayrıca münâzaranın gerçekleştiği mekânın nasıl bir yer olduğu da ifade edilmiştir. Münâzara, Tahayyülât Sancağı'nın İşret-âbâd sahrasındaki hayâlî bir köşkte gerçekleşir. Etrafı gül bahçeleriyle donatılmış, havası ve suyu insana keyif veren, bülbüllerin hoş nağmeleri ile parlayan bu köşk âdeta bir cennet bahçesidir.

İkinci Bölüm

İkinci bölümde, münâzaranın şahıs kadrosunu oluşturan keyif verici sekiz maddenin sırasıyla köşke nasıl geldikleri anlatılmıştır. Müellif köşke gelen her maddenin özelliklerini ayrıntılı bir şekilde betimlemiştir. Ayrıca bu maddelere nasıl hitâp edildiğini de vurgulamıştır.

Münâzaradaki şahıs kadrosunu daha iyi tanımak ve müellifin bu maddeleri nasıl kişileştirdiğini görmek adına bu bölümde keyif veren sekiz maddeyi alt başlıklar hâlinde incelemeyi uygun gördük:

Afyon⁴⁷: Afyon, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan ilk maddedir. Tahayyülât Sancağı'nda yer alan köşke teşrif eden bu maddenin metindeki adı, “çok şey bilen ve yapabilen kimse” anlamında “*ma'ârif-i hezâr-fünûn*”dur. Afyon, Karahisar Sancağı'nda büyümüş ve yetişmiştir. Siyah renk bayraklar açarak afyon düşkününü zümresiyle birlikte mükeyyifât âlemine katılmıştır. Hâşimî⁴⁸ elbisesiyle dikkati çeken muhteşem bir kimsedir. Huzurunda Tiryâki Çarşısı'nda yer alan kahyâlar ve Çin hânedânına mensup kişiler vardır:

*“... Hâşimî tonlar ile mülebbes bir muhteşem kimesne geliip ol kaşr-ı ma'hûda kemâl-i ğurûr ve 'azîmet ile cülûs eyledi. Meger bununı ismine ma'ârif-i hezâr- fünûn ya'ni ma'hûd-ı kıyâfet-nümûn **afyon** dirler imiş. Ve rikâbında bulunan düşkünler de tiryâki çârşûsı kethüdâlar(ı) ile Çîn hânedânı mensûblarından imişler.” (85^b)*

⁴⁷ Kelimenin aslı Grekçe opion olup anlamı “sütlü bitki”dir (opos “bitki sütü”); Latince’de ve Batı dillerinde opium şeklinde kullanılır. Türkçe’ye Farsça’dan afyûn imlâsıyla girmiştir. (Baktır, 1988:442.) Haşhaş kozalağının sütünden ibâret olup keyif verici maddeler arasında sayılır. Afyon kullananlar kısa zamanda tiryâkisi olurlarmış. (Pala, 2004:8.)

⁴⁸ Metinde bu kelime için, Kûfe şehrinde giyilen bir çeşit elbise olduğu bilgisi verilmiştir.

Berş⁴⁹: Berş, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan ikinci maddedir. Bu maddenin metindeki adı, ”dünyâyı gösteren berş (afyon şurubu)” anlamına gelen **“berş-i cihân-nümâ”**dır. Berş, mükeyyifât âlemine Zengibâr⁵⁰ askerlerle birlikte büyük bir ihtişamlı katılmıştır. Hemedânî elbisesi ile dikkati çeken Berş, karayağız bir kimsedir. Huzurunda ise İran ve Hemedân’daki ehl-i keyif ipsiz takımı bulunur.

“... Hemedânî libâslar ile mülebbes ü müzeyyen sera-perdesin Zengibâr leşker ve siyâh-püşân ‘askerüj öjünce tahte’r-revan-ı na-revânında nağralar çeküp hezârân ihtişâm ile geldükde ma’hüd-ı afyon-nâmdâr murdârı buya ta’zîm ü istikbâl ile yer gösterüp bunlar dahı maqâmât-ı mahyâlarına geçüp kemâl-i vaqâr ile qarâr eylediler. Bununı ismine dahı **berş-i cihân-nümâ** dirler imiş.” (85^b)

Esrar⁵¹: Esrâr, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan üçüncü maddedir. Bu maddenin metindeki adı “işe yaramaz yeşil uyuşturucu” anlamına gelen **“esrâr-ı sebze-i nâ-bekâr”**dır. Esrar, yeşiller giyinmiş kanâatkâr bir kimsedir. Bektâşilerin zurna seslerini göğe ulaştırıp ve yeşil sancaklar çektiği bir ortamda ellerinde nargileler olan Bengiyân (esrarkeş) zümresiyle birlikte mükeyyifât âlemine katılır.

“...yeşiller giyinmiş dervîş-nihâd kimesne ki öjünce Bektâşiyân tâ’ifesi zurna ve nefîr şadâsını âsmâna peyveste iderek sebze-reng sancaklar çeküp hâdden ziyâde Bengiyân tâ’ifesi⁵²yle serleri âteşlü nârgüleler ellerinde gelüp aya dahı ta’zîm-i mu’azzam ve istikbâl-i (85^b) muhteşem ile yer gösterdiler. Anlar dahı çöküp dervîşâne qarâr eylediler. Meğer bunlaruñ dahı ismine **esrâr-ı sebze-i nâ-bekâr** dirler imiş.” (86^a)

Boza⁵²: Boza, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan dördüncü maddedir. Bu maddenin metindeki adı “ünlü boza” anlamındaki **“boza-i şöhret-şî’âr”** dır. Boza, mükeyyifât âlemine Tatar ve Arnavut zümresiyle birlikte beyaz

⁴⁹ Afyon. Keten yaprağından yapılan bir çeşit sarhoşluk verici mâcun. (Pala,2004:68.)

⁵⁰ Doğu Afrika sahiline yakın Tanzania açıklarında Unguja (Zengibar) ve Pemba adlı iki büyük ada ile çevredeki küçük adalardan oluşur. Aslı Farsça olan Zengibâr’a (zenciler sahili) Arapça’da Zencibâr (Berrü’z-Zenc), Avrupa dillerinde Zanzibar denilir. (Kavas,2013:262.)

⁵¹ Hind kenevirinden elde edilen uyuşturucu ve keyif verici bir madde. (Pala,2004:141)

⁵² Darı hamurunun ekşitilmesiyle yapılan, çok hafif alkollü, şekerli, mayhoş, koyu kıvamda bir içecek. (Kubbealtı Lügatı)

bayraklar açarak gelmiştir. Huzurunda Katırcı zümresi vardır. Boza, beyaz elbisesiyle dikkat çeken babacan bir ak sakallı kimsedir.

“... bir dāne aḳ şaḳāllu pīr-i nā-puḥte aḳ libāslar giyinmiş. Belinde bir pīşker bulaşık dāmeni var. Ceybinde leblebi envā^f-ı vaḳār ile gelmekte ve eṭrāfında ṭā’ife^{’-i} Tatar yek-pā-yı bī-vaḳār ve Arnābūdyān-ı bī-iz^{’ān} öjince beyāz bayraklar açmış ve ḳāṭırcıyān ṭā’ifesi rikābın ṭutmuş envā^f-ı i^{’zāz} u ikrām ile geldükde mükeyyifāt-ı mevcūda ‘umumen bu kādeh-i ma’al’kerāhe istiḳbāl ile yer gösterdiler. Bunlar dahı mevḳi^{’-i} müheyyalārına geḳüp babacāne cülūs u ḳarār ile yerleşdiler. Bu gelen aḳ şaḳallunuy ismine **boza-i şöhret-şī’ār** dirler imiş.”(86^a)

Şarap: Şarap, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan beşinci maddedir. Bu maddenin metindeki adı “arzu edilen mayalı şarap” anlamındaki **“hamr-ı merḡūb ‘ale’l-ḥamīr”**dir. Şarap, mükeyyifāt âlemine bir elinde şarap kadehi bir elinde çeng, coşkulu bir şekilde beyitler söyleyip nârâlar atarak gelmiştir. Ateş renkli elbisesiyle kız yüzlü, kan benizli ve oğlan heybetinde bir kimsedir:

“...bir dāne de kızıl yüzlü ḳan beyizlü kız şüretlü oğlan heybetlü bir ḥünī kesesiyle gülgūn cāmeler giyinmiş ve āteşīn libāslara müstaḡrāk olmuş “Ḥançeri elde tīḡi belde serde sīne-çāk/ Her yeri bī-pāk pehlivān-endām ṭarz-ı ḥāş ādemi eyler helāk” diye beyitler söyleyerek ḥumār-ı āsiyāb-vāri naḡralar ataraḳ cūşān u ḥurūşān ile kūs-ı Ḥalīl mişāl şuffe^{’-i} sīnesin dögerek bir elinde çeng-i rebāb bir elinde şīş-i kebāb ve piyāle^{’-i} şarāb levendāne ‘aşḳ eyleyüp iḳerüye girdiḡi zemān bi’l-cümle mükeyyifāt-ı ‘ālem ‘umūmen ta^{’zīm} ü istiḳbāl ile yer gösterdiler. Bunlar dahı levendāne şadra geḳüp kemāl-i vaḳār ile cülūs u ḳarār eylediler. Bu mübtelāsı ḥumār-ı bī ‘āruy ismine dahı **ḥamr-ı merḡūb ‘ale’l- ḥamīr** dirler imiş.”

Arak (rakı): Arak, münâzara metninin şahıs kadrosunda yer alan altıncı maddedir. Bu maddenin metindeki adı “mahçup rakı” anlamındaki **‘arāk-ı şerm-sār”**dır. Arak, mükeyyifāt âlemine mihnetsiz aşıklar önünde, def gibi göğsünü dövüp döne döne gelmiştir. Sarı elbisesiyle dikkati çeken arakın kendisi güçlü, dili tatlı ve görünümü sevimli bir kimsedir:

“... kendi ḳavī dili ṭatlu nevrete bir dilber-i muḥtār, sīreti sevimli şīrīn-güftār bir bülbül-i güyādur ki öjince uşşāk-ı bī-meşāk ger bāde ṭutuban yolda semā^f eyleyüp

def gibi gögsini döğerek ney gibi inleyerek kaşr-ı ma'hüda geldüklerinde buya dahil rükû'vārī iltifâtlar ile yer gösterdiler. Bunlar da maḥal-i maḳ'adlarına geçüp sāhte te'eddüb ile ku'üda karar eylediler. Bunun da ismine 'arāḳ-ı şerm-sār dirler imiş." (86^b)

Kahve: Kahve münâzara metninin yedinci ve son maddesidir. Bu maddenin metindeki adı "iç açan kahve" anlamındaki "kahve'-i cān-fezā"dır. Karayağız bir Yemenli olan kahve, sıcakkanlı, hoş tenli ve tatlı dilli zarif bir kimsedir. Kahve, mükeyyifât âlemine tütün ile birlikte gelmiştir:

"Bunlardan şoyra yedinci olarak o meclis-i zürefāya bir dāne de esmerü'l-levn Yemen ādemisi Hindistān 'Arabistān o medenī kadīm siyāhīsi kanı sıcak teni laṭīf sözi zarīf siyāh-rū miskīler giyinmiş (15) misk rāyihalı hoş-meşreb şāhāne bir vaz'iyetle geliyordu." (86^a)

Tütün: Tütün, münâzara metninin şahıs kadrosunda kahve ile birlikte yer alır. Dolayısıyla metinde tütünden sekizinci bir madde olarak bahsedilmemiştir. Fakat her maddede olduğu gibi onun da belli başlı özellikleri olduğundan ayrı bir başlık açmayı tercih ettik. Bu maddenin metindeki adı, "anlayışsız tütün içicisi" anlamındaki "şārib duḥān-ı bī-iz'ān"dır. Mükeyyifât âlemine kahve ile birlikte gelir. Mavi ipekten elbisesiyle dikkati çeker ve misk kokusuyla herkesin dimağına tesir eder:

"... Öy ve ardınca alay alay eşnāf-ı ğarībe muhteşem bir gidişle dilberān-ı lāyuad içinde ismi tiryāki şārib-i duḥān-ı bī-iz'ān dahil var idi. (86^b) Bunun da üzerinde mā'ī atlas cāmeler giyinmiş misk-i 'ūd rāyihaları insānı mest ider ve dimāğına te'sīr ve āteş-i 'aşkıni teksīr itmekle ağızından çıkan āteşsiz dumān āsmāna 'urūc eylerdi. (87^a)

Üçüncü Bölüm

Mübāhase-i Mükeyyifât başlığı taşıyan bu bölümde, yukarıda özelliklerini verdiğimiz sekiz keyif verici madde -şahıs- birbirlerine üstünlük sağlayarak mükeyyifât âleminde değerli olduklarını iddia ederler. Bunu yaparken önce kendi faziletlerinden, ardından karşısına hangi madde çıkarsa onun rezilliğinden ve o maddeyi kullananların düştüğü hallerden bahsederler.

Tahayyülât Sancağı'nın İşret-âbâd sahrasındaki köşke gelen sekiz madde, münâzaranın bu bölümünde de aynı sırayla sohbet etmeye başlarlar. Dolayısıyla herkesten evvel köşke gelen afyon olduğu için ilk sözü o alır. Afyon, kendi keyfinin de kıvamıyla coşar ve köşkte bulunan diğer keyif verici maddelere hükümsüz bir davada bulduklarını söyler. Çünkü afyona göre onlara kanmış olan çaresiz kimselerdir ve bu maddelerin onlara keyif verdiği de yoktur. Bu düşüncelerinden sonra artık kendi üstünlüğünü dile getirmeye başlar.

Afyon, kendisinin önce helal bir maddeden meydana geldiğini belirtir. O olmayınca bilgin ve zarif kimselerin bir an olsun tatlı bir sohbeta ulaşamayacaklarını da ekler. Acem, Yemen, Arap, Hind ve hatta Çin'de bile meşhur bir kimsedir. O kadar meşhurdur ki Acem diyarında ondan köknar şarabı elde ederler. şerbetlere, macunlara ve ilaçlara kendisini katarlar. İlim adamlarının ve doktorların da tavsiye ettiği afyon, uykusuzların ve yolda kalmışların dermanıdır. Onun kıymetini bilenler canları gibi korurlar ve hatta Ka'be ziyâretinde bulunacak hacılar onu tedarik etmeden yola koyulmazlar. Görmüş geçirmiş mübarek kimseler de onu "*dest-gîr-i pîrân*" olarak kabul ederler. Tiryaki Çarşısı'nda da onun keyfiyle dolan kimselerin gösterdiği hüneri kimseler gösteremez.

Afyon, üstünlüğünü bu şekilde anlattıktan sonra keyif verici maddelere dönerek türlü faydası ve hüneri olduğunu, bir benzerinin dünyaya gelmediğini ve mükeyyifât âleminde hatrı sayılır biri olduğunu belirterek konuşmasını bitirir:

"...Netice'-i merâm "Ey mükeyyifât-ı kirâm! Dürlü kârum ve hünerlerüm vardur. Öyle bir pehlevân u şahramân-ı 'âlem itmege mişlüm cihâna gelmemişdür. Hâķîkat bu merkezde ve mertebe'-i kuvvetde olduğdan şoyra benden mu'teber keyf olamayacağına bütûn zürefâ-yı cihân ve kibârân-ı kevn ü mekân ittifâķ itmişlerdür."

Afyondan sonra söz sırası berşe geçmiştir. Berş, kendisinden önce afyon konuştuğu için onu kötülemeye başlar. Ona göre, afyonun kimseye bir faydası olmadığı gibi suratında bile hayır yoktur. Berş, afyon kullanan kişilerin yüreğinin delik deşik ve ne yaptığını, nerede oturup kalktığını bilmeyen zayıf kimseler olduğunu söyler. Ayrıca afyonun insanların kuvvetini alıp şehvetini kestiğinden bahseder. Bu sebeple afyon kullananların zürriyeti pek sağlıklı olmaz. Afyonu talep edenler delirir

ve tuzağına düşenlere bir faydası yoktur. Afyon mübtelâlarının hâlleri acımasıdır. Dolayısıyla berş, afyonun mükeyyifât âleminde söz hakkı olmadığını belirterek halkın rağbet ettiği asıl maddenin kendisi olduğunu söyler ve üstünlüğünden bahsetmeye başlar.

Berş, kendisini övmeye seçkin bir madde olduğundan bahsederek başlar. Öyle bir maddedir ki zarif, latif ve olgun kimseler felekten intikam almak için dost meclisinde arzu ettikleri zevklere onunla ulaşırlar. Berşi kullanan bu kişiler en tatlı sohbetlerini onun sayesinde gerçekleştirirler. Hâl böyle olunca onların sohbetinde gam ve kederin yeri yoktur. İşte bu sebeple dünya üzerinde berş için yaramaz diyen kimse yoktur.

Mükeyyifât âlemine bu özelliklerinden bahseden berş, herkes tarafından beğenildiğini; şâirlerin kendisi hakkında beyitler yazdığını söyler. Böyle olunca ondan başka keyif veren değerli bir madde olmadığını dile getirir ve karşısında afyonu bulur. Afyon, berşin özünde kendisinin var olduğunu, bu sebeple neşeyi bulduğunu söyleyerek ona kızmaya başlar. Böylece iki hasım yaka yakaya gelir.

Söz hakkı artık esrardadır. Esrar hem afyonun hem de berşin boş yere konuştuklarını söyler. Ona göre, ikisinin de bir pul değerinde kıymeti yoktur. Mükeyyifât âleminde söz almaları da suçtur. Esrar, berşe hitâben afyonun iddialarının doğru olduğunu da söyler. Fakat ne olursa olsun ikisi de öldürücü uğursuzlardır. Hatta Berş o kadar uğursuzdur ki Rahîkî Çelebi⁵³, yedi bölgede tanınan biri iken ona tutulduktan sonra kendini asmak suretiyle nefsinin yok etmiştir. Son olarak esrar, insanların başlarına bela olan bu iki maddenin mükeyyifât âlemini kirletmekten başka bir şey yapmadığını ve asıl kendisinin beğenildiğini söyler.

⁵³ Rahîkî macununa ismini veren kişi, 16. yüzyılda yaşamış bir şairdir. Adı Yusuf, lakabı Sinânü'd-dîn olup şiirlerinde Rahîkî mahlasını kullanmıştı. İstanbul'da doğmuş ve asker çocuğu olarak Yeniçeri ocağına dâhil olmuştu. İlme ve şiire yatkınlığıyla dikkat çekmişti. Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın yardımcısıyken, İstanbul'da çıkan bir yangında kusuru olduğu gerekçesiyle maaşı kesilerek vazifeden uzaklaştırıldı. Bunun üzerine, geçimini sağlamak için Mahmutpaşa Çarşısında bir aktar dükkânı açtı. Tıbbî eserler okuyup kendisini geliştirdi. Geçimini zor sağlarken, hâline acıyan birisinin yardımıyla Filonya-yı Selimî adındaki macun üzerinde çalışarak Rahîkî ya da Macun-ı Rahîkî adıyla anılacak keyif verici maddeyi icat etti. Bu macun sayesinde çok para kazandı ve dükkânı da seçkin kimselerin uğrak yeri oldu. Zaman içerisinde dükkânı bir şiir muhiti hâlini aldı. 953/1546 yılında hastalandı ve bir müddet sonra da öldü. (Uluskan, 2013:82)

Berş artık kendi üstünlüğünü dile getirmeye başlar. Kendisini kullananlar bin gazeli ayak üstünde okuyabilecek kıvama gelirler ve ondan pek çok kez faydalanırlar. Kaba sofuların oluşturduğu zümre, tatil gecelerinde ilk olarak esrarı tedarik eder. Eğer sohbetlerinde esrar olmazsa o mecliste huzur da olmaz. Ayrıca şairlerden de esrar için söylenmiş beyitler vardır bu da kendisini değerli kılar.

Esrardan sonra söz sırası bozadadır. Boza, esrarın anlattıklarına kulak verdikten sonra öfkesinden taşıp köpürür. Köpüklerini mükeyyifât meydanına saçıp esrara, hayvanların bile meyl etmediği işe yaramaz bir ahmak olduğunu söyler. Boza kendisinin yanında haddi aşan ifadelere yer verdiği için esrarın değersiz bir mahlûk olduğunu da sözlerine ekler ve onu kullananların ne hâle geldiklerini anlatmaya başlar. Bozaya göre esrarı kim kullanırsa yeri göğü fark edemeyecek duruma gelir. Sebepsiz yere her gördüğüne güler ve âlemin eğlencesi olur. Ağzından çıkanı kulağı duymaz. Esrar kendisine mübtelâ olanları her zaman gülünç duruma sokar. Boza, bu gülünç durumların bazı nüktedânlar tarafından yazıya geçirildiğini söyler ve bazı gülünç olayları örnek verir.

Boza bu anlattıklarından sonra asıl değerli olan maddenin kendisi olduğunu kanıtlamaya çalışır. Mısır, pirinç ve buğday gibi en yüce gıdalardan meydana geldiğini ve sinirlere kuvvet verdiğini söyler. Boza, ilim adamlarının kendisinin serbestçe kullanılmasına izin verdiğini de belirtir. Doktorlar onun zararından bahsetmez ve hastaların da kullanmasını uygun görmüşlerdir. Boza oldukça mübârek bir kimsedir çünkü onu kullananlar hiçbir zarar görmez. Faydaları halk arasında bilinir ve bu sebeple meşhûrdur. Tatar zümresi o olmadan keyifle sohbet edemediği için bozayı daima meclislerinde bulundurur. Boza, o meclisin sohbetine başka bir tat verir ve o tat saatlerce sürer. Sadece Tatar zümresi de değil Arnabudyân zümresi de gece gündüz nârâlar atarak kendisini kullanır. Boza varlığının üstün olduğunu bir kez daha vurgulayıp diğer maddelere hâin olduklarını söyler.

Şarap bu duyduklarından sonra kızarıp bozar; hiddetle söz hakkını bozadan alarak konuşmaya başlar. Bozaya hitâben edepsiz bir ihtiyar olduğunu ve ak sakalıyla biraz olsun sıkılması gerektiğini söyler. Ona göre, şarabın yanında bozanın ufacık bir değeri bile yoktur. Ayrıca bozanın bahsettiği zümreler de mükeyyifâttan zevk alamayan serserilerden oluşur. Şarap burada, bozanın aslını inkâr ettiğini ve nasıl

meydana geldiğini açıkça anlatmadığını vurgulayarak kendisi anlatır. Bozanın günlerce, haftalarca ve hatta aylarca pis mekânlarda küflenmiş fiçılar içinde çürüdüğünden bahseder.

Sırada şarabın kendi üstünlüğüne yer verdiği bölüm vardır. Şarap, kendisini bir kere kullananların sonsuz bir hayata ulaşacağını belirterek halk arasında en değerli madde olduğunu dile getirir. Bunu boş yere söylemediğini ve bir delilinin olduğunu da sözlerine ekler. Lokman Hekim, şarap için “*rūh-ı sâni*” demiştir. Hatta şarabı elma ile tüketenlerin öldüğüne hayret edeceğini söylemiştir. Şâirler de şarap hakkında beyitler kaleme almıştır. Bu sebeplerden ötürü şarap, devrinin mükeyyifât sultanı olduğunu düşünür. Âlemde ondan başka nazik bir içecek yoktur ve herkes bu düşünceye katılır. Görmüş geçirmiş ve zarif kimselerin mekânlarında şarabın bulunması kanun gibi şart olmuştur. Şarap, zarif kimselerin elinden düşmediği gibi şâirlerin de dilinden düşmez. Üzümden meydana gelmiş olması da onun için önemlidir. Çünkü “*bintü’l- ineb, mey, bâde*” gibi isimleri bu sâyede almıştır. Konuşmasına, gücünü ve değerini kimsenin inkâr edemeyeceğini belirterek son verir.

Şarabın söylediklerine katlanamayan arak meydana atılır ve şaraba “*ümmü’l-habâ’is*⁵⁴” diyerek meclisten çıkmasını söyler. Şarabın pis bir madde olduğunun şer’î hükümlerle ispatlandığını da dile getirir. Şarabın kimseye faydası olmadığı hâlde bu meclise gelip boş yere konuşması üzerine arak, şarabın bütün kötü özelliklerini tek tek anlatır. Şarabı kullananların aklı yok olur gider. Bu kimseler yeri gelir eşi ile annesini ayırt edemez. Bazen de eşi ile kız kardeşini karıştırır ve kız kardeşine musallat olur. Kalbinde huzuru bulamaz ve itibardan düşer. Arak, şarabın eski çağlarda bu denli pis bir madde olmadığına inanıldığı için serbestçe kullanıldığını, İslâmiyet’le birlikte durumun değiştiğini de sözlerine ekler. Şarabın üzümünden meydana gelmesi de onun temiz bir madde olduğunu göstermez. Zîrâ arak, şarabın aslının temiz fakat kendisinin şeytan işi bir madde olduğunu düşünmektedir. Yüzünün kızılığı ise dökülmesine

⁵⁴ Hamr, şarap demektir. Şarap, içki, içilecek şey anlamına gelir. İçki, içinde alkol bulunan içeceklerle verilen genel addir. İslâm bilginleri, sarhoşluk amacıyla içilen her türlü içkinin haram olduğunda görüş birliği içindedirler. Çünkü Hz. Peygamber, neden yapıyorsa yapılınsın, adı ne olursa olsun her sarhoşluk veren şeyin haram olduğunu belirterek bütün içkileri yasaklamıştır. “Kötülüklerin anası” anlamında şarap için kullanılan bu ifade Hz. Peygamber’in “İçki, tüm kötülüklerin anasıdır.” hâdisinden kaynaklanmaktadır. Bu hadislerde, içkinin kötülüklerin üreticisi olduğunu belirtmektedir. (Yılmaz, 2013:203)

sebepe olduğu çaresiz insanların kanlarından mülhemdir. Hâl böyle olunca şaraptan vefa ummak, zehirden şifa ummakla eş değerdir.

Bütün bunlar arakın kendi üstünlüğünden bahsetmesine zemin hazırlar ve kendini övmeye başlar. Asıl halk arasında makbûl olan kendisidir. Yüzü ak, suçu ve günahı olmayan bir maddedir. Kimseye bir zararı olmadığı gibi bu maddenin harcı da gayet kolaydır. Dolayısıyla arak, mükeyyifât âleminde kendisinden başka değerli bir madde olmadığını dile getirir. Bunun üzerine şarap tekrar sözü alır ve arak kullananların vücutlarının kuruduğunu, iskelet gibi kaldıklarını söyler. Arak, yeniden söz alacağı sırada kahve dayanamaz; zararları dinen bilinen ve tecrübe edilen diğer maddelere söz söyletmemek için meydana çıkar.

Kahve, mükeyyifât âlemindeki bu altı maddenin -afyon, berş, esrar, boza, şarap ve arak- her birinin aklın düşmanı olduğunu savunur. Bütün bu maddeler şeytan icâdıdır. İnsanlara musallat olup onları belalara sokan bu maddelerin, mükeyyifât âleminde daha fazla söz söylemeleri üzerine kahve olduğu yerde taşıp köpürür. Köpüklerini de etrafa saçar. Öfkesi o kadar büyüktür ki gulgulesi Hint, Yemen, Endülüs, Tatar, Türkistan ve bütün dünyada işitilir. Dilberân zümresi kahvenin hararetini almak için ona çeşitli ricalarda bulunur ve şekerleyip tatlandırır. Kahve bu güzellerin ricasını reddetmez ve harareti geçince mükeyyifât âleminin kendisi hakkında düşündüklerini ve niyetlerini merak edip soru soracakken bütün keyif veren maddeler kahve hakkında atıp tutmaya başlarlar.

Afyon, berş, esrar, boza, şarap ve arak hep birlikte kahveye, “Mükeyyifât âleminde bu denli öfkelenecek nasıl bir mârifetin vardır?” diye sorarlar. Kahvenin sonradan ortaya çıktığını, ortaya çıkışında da Şazeli merhûmun etkili olduğunu açıklarlar. O zamana kadar tanınıp bilinmediği için de kahveye “hâricî” demeyi uygun görürler. İnsanların kendileri sayesinde göklere uçtuğunu ve hülyalara daldığını söylerler. Bu altı maddeye göre kahve insanlara herhangi bir neşe vermediği için bu âlemde de bir marifeti yoktur.

Kahve bu boş sözlere tahammül edemeyerek kendi üstünlüğünden bahsetmeye başlar. Kendisinin hârici olmadığını; asıl hâricinin şeytan icâdı olan bu altı maddenin olduğunu söyler.

Dördüncü Bölüm

Dördüncü bölüm münâzaranın sonuç kısmıdır. Mükeyyifât âleminde son konuşan madde kahvedir. Kahve, şarabın Frenk diyarına; arakın Yehud diyarına; bozanın Tataristan'a; afyonun Çin'e; berşin İran'a; esrarın ise Şam ve Irak'a sürülmesine karar vermiştir.

"...mevki'-i hâkimiyetde bulunan kahve'-i cān-fezā, şarāb-ı aḥmerü'l-levni Frenk-sāna ve 'araḳ-ı şerm-sāri diyār-ı Yehūd'a ve bozā-yı nā-bekāri diyār-ı Arnābudyān (u) Tātāristāna, afyon-ı nā-murād-ı nām-dār ebed-şī'ārı Çīn-i Maçīn'e, berş-i cihān-nümāyı diyār-ı İrāna, esrār-ı sebze-ḳabāyı Ḳıbtīyān ve Şām ve 'Irāḳa nefy ü iclā ve ref ile def'-i belā idilmesine karar virüldi.

2.1.3.3.1.2. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Dil, Üslup ve Anlatımı

Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın dili çok ağır olmamakla birlikte Arapça-Farsça sözcüklerle oluşmuş tamlamaların yer aldığı görülmektedir. Metnin bazı bölümlerinde bu şekilde tamlamalar yer alıyor olsa da özellikle münâzırların birbirlerine hitap edişlerinde Arapça-Farsça tamlamalar daha fazla kullanılmıştır:

(...) Umūr-dīdelikle ihtiyār olup pīr-i mübārek olan zürefā benimle ḳuṣvet-i ḳalb ḥāşıl idüp tanzīm-i muvāzene idenler miyānında ismim dest-gīr-i pīrān olup baḳa dūnyālar ḳadar ṭayanurlar (...) (88^b)

Eserin genelinde orta nesir diyebileceğimiz bir üslup özelliği görülmektedir. Orta nesir, Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların Türkçe kelimelerle baskın olduğu, yer yer secilerle süslenmiş, öğreticiliğinin yanı sıra sanat endişesi de gözetilen nesirdir.⁵⁵ Nesirdeki kafiye olarak adlandırabileceğimiz seci de Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın önemli özelliklerinden biridir. Müellif seci vasıtasıyla kurduğu ses benzeşmeleriyle akıcılığı sağlamıştır:

(...) Āyā bu rūzgār-ı bī-vefākāruy miḥen ü meşakḳatinden ve bu felegūy ālām u ḥayretinden ve tabī'atlaruy melālet ü kesāfetüyden (...) (84^b)

⁵⁵ Cihan Okuyucu, Ahmet Kartal, Fatih Köksal; *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, İstanbul 2011, Kesit Yayınları, s.17.

Metinde anlatımın açık ve anlaşılır olduğu bölümler de fazladır. Bu bölümlerde özellikle konuşma dilinin akıcılığından faydalanılmıştır:

(...) *Eger er iseñ bensüz kuvvetün olsun sen benim yanumda cānsuz cism gibisün. Cān olmayınca cismüñ hareketi olur mı? Şahinüñ yanında serçenin kıymeti ve kudreti kalur mı ki benim yanumda söz söyleyebilesin. Benden aldığıñ kuvvet ve kudret ile başa çalım satmak denā'et ü gülünç olmaz mı? (...)* (90^b)

Manzum- mensur karışık yazılan Muhâkeme-i Mükeyyifât metninde beyitlerin kelâm-ı kibarların ve atasözlerinin yer alması metindeki yeknesaklığı kıırarak metni oldukça zenginleştirmiştir:

Çün seherde yimeyince bir kişi

Göremez göz tutmaz eli bir işi (90^b)

Çıkmağ isterseñ eger 'arş üstine

İki fincān kahve iç berş üstine (90^b)

Bintü'l-'inebüñ bikrin şāh Cem itdi izāle

İşkāt-ı cenīn oldı tehī kaldı piyāle (95^b)

Acı acıyı çivi de çiviği çıkarur (100^b)

Def-i mazarrat celb-i menfa'atden evlâdur (101^a)

2.1.3.3.1.3. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın Değerlendirilmesi

Klâsik Türk edebiyatı sahasında keyif verici ve uyuşturucu maddeler çeşitli münâzara eserlerinin konusunu oluşturmaktadır. Yûsuf Emirî'nin Beng ü Çağır'ı, Nidâi el- Ankaravî'nin Mübâhasât-ı Mükeyyifât-ı, Fuzûlî'nin Beng ü Bâde'si, Nağzî'nin Kahve vü Bâde'si, Vardarlı Fazlî'nin Mahzenü'l-Esrâr-ı, Sıhhatî Çelebi'nin Mükeyyifât-ı Âlem'i ve müellifi belli olmayan pek çok mükeyyifât münâzarası karşımıza çıkmaktadır.⁵⁶

İncelediğimiz mecmuada yer alan Muhâkeme-i Mükeyyifat başlıklı münâzaranın da müellifi belli değildir. Eserin istinsah tarihi ise 1260 olarak metinde kaydedilmiştir. Müstensih tarafından mecmuada eserin aslının Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu'nda bulunduğu ve 1163 tarihinde yazıldığı bilgisi verilmiştir. Bu bilgiden hareketle ulaştığımız mükeyyifât münâzarası ise müellifi belli olmayan "Muhâleme-i Mükeyyifât"tır.

1163 tarihinde yazılan ve müellifi belli olmayan "Muhâleme-i Mükeyyifât" ile mecmuada yer alan "Muhâkeme-i Mükeyyifât" karşılaştırıldığında Muhâkeme-i Mükeyyifât'ın asıl metinden hareketle genişletilerek yazıldığı anlaşılmıştır⁵⁷:

- ❖ 1163 tarihinde yazılan mükeyyifât münâzarasının başlığı "Muhâleme-i Mükeyyifât" iken, 1260 tarihinde yazılan ve mecmuamızda yer alan mükeyyifât münâzarasının başlığı "Muhâkeme-i Mükeyyifât"tır.
- ❖ Her iki eserde de mekân "Tahayyülât" sancağındaki "İşret-âbâd" sahrasıdır.
- ❖ İki eserde de şahıs kadrosunu oluşturan sekiz keyif verici madde bulunmaktadır. Bu keyif verici maddeler şunlardır: afyon, berş, esrar, boza, şarap, arak, kahve ve tütün. Bu maddeler her iki metinde de farklı adlandırmalarla kullanılmıştır. Yapılan adlandırmalarda afyon, esrar ve boza dışındakilerin hepsi aynıdır:

⁵⁶ Daha detaylı bilgi için bkz. Şeyma Benli, "Klasik Türk Edebiyatında Münâzara", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul 2019 s.165-217.

⁵⁷ Mecmuada yer alan münâzaranın karşılaştırıldığı metin için bkz: Fatih Ülken, "24 Rebiyülevvel 1163/ 3 Mart 1750 Tarihli Bir Mükeyyifat Münazarası: Muhâleme-i Mükeyyifât", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S. 54, 2017.

Muhâleme-i Mükeyyifât	Muhâkeme-i Mükeyyifât
Efyün-1 hezâr fen	Ma‘ârif-i hezâr-1 fûnûn
Berş-i cihân-nümâ	Berş-i cihân-nümâ
Esrâr-1 sebze-zâr	Esâr-1 sebze-i nâ-bekâr
Boza-i nâ-bekâri	Boza-i şöhret-şî‘âr
Ĥamr-1 mergûb ‘ale’l- ĥamîr	Ĥamr-1 mergûb ‘ale’l- ĥamîr
‘Arâķ-1 şerm-sâr	‘Arâķ-1 şerm-sâr
Ķahve’-i cân-fezâ	Ķahve’-i cân-fezâ

- ❖ Muhâleme-i Mükeyyifât ile Muhâkeme-i Mükeyyifât arasında büyük bir benzerlik vardır; fakat tasvirler Muhâkeme- Mükeyyifât’ta daha uzun tutulmuştur:

Muhâleme-i Mükeyyifât	Muhâkeme-i Mükeyyifât
Evvelâ ey mükeyyifât-1 ‘âlem! İşidürem ki her biriñüz ĥaddiñüzden ziyâde lâf ü güzâf (u) nâ-sezâ kelimât idüp kendü zu‘m-1 kerîhiñüzce keyfiyyet da‘vâsın idüp ve bundan mâ- ‘adâ üzerimize taşaddur murâd ider imişsiz. (139 ^b)	Ey mükeyyifât-1 ‘âlem işidiyorum ki her birünüz ĥaddünüzden ziyâde lâf-1 güzâfî nâşir-i kelimât ile kendi zu‘m-1 kerîhiñüzce dâm-1 ibtılâñuza dūĉâr olan bî-ĉäre- yi maġbûnlara güyâ keyif virür, da‘vâ-yı bâĥılânda bulunmak şüretiyle bulduğum meclislerde üzerime taşaddur dâ‘iyesinde imişseñüz işte burası er ve imtiĥân meydânıdır. (87 ^b -88 ^a)

- ❖ Münâzaranın sonuç kısmı iki metin için de farklılık göstermektedir. Muhâleme-i Mükeyyifât’ın sonunda kahve, şarabı Frengistan’a; arakı,

Yehud'a; bozayı Tataristan'a gönderir ve afyon, berş ve esrarı yanında alıkoyar. Muhâkeme-i Mükeyyifât'ta ise kahve herhangi bir maddeyi yanında alıkoymaz. Kahve, şarabı Frengistan'a; arakı, Yehud'a; bozayı, Tataristana'a; afyonu, Çin'e; berşi, İran'a ve esrarı da Şam ve Irak'a gönderir.

- ❖ Muhâleme-i Mükeyyifât'ta ve Muhâkeme-i Mükeyyifât'ta yer alan çoğu beyitte ortaklık vardır fakat bazı beyitler Muhâleme-i Mükeyyifât'ta bulunmaz:

Ger zemāna göre giyinmek diler-isey

Bir kadeh mey yeg-dur(ur) semmūr ile sincābdan (95^b)

Bintü'l-'inebüy bikrin şāh Cem itdi izāle

İskāt-ı cenīn oldı tehī kaldı piyāle (95^b)

2.1.3.3.2. Diğer Mensur Metinlerin Muhtevaları

Çalışılan mecmuada müstakil bir mensur eser olarak sadece Muhâkeme-i Mükeyyifât karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Muhâkeme-i Mükeyyifât hacim olarak diğer mensur metinlerden daha yoğundur. Mecmuada münâzara metninin dışında yer alan bütün mensur metinler farklı hacimlerde ve farklı konulardadır.

Mecmuada Şerhü'l- Fusûs'da yer alan ve rağbet edilen bir hikâye yer almaktadır. Bu mensur metin Hz. Âdem (a.s) ile ilgili bir kıssayı konu edinir. Kıssaya göre, Hz. Âdem hastalığının son zamanlarında cennet meyvesi istemiştir. Bütün çocuklarını da cennet meyvesine benzer bir meyve aramaya yollayan Hz. Âdem, sadece oğlu Hz. Şit⁵⁸i yanında tutmuştur. Oğlundan Allah'a dua etmesini ve böylece Allah'ın kendisine cennet meyvesi vereceğini söylemiştir. Oğlu da babası Hz. Âdem'e şanlı bir nebî olduğunu, kendisinin dua etmesi halinde isteğinin kabul olacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Âdem cennetten kovulma hadisesini hatırlatarak

⁵⁸ Âdem'den sonra gelen peygamberdir. Âdem'in oğludur. Allah Âdem'e, Hâbil'e karşılık "hibetullah" olarak yeni bir oğul verdi. Âdem'in bütün çocukları ikiz olarak doğduğu halde, Şit tek doğdu. (Güler, 2008:38)

utandığını ve bu arzusunun Hz. Şit'in duasıyla gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Ardından Hz. Şit yüksek bir yere çıkarak dua eder. Bu duadan sonra Cebrâil (a.s.) huzurunda bir hûrînin elinde bir tabak çeşitli cennet meyveleriyle geldiğini görür ve meyveleri Hz. Âdem'e götürür. Cebrâil (a.s.) Allah'ın ihsanı olan meyveyi yemek için Hz. Âdem'e getirmiş; adı geçen hûrîyi de Hz. Şit ile evlendirmiştir. Arapça konuşan o hûridir ki Hz. İdris'in de annesi olur.

Metnin sonunda "Evladın hayırlı bir anne babaya bağlı olmasından kaynaklı olarak Hz. İdris'in de annesi gibi cennete yükselmiş olsa gerek." anlamına gelen Arapça bir not düşürülmüştür.

Bir başka mensur metnin konusu ise Şeyh-i ekber Muhyiddîn Arabî'nin Kadir Gecesi ile ilgili verdiği bilgilerdir. Şeyh-i Ekber, Kadir Gecesi'nin, senenin her gününde deveranını müşahede ettiğini açıkça söylemektedir. Şeyh-i Ekber, Kadir Gecesi'nin deveran sebebini şöyle açıklamaktadır: "*Yüce Allah, Kadir Gecesi'ni, aylarda, haftanın günlerinde gezer şekilde kıldı ki, böylece senenin her ayı, aynı şekilde her günü ondan nasîbini alsın. Tıpkı ramazan ayını, güneş aylarından her bir ayın, ramazanın fazîletinden faydalanarak, senenin her mevsimine yayılması için döndürdüğü gibi. Nitekim farz olan orucumuz, hac ve zekât, eğer güneş yılına göre olsaydı, aynı şekilde tüm aylara yayılmamış olurdu.*"⁵⁹

Bu metinde de Ramazan hilâlinin görüldüğü günlerde, Kadir Gecesi'nin ayın kaçıncı gününe denk geldiği anlatılmıştır.

Diğer mensur metin Üc b. 'Unuk ile ilgili yer alan bir rivâyettir. Kitâb-ı Mukaddes'te Başan'ın dev cüsseli hükümdarı olarak geçen bu efsanevî yaratık hakkında eski kitaplarda "Samsam b. 'Avc b. 'Unuk b. 'Âd b. İrem" gibi asılsız isimler ve hadis olduğu iddia edilen rivayetler uydurulmuştur. Denizde balıkları eliyle tutup güneşte pişirip yediği, Hz. Musa devrine kadar yaşadığı, boyunun yüksekliği sebebiyle sular ancak beline kadar geldiği için Tufan'da boğulmayıp yaşadığı, 3600 yaşındayken Hz. Musa tarafından bir darbeye öldürüldüğü, öldüğünde cesedinin Nil nehri üzerinde köprü vazifesi gördüğü türünden birçok rivayet vardır. Boğulmamasının bir sebebi de Hz. Nuh'a gemi yapımı için Hint ardıcı kerestesini Şam'dan getirerek yardımcı olması

⁵⁹ Abdelbaqi Meftah, "Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî ve Sufilere Göre Kadir Gecesi", (trc: Ali Vasfi Kurt), *Ramazan ve Oruç*, (edt.: Berat Açıl, Fahrettin Altun, Serhat Aslaner, Mustafa Demiray, Halis Kaya), Belikan Basım, İstanbul 2015, s. 133-140.

imiş. Bir rivayete göre 10 arşın boyundaki Mûsâ 23.333 arşın boyundaki ‘Âc’ı aynı uzaklıktaki asasıyla 10 arşın sıçrayarak topuğundan vurup öldürmüştür. Hz. Nûh’a yardım ettiği için Allah’ın onu bağışladığı ve Tufan’dan kurtardığı kabul edilir.⁶⁰

Mecmuada yer alan Uc b. ‘Unuk ile ilgili metinde, Uc b. ‘Unuk’un iki cüceden meydana geldiği rivayet edilmiştir. Rivayete göre, bir yerde biri kız diğeri erkek iki cüce vardır. Bunlar âdeta hem cüce hem de kemiksiz et yığınıdırlar. Halk bu iki cücenin evlenmelerini ve doğacak çocuklarını büyük bir arzu ile beklemektedir. Allah bu iki cüceden Uc b. ‘Unuk’u meydana getirir. Metinde Uc b. ‘Unuk’un garip hikayeleri olmakla birlikte, vefatının Hz. Mûsâ’nın asası ile gerçekleştiği belirtilmiştir. Rivayete göre, İsrailoğulları ile Kudüs arasında yapılan savaşta, Hz. Musa’nın askerlerinin yenilgisini isteyen Uc b. ‘Unuk büyük bir taşı kaldırmıştır. Bu taşla birlikte askerlere doğru gelirken Hz. Musa’nın asa darbesiyle yığılıp taşın altında kalarak helak olmuştur.

Bu rivayetin ardından metnin sonunda Ebussuûd Efendi’nin tefsirinde yer alan bilgiler kaydedilmiştir. Tefsirde yer alan bilgilere göre, Uc b. ‘Unuk’un boyunun uzunluğu üç bin üç yüz otuz üçtür. Ve Uc b. ‘Unuk’un üç bin sene yaşadığı belirtilmiştir.

“Hikmetler” başlığı altında güneş ve ayın doğması ve batması hakkında ilahî bir hikmetten bahsedilmiştir. Bu hikmete göre, ay artar ve azalır. Çünkü ay, dünya işlerini ve insanların hesaplarını bildirir. Güneş ise ahiret ile ilgili işleri ve zamanını belli ettiği ve Allah’ın kullarının mükemmel bir şekilde işlendiği ibadet vakitlerini açıkladığından, artma ve çoğalma gibi olaylar onun için geçerli değildir. Bu sebeple güneş şerefini daima korumaktadır.

Mecmuanın mensur metinlerinden bir diğeri de oyunlarla ilgilidir. Derleyen, mecmuanın başından beri yazılan seçkin eserlerden ve keyif verici maddelerin münâzarasından sonra oyunları da ilave etmeden sözü bitirmeyi eksiklik olarak gördüğünden tavla ve satranç oyunlarını mecmuaya dahil etmiştir.

Oyunlarla ilgili ilk metin tavla ile ilgilidir. Türk dilinde tavla denilen oyun Arapça ve Farsçada nerd adıyla ifade edilmektedir. Tavla oyunu İslâm şeriatına göre

⁶⁰ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, Osmanlı Edebiyat Araştırmaları Merkezi (OSEDAM), C. 1, İstanbul 2016, s. 72.

haramdır. İmam Müslim'in Sahih'inde yer alan hadislerde de tavlanın haram oluşu şu rivayetlerle ifade edilmiştir: "Bir kimse tavla oynarsa o kişi aynen büyük bir iştahla elini domuz etine daldırmış bir kimse gibidir." Bir başka rivayete göre de "Tavla oynayan insan elini domuz etine daldırmış ve onu yemiş kimse gibidir." Çeşitli kaynaklarda bu şekilde rivayet edilen tavla oyunu için haram denilmesi ve tavlayı oynayanların da isyandan kurtulamayacağı açıkça dile getirilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ve İmam Süyûtî'nin Câmiü's- Sagîr'inde de tavla oyunu hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Burada da tavla oyununu oynayanların kesinlikle Allah'a ve Resûl'üne isyan etmiş kişiler olduğu ifade edilmiştir. Böylece tavlanın şer'en haram oluşu ispatlanmıştır.

Metinde tavla oyununun Sasani hükümdarı Erdeşir b. Babek tarafından icad edildiği bilgisi verilmiştir. Bundan dolayı oyun bazen nerd-i şir şeklinde de isimlendirilir. Erdeşir tavlayı dünyaya örnek olarak icat etmiştir. Şöyle ki, oyunun hanelerini gösteren iki tahta parçasından her biri on iki aydan dolayı on iki hane, ayların günleri adedince otuz pul ve tavladaki pulların menzilleri de gece ve gündüzün saati adedince yirmi dördtür.

Pulların yarısının beyaz oluşu gündüze yarısının da siyah oluşu geceye teşbih edilmiştir. Menziller de dört haneye ayrılmıştır. Bu dört hane anâsır-ı erbaaya göre belirlenmişse toprak, su, ateş ve havayı temsil eder. Fusûl-i erbaaya göre belirlenmişse yaz, kış, ilkbahar ve sonbaharı temsil eder.

Oyunun zarlarının yukarıya doğru atılması da feleğin hareketine teşbih edilmiştir. Zarlardaki noktalar da yedi gezegene göre konulmuştur. Zarların her tarafında yedişer nokta bulunur. Zarların göğe doğru atılması da kaza ve kaderi teşbih eder. Çünkü dünyada herkes kaza ve kadere zorunlu olarak bağlıdır. Tavlayı oynayanlar için de bu durum geçerlidir. Bu oyunu oynayanlar zorunlu olarak zarların hükmüne razı olurlar.

Tavla oyunu hakkında verilen bu bilgilerden hareketle mecmuanın derleyeni ayrı bir başlık açarak konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Derleyen, tavlanın icadının etraflıca düşünüldüğünde bu oyununun şeytana bağlı bir iş olduğunu belirtir. Çünkü sonucu şer olan her şey şeytanın müdahalesinde gerçekleşir. Bu hileli

oyunun tertibine insanın gücü yetmez. Derleyene göre buradaki kaza ve kadere yapılan teşbih de çok manidardır. Bu durumu müstensih, Şeddad b. Ad'in Aden çölünde cennet ve cehennem yaptırmasına benzetir

Erdeşir, bu oyunu icat ettiğinde İranlılar adı geçen oyun için iftihar etmişlerdir. Bunun üzerine Hint şahı tavlaya karşılık gelebilecek bir oyun icat edilmesini emreder. Hint filozofları satrancı icat ettikten sonra artık satranç tavlaya tercih edilir.

Mecmuada satranç oyununa geçilmeden önce “Meşrû ve Mecâz Olan Oyunlar” başlığı altında dine uygun olan oyun ve eğlencelerden söz edilmiştir. Buradaki metne göre, savaşa hazırlanmak, at ile birlikte kılıç-kalkan gibi silahlar ile oynamak ve nikahlı eş ile eğlenmek helaldir. Geriye kalan bütün oyunlar hadis-i şeriflerde de belirtildiği üzere haramdır.

Oyunlarla ilgili son metin satrançla ilgilidir. “Satranç” başlığı altında satrancı icad eden filozof ile Hint şahı arasında geçenler anlatılmıştır. Filozof önce satrancı icad edip, şeklini düzenlemiştir. Ardından oyunu Hint şahına sunmuş ve nasıl oynanacağını tarif etmiştir. Şah oldukça sevinmiş ve filozofa bu icadı karşılığında ne istediğini sormuştur. Filozof da altmış dört haneden ibaret olan oyun için her hanede iki katına çıkacak şekilde yirmi dördüncü haneye kadar buğday vermesini istemiştir. Bunun üzerine şah, filozofun yardımının çok büyük olduğunu ve isteğinin buna denk gelmediğini belirtmiştir. Filozoftan çok daha fazlasını istemesini söylemiştir. Bunun üzerine filozof şahı başka bir şey beklemediğini söyleyerek sadece isteğinin yerine getirilmesini bekler. Şah, buğday sayısının hesap edilmesini emreder. Hesabın sonunda Hindistan'da o kadar buğday bulunamayacağını sonucuna ulaşıyor ve filozofu hayretle takdir eder.

“Ânifü'l-Beyân-ı Hâdise” başlıklı metinde ise köylerde yaşayan kadınlar ve göçebe erkekler arasındaki ilişkiden bahsedilir. Köylü kadınlar ile göçebe erkeklerin birbirlerinden etkilendikleri ve görüşmeyi düşündükleri zaman şeytan genç bir soylu kimse kılığında girerek köye gelir. Köydekileri kandırarak onların meclislerindeki yerini alır. Burada düdük ve zurna gibi çalgılar icat eder. Köy halkı da bu çalgıları dinlemek için şeytanın yanına koşar. Köylü kadınlar ve göçebe erkekler arasında artık bir uzaklık kalmaz ve iyice birbirlerine yaklaşımaya başlarlar. Şeytan böylece asıl

maksadına ulaşır. Çünkü hadis-i şerifte de geçtiği üzere çalgı zinaya sebeptir. Çalgıdan çıkan sesler zinanın büyüdür. Bahsedilen bu hikâyede işte bu sebeple yazılmıştır.

Mecmuada derlenen bu mensur metinlerden hareketle son olarak müstensih, keyif veren maddelerin, oyunların ve çalgıların hepsinin birer şeytan icadı olduğunu dile getirir. Bunlar insanların hayatının hayasızlıkla geçmesine sebep olur. Cahiliye Devri'nde özellikle bu konularda aşırıya kaçılmıştır ve herkes hataya düşmüştür. Ne vakit İslâmiyet kabul edilmiş ve dünya bu dinin ışığıyla aydınlanmış işte o zaman hem tavla hem satranç hem de haram kılınan bütün oyunlar yasaklanmıştır.

Bir diğer mensur metinde kendi nefesine ve başkalarının nefesine kifâyet eden üç maddeden söz edilmiştir. Bunlardan ilki besmeledir. Besmeleye de başka bir şey ile başlamaya lüzum yoktur. İkincisi zekatla ilgilidir. Maldan ayrılan zekât hem zekâtı hem de geride kalan malı helal kılar. Üçüncüsü sehiv secdesi ile ilgilidir. Sehiv secdesi yapılırken tekrar bir hata yapılırsa da yeniden bu secdeye ihtiyaç yoktur. şa'bân

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. METİN

3.1. METİN KURULURKEN TAKİP EDİLEN YOL

Metin kurulurken takip edilen yol şu şekildedir:

1. Metnin yazımında transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.
2. Metinde geçen başlıklar koyu harflerle şiirin boyutundan iki punto büyük olacak şekilde şiirlerin en üstüne yazılmıştır. Metinlerin vezinleri ve bahirleri ise şiirlerin boyutuna göre bir punto küçültülüp, italik yazı ile başlıklardan sonra verilmiştir.
3. Metin oluşturulurken öncelikle mecmua esas alınmıştır. Gerekli görülen yerlerde mecmua içerisinde yer alan şiirler, yapılan yüksek lisans çalışmalarından veya yazılan makalelerden hareketle karşılaştırılmıştır.
4. Mecmua metni düzenlenirken şiirlerle alakalı yapılan tüm karşılaştırmalar dipnotlarda nüsha farkı olarak gösterilmiştir. Mecmuada kullanılanlar “M”, yapılan tez çalışmalarında kullanılanlar “T” şeklinde dipnotta belirtilmiştir.
5. Dipnotlarda nüsha farkı verilirken, mecmuada olmayan kelime için – M, çalışılan tezlerde olmayan kelime için – T kısaltmaları kullanılmıştır. (K.1 bir: - M)
6. Mecmua içerisindeki şiirlerde çeşitlilik görüldüğü için her nazım şekli için kendi arasında sıralamaya gidilmiştir. Nazım şekilleri için belirlenen kısaltmalar, “*Kısaltmalar ve İşaretler*” başlığı altında verilmiştir. (M. 1, M. 2; Kt. 1, Kt. 2 ...)
7. Metin içerisinde okunamayan kelimeler için “.....” işareti kullanılmış, dipnotta eski harflerle yazımı gösterilmiştir.

8. Metinde yer alan Arapça ve Farsça mısralar, beyitler, kelimeler, âyet ve hadisler Latin harfleriyle yazılmıştır. Âyet ve hadislerin eski harflerle yazımları ve anlamları dipnotta verilmiştir.
9. Vezin aksaklığının görüldüğü mısralar dipnotta belirtilmiştir.
10. Metinde geçen kelimelerin nokta eksiklikleri veya fazlalıkları dikkate alınmamış, kelimenin doğru yazımı tercih edilmiştir.
11. Metinde geçen özel isimlerin ve yer adlarının ilk harfleri büyük yazılmış, bu isimlere gelen ekler ayrılmıştır. Zengîbâr, İmâm Suyûî; Ka'be...)
12. Metnin derkenarlarında anlaşıldığı üzere müstensih tarafından sonradan düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmeler adına “nüsha” şeklinde not düşürülmüştür:
13. Mecmuada 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar farklı metinler bulunmaktadır. Her metin için ortak ses özellikleri belirlenmiştir. Mecmua metni de bu ses özellikleri çerçevesinde kurulmuştur.
14. Farsça kelimelerde yer alan vâv-ı ma'dûleler (و) işaretiyle gösterilmiştir. (هٗ اَـعَـغَـاَـن)
15. Farsça ön ekler, eklendiği kelimelerden “-” işaretiyle ayrılmıştır. (Bî-çâre, hem-receb)
16. Farsça son ekler eklendiği kelimelerden “-” işaretiyle ayrılmıştır. (Feraḥ-yâb, murâd-âsâ)
17. Farsça sıfat ve birleşik isimlerin arasına “-” işareti getirilerek yazılmıştır. (ebed-şî'âr...)
18. İlâ vb. kelimelerde elif-i maksûre daima “ā” şeklinde yazılmıştır.
19. Çokluk eki (-lar, -ler) büyük ünlü uyumuna uydurulmuştur.
20. İyelik ekleri daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (başumı...)

21. Tamlayan eki daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (‘adāvetüñ, gecenüñ...)
22. Partisip eki daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (itdük...)
23. Soru eki olan “mı” tüm metinde ayrı ve düz ünlü ile yazılmıştır. (mübtelālaruñdan az mı vardır?)
24. Bildirme eki daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (şifādur...)
25. Geniş zaman eki daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (gelür, olur...)
26. “-ıp” eki daima yuvarlak ünlü ile yazılmıştır. (idüp, gelüp...)
27. Görülen geçmiş zaman eki daima düz ünlü ile yazılmıştır. (getürdi,
28. Öğrenilen geçmiş zaman eki daima düz ünlü ile yazılmıştır. (itmiş, eylemiş...)

3.2. TRANSKRİPSİYONLU METİN

[68^b]

Müfti's-şakaleyn Ebussu'ūd Efendi merhūmuñ hoş bir münācātı da teberrüken yazıldı.

Münācāt-ı Ebussu'ūd 'Aleyhi'r-Raḥme Melikü'l-Ma'būd

1. Elḥamdülillāhillezī maşnū'uhu fevka'l-u'lā
Elkāhirü'l-ferdüllezi maḥlūkuhu tahte's-serā⁶¹
2. Şallū a'lā bedri'd-dücā şallū a'lā nūri'l-hüdā
Şallū a'lā ḥayri'l-verā a'nī'n-nebiyye'l-Muştafā⁶²
3. Sallū a'lā etbāi'hi şallū a'lā ezvācihi
Hümü'l-mehdiyyīne bihi ehlü'l-ḥuzūri va's-şafā⁶³
4. Efneytü 'ömrī fi'l-hüdā vā ḥasretā vā ḥasretā
Zayya'atu a'ḍāi kuvveti vā firḳatā vā firḳatā⁶⁴

⁶¹ Sanatı üstün olan Allah'a hamd ü senâ ederim. Mahlukatının hepsine hâkim olan, sonsuz kudretli yüce Allah'tır.

⁶² Ay gibi parlayan, güneş gibi parlaklık veren ve mahlukatın en şerefli olan Muhammed Mustafa'nın üzerine salât ü selâm getirin.

⁶³ Ona bağlı olanlara, ailelerine, doğru yolu bulan huzur ve safâ ehlinin üzerine de tâzim ve hürmette bulunun.

⁶⁴ Eyvah eyvah! Ömrümü boşa harcadım, yazık bana, yazık bana. Âzalarım kuvvetlerini kaybetti, ayrılık bana ayrılık bana.

5. ‘Aynī ‘amā min ‘ibreti albi asā min Őehveti

‘Ömrī fenā min gafleti yā Rabbenā yā Rabbenā⁶⁵

6. ad arranī⁶⁶ ūlu’l-emel ad fāteni hūsnū’l-‘amel

ad cā’enī vaktü’l-ecel yā Rabbenā yā Rabbenā⁶⁷

7. Őebbit lenā edāmenā Őai’l-lenā mīzānenā

Vafirlenā ‘isyānenā yā Rabbenā yā Rabbenā⁶⁸

Merūm-ı müşārü’n-ileyhūŋ Őu mūnācātını görüp de hālā mütelyaız
olmadıımıza çok acınır.

[69^a]

**Ebussu‘ūd Efendi Merūmuŋ TaŐıl-i ‘Ulūm İden Olı
Nū Efendi’ye Yazdıları Mektūbuŋ Őüretidür (Kt. 1)⁶⁹**

⁶⁵ Gözlerim ibretten kör, kalbim ise Őehvetimden karardı. Ömrüm gafletimden tükendi (hibir Şey anlayamadım.) Ey Rabbimiz, ey Rabbimiz.

⁶⁶ “Mā arreke lafz-ı ur‘āniyyesine iŐāretdür.” dipnotu düşürülmüştür. “Mā arreke” bu ibare İnfıtar suresinin 6. āyetinden nakıs iktibastır. Anlamı “Seni aldatan nedir? Şeklindedir. Ayetin tamamının meali “Ey insan! Yüce rabbın hakkında seni yanıltıp aldatan ne oldu?” Şeklindedir.

⁶⁷ Beni uzun ümitler aldattı, benim güzel amellerim yok oldu. Bu iş tā ecel gelinceye kadar devam etti. Ey Rabbimiz, ey Rabbimiz.

⁶⁸ Ayaklarımızı sırat köprüsünün üzerinden kaydırma, mizan terazimizi ağır kıl, günahlarımızı baıŐla ey Rabbimiz ey Rabbimiz.

⁶⁹ Bu Şiirin altına “Men zera‘el fitene aŐedel miane (Fitne eken sıkıntı bier)” Şeklinde bir Arap atasözü kaydedilmiştir.

müfte'ilatün müfte'ilatün

baḥr-i müinserih: - . . . - / - . . . -

1. Rāḥat-ı rūḥum dilde fütūḥum
Oğlum Nūḥ'um ba'de selāmı⁷⁰
2. Kurret-i 'aynı kuvvet-i bini
'İzzet-i dīni dinle kelāmı
3. 'İlme ḥariṣ ol şuğle enīs ol
Ehl-i celīs ol görme melāmı
4. Şormağa ey yār eyleme gel 'ār
Anla ne kim var 'ilm-i temāmı
5. Sen seni görme kimseyi yirme
'Unf ile urma sırçalı cāmı
6. Fārisī sen bil ehlin ara bul
Efşah-ı nās ol 'Arab u 'Acemi⁷¹

⁷⁰Bu mısraın vezni aksamaktadır.

⁷¹Bu mısradaki "'Arab" kelimesi "'Arb" şeklinde okunduğunda vezin düzelmektedir.

7. Bildügün ögret dersüñi fikr it
Eyleme hîç red h̄aş ile ‘āmı
8. Vaḳti namāz it H̄aḳḳ’a niyāz it
H̄ālīki yād it gözle imāmı⁷²
9. Ṭamla-be-ṭamla göl olur aḳla
Sözümü diñle görme elemi
10. Şāliha yār ol dünyāda var ol⁷³
Eyüye cār ol bul eyü nāmı

[69^b]

Tertīb-i Suveri’l- Ḳur’āniyye Be-Nazm-ı Mübīn (Kt. 2)

Bismillāhirrahmānirrahīm

Fātiḥā-i fetḥ-i kitāb-ı mübīn

1. Seb‘a’l-Mesānī Baḳara ‘İmrān Nisā’ Māide

⁷² *وَلَنْتَظُرَ نَفْسًا مَّا قَدَّمَتْ* “*ve’l-tenzur nefsun mā qaddemet liğadin*” bu ibâre Haşr Sûresi’nin 18. âyetinden nâkıs iktibâstır. Anlamı “Herkes yarın için ne hazırladığına baksın” şeklindedir. Âyetin tamamının me’âli “Ey iman edenler! Allah’a itaatsizlikten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın! (Evet) Allah’a itaatsizlikten sakının; şüphesiz Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır.” şeklindedir.

⁷³ *وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ* “*ve künū me‘aş- şādikin*” bu ibâre Tevbe Sûresi’nin 119. âyetinden nâkıs iktibâstır. Anlamı “Doğrularla beraber olun” şeklindedir. Âyetin tamamının me’âli “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.

En'ām u 'Arāf Enfāl Tevbe Yūnus Hūd şehā

2. Yūsuf Ra'd İbrahim ü Hicr Naḥl İsrā Kehf
Meryem Ṭāhā Enbiyā Ḥac Mü'minūndan Nūrhā
3. Sūre'-i Furkân Şu'arā Neml ü Kaşāşdan 'Ankebūt
Rūm ile Loḡmān Secde Aḡzāb Seb'eden Fāṭirā
4. Yāsīn Şaffāt Şad Tenzīl Mü'min ile Fuşşilet
Şūrā Zuḥruf Duḡāndan Cāşiye Aḡkāf şehā
5. Sūre'-i Muḡammed Fetih Ḥucurāt Kāf ve'l- Zāriyāt
Ṭūr Necm Kamerle Raḡmān Vākı'a ey ser-verā
6. Ḥadīd Cidāl Ḥaşr Mümtehin Şaf Cum'a Münāfikūn
Teḡabūn Ṭalāk Taḡrīm Mülk Nūn Ḥaḡḡa fenā
7. Me'āric ile Nūḡ Cin Müzemmil ü Müddeşir ü
Kıyāmet İnsān Mürselāt Nebe' ile Nāzi'āt şehā
8. 'Abesle Tekvīr İniṭār Muṭaffifinden İnşikāk
Burūc Ṭārīḡ ile A'lā Ğāşiye Fecr Beledā
9. Şems Leyl Duḡā İnşirāḡ Tīn 'Alaḡ Ḳadir Lem ye kün

Zilzāl ‘Ādiyāt u Qāri‘ā Tekāşür ‘Aşrhā

10. Hümeze Fīl Qureyş Mā‘ün Kevşerle Kāfirün Nuşret
Tebbetle İhlāş Felaq Nās ile ḥatm itdi Hūdā

Temmet

[70^a]

Secdetü't- Tilāvet⁷⁴ (M. 1)

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

baḥr-i remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bil ki on dört yerde geldi secde Kur’ân’da temām
Yedisi farz dördü sünnet üçü vācib veselām
2. Farz A‘rāf u Ra‘d Naḥl İsrā Meryem Ḥac Şād
Vācibi Furkân Elif Lām Secde Ḥā Mim ey ‘ibād
3. Neml ü Necm ü İnşikāk İkrā’ çü sünnetdür bular

⁷⁴ Bu manzume, “Şakir Ahmed Paşa ve Tertīb-i Neḥs Mesnevisi” isimli makaleden hareketle okunuşu karşılaştırılmıştır. Mecmuanın kısaltması “M”; makalenin kısaltması “T” olarak verilmiştir.

1 secde Kur’ānda: āyetde secde M

1 dördü sünnet üçü vācib: üçü vācib dördü sünnet T

2 A‘rāf Ra‘d u: Ra‘d A‘rāf M

2 Secde: daḥı M

3 bular: bunlar M

Müşkilün ħall oldu bu üç beyt ile ey baĥtiyār

‘Aded-i Āyāt-ı Qur’āniyye⁷⁵ (M. 2)

fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün

baĥr-i remel: . . - -/ . . - -/ . . - -/ . . -

1. Ger dilerseñ bilesin ‘aded-i āyātı
Cümlesi altı biñ ü altı yüz altmış altı
2. Biñidür va‘d beyānında biñi daĥı va‘id
Biñidür emr-i ‘ibādet biñi nehy ü tehdid
3. Biñi elfāz u ‘ibretdür biñi aĥbār u қаşaq
Oldı beş yüzi ĥelāl ile ĥarāma muĥtaş
4. Buldı yüz āyet tesbīĥ ü du‘āda çü rüsūĥ

3 Müşkilün: Müşkil M

3 baĥtiyār: iĥtiyār T

3 ile: de M

⁷⁵ Bu manzume, “*Latîfi, Hayatı ve Eserleri*” isimli yüksek lisans tezinin okunuşuyla karşılaştırılmıştır. Mecmuanın kısaltması “M”, tezin kısaltması “T” olarak verilmiştir.

1 Ger dilerseñ bilesin: Bilmek istersen eger T

2 daĥı: anuĥ T

2 Biñidür: Hem biñi T

3 elfāz u ‘ibret: emşāl u iber T

3 Oldı beş yüzi: Beş yüz āyātı T

4 āyeti: āyet M

Altmış altısı dahı âyet-i nâsih mensûh

Temmet

[70^b]

Meḥāric-i Ḥurūfū'l- Ḳur'āniyye (K. 1)⁷⁶

müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün

baḥr-i recez: --./--./--./--.-

1. Ḥarfler çıkan mevzi'lere dirler meḥāric ey püser
On yedi maḥrec var-durur kıl tecrübe ol mu'teber
2. Boğazla ağız cevfidür med ḥarflerinüñ maḥreci
Hevāda döğünsün nefes eṭrāfa degmeye ḥazer
3. Boğaz aşağısı-durur hemzeyle hānuñ maḥreci
Üçünci boğaz ortası 'ayn ile ḥā andan çıkar
4. Dördünci boğaz evveli ğayn ile ḥāya maḥrec ol
Beşinci dil kökiyle diltik arasından ḳāf çıkar

4 nâsih mensûh: nâsih u mensûh T

⁷⁶ Kur'ân sûreleri yazılırken vezinli bir manzume oluşturulmakta güçlük çekildiği için vezinsizdir.

1 vardurur: vardur M

2 döğünsün: ve gensun T

3 aşağısıdurur: aşağısıdur M

5. Kāf maḥreci kāfdan beri bir barmağın eni kadar
Dil ortasıyla üst amağ beyninde cīm Çin yā çıkar
6. Dil yanıyla yan diŐlerün i yanıdur đād maḥreci
Őol yanı ya sağdan gelür dimiş ikisinden ‘Ömer
7. Uca yakın dil yanıla dört diŐ eti lām maḥreci
Dil ucu iki eti izhār olan nūna mağar
8. Uca yakın dil arkasıyla karşısu rā maḥreci
Dil ucu iki üst diŐün beyninde řā dāl tā çıkar
9. Dil alt Őenāya uclarından řād Çin zā gelür
Dil ucu iki üst diŐün ucundan zā zāl řā çıkar
10. İki ön üst diŐler ucuyla alt dudak řarīn-durur
Fā maḥreci iki dudak beyninde vāv bā mīm çıkar
11. Dağı on yedinci geşiz-durur ğunne vü ihfā maḥreci⁷⁷
Şavl-i Ğalīl’e iktidā eylediler ehl-i hüner

5 bir: - M

10 řarīndürür: řarīndür M

⁷⁷ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

Temmet

Façağ yigirmi sekiz harfün maħrecini bulmağ için her harfi sākin kı lup evveline bir hemze'-i meksüre getürüp telaffuz eylemeli.

İb, im, iğ, iş, is, ih, ih gibi.

[71^a]

Du'ā'-i Ebü'd- Derdā (rađiyallāhu 'anh)

Kıyleli Ebü'd-Derdā rađiyallāhu anhā qad uħriqat dāruke lienne'n-nāra qad vaqa'at fī maħilletihi. Fekāle mā-kānallāhu liya f'ale zalike fakıyle lehu zalike. Şelāşen uhūva yaqūlu mā-kānallāhu liya f'ale zalike sümme etāhu ātin. Fekāle yā Ebü'd-Derdā inne'n-nāra ħıyne denet min dārike tu f'et. Qāle qad'alimtu zalike. Fekıyle lehu mā-tedri. Ey qavleyke a'cebu qāle innī sem'itu. Resüllullāhi şallallāhu 'aleyhi vesellem qāle men yeqūlu he'ulāi'l-kelimāt fī leylin ve nehārin lem yeđurrahu şey'un qad qultuhunne vahiyye.

Allahümme ente Rabbi. Lā ilāhe illā ente. 'Aleyke tevekkeltü ve ente rabbü'l-'arşı'l-'azīm. Lā ħavle ve lā kuvvete illā billāhi'l-aliyyi'l-'azīm. Mā-şā'e'llāhu kāne velem yeşāu' lem yekūn. A'lemu enne'l-lāhe a'lā külli şey'in qadır. Ve enne'l-lāhe qad eħāta bi-külli şey'in 'ilmen ve aħşa külli şey'in 'adeden. Allahümme innī e'ūzu bike min şerri nefsin ve min şerri külli dābbetin. Ente aħirün bināşiyetiha. İnne Rabbi 'alā şırāte'l-müstakīm.

Kezā fī İhyāü U'lüm li-Ġazāli rahmeten.⁷⁸

⁷⁸ **Ebü'd-Derda Hazretlerinin Duası (r.a.)**

Ebü'd-Derda Hazretlerine "Evin yandı çünkü ateş senin mahallende oldu." denildi. O da "Allah böyle bir şey yapmaz." dedi. Kendisine bu üç defa denildiğinde o her defasında "Allah böyle bir şey yapan değildir." dedi. Sonra ona birisi geldi ve "Ey Ebü'd-Derda! Ateş senin evine çok yaklaştı ve söndü." dedi. O da "Ben onu bildim." dedi. "Nereden bildin? Her iki sözünün de hangisi daha hayret vericidir?"

[71^b]

İşbu eşer-i dil-firīb 1348 senesi Şa‘bān-ı mu‘azzamınun nişfında hitām bulması bundan otuz üç sene mu‘kaddem kaleme almış olduğum zāde’-i tab‘um ve maḥşūl-i fikr-i nācizüm olan berā’etiyyemi ya‘ni berā‘et-i zimmet ṭaleb-nāmemi de şuracığa kayd itmeye muvaffak yādigārāne bulduğumdan kayd itmeden geçemedüm.

Şa‘bāniyye (M. 3)⁷⁹

Bismillahirrahmanirrahīm⁸⁰

Fātiḥā be-iklil-i cevher-i kādīm

fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

baḥr-i remel: - . - - / - . - - / - . -

1. Nāmum Şa‘bān maḥlaşum Şevkī benüm

Ol nisbetün Şa‘bān’a berķī benüm

2. Şehr-i Şa‘bān eşheriñ çün bir güli

Ebü’d-Derda Hazretleri dedi: “Ben, yüce Allah’ın resulü (s.a.v) “Şu kelimeleri bir gecede ve bir gündüzde kim söylese ona hiçbir şey zarar vermez” der. Ben onları dedim.” Onlar da şudur:

“Ey Allah’ım! Sen benim sahibimsin. Senden başka hiç Tanrı yoktur. Tanrı olarak bir sen varsın başka yoktur. Sana dayandım. Ve sen büyük ve yüce arşın sahibisin. Hiçbir çare ve güç yoktur ancak büyük ve yüce olan Allah vardır. Yüce Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Ve yüce Allah’ın her şeye gücünün dāimi olduğunu biliriz. Yüce Allah her şeyi bilgi ile kuşatmış ve donatmıştır. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar kaleme almıştır. Ey Allah’ım! Ben kendi nefsimin şerrinden sana sığınırım. Ve senin, perçeminden tuttuğun her canlının şerrinden sana sığınırım. Rabbim doğru ve sağlam yol üzere olandır.”

Aynı bilgi İmam-ı Gazali Hazretlerinin İhyâü Ulūmi’d-Dîn’inde de vardır.

⁷⁹ Bu mesnevinin bazı mısralarında vezin aksamaktadır.

⁸⁰ Bu beytin yanına “Besmele-i Şerif’de muşra‘ı şāni Naḥīfî merḥūmuñdur.” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

Şehr-i gufrân⁸¹ o gülistānuñ bülbüli

3. Nisbeti var didi bağa ol ḥabīb
Nisbetini kıldı⁸² bağa Ḥaḳ naşīb
4. Viridi şeref şehrine yine ol Zü'l- kerem
Şehr-i şıyām ümmete baḥr-i ni'am
5. Halk olunmuş hürmetün anda yeri
Muntazırdur dīde-i ins ü peri
6. Raḥmet-i Ḥaḳ gelmek için ber-cihān
Tırma kıurar şehr-i receb nerdübān
7. Gelsün diyü raḥmetinden bī-te'ab
Elde tutar kıandīlini hem Receb

[72^a]

8. Evc-i şeb ol sūḳ-ı encüm her taraf
Çünkü mi'rāc şāḥibinden bu şeref⁸³

⁸¹ Bu ibârenin yanına “Ramazan” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁸² kıldı: Metinde “kıldı” yazarken, derkenarda “nüsha kılmış” şeklinde olduğu belirtilmiştir.

⁸³ “فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ” fiḥā yufraḳu küllü emrin hakīm” bu ibâre Duhan Sûresi'nin 4. âyetinden iktibastır. Âyetin meali “O gecede bizim katımızdan bir emirle hüküm ve hikmet konusu olan bütün işler ayrılır.” şeklindedir.

9. Bil o şehriñ lebünde var dürr-i şâf
İtdi ʿıyân anı bilüñ naşş-ı şâf
10. Vardur anda bir şeb⁸⁴ bârek-i cenâb
Göster anuñ şevkine mişlü'l-ḥubâb
11. Anda kısmet olınur emr-i ḥekîm
Raḥmetünden bendeñi eyle ğanîm
12. Bunda nedür ḥikmetüñ Rabb'ül-ʿibâd
Eyle bu bendeñ de ʿırfânı ziyâd
13. Virdüñ şeref Şaʿbân'a⁸⁵ ey Zü'l- minen
Vir semiyyine⁸⁶ de anuñ ḥoş niʿam
14. Senden odur ey Zü'l-kerem minnetüm
Var benüm de Şaʿbân'a ḥoş nisbetüm
15. Bir kul iken benüm gibi yâ Kerîm
Fazla iḥsân itdüñ aña yâ Raḥîm

⁸⁴ Bu kelimenin yanına “Leyle-i Berât” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁸⁵ Bu kelimenin yanına “Mâh-ı Şaʿbân demek” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁸⁶ Bu kelimenin yanına “Yaʿni ʿabd-i acizede” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

16. Şevķī şemsden anuñ da ben gibi
Rūyı siyāhdur anuñ da ben gibi⁸⁷
17. Şevķ-i ümmet şems⁸⁸-i cihāndan gelür
Vuşlat aña luţf-ı Mennāndan gelür
18. Ol da saña ʔāʕat ider ķuldur ol
Günde gelir secde⁸⁹-gāha ķuldur ol
19. Günde bir secdeyle bend itdün meger
Anuñ miyānına⁹⁰ berātdan kemer
20. Vir baña da ʕaķd ideyüm sīneye
Çünki berāt vazʕ olunur sīneye
21. Anuñ berātını idersen cedīd
Her yıl nevīn eylemiyor mı bedīd
22. Nev-berātın sen virürsen her sene
İsterüm ben günde cedīdin yine

⁸⁷ Bu beytin yanına “Gönli mücellā anuñ da ben gibi” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁸⁸ Bu kelimenin yanına “Şems-i cihān olan Resūl-i Kibriyādan” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁸⁹ Bu kelimenin yanına “Ġurūb-ı kamer secde-i bār-ı Ĥüdāʕdur” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁹⁰ Bu kelimenin yanına “Şaʕbānuñ on beşi leyleʕ-i Berātʕdur” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

23. Baħr-i zulme virdi revnaķ aħteri⁹¹
Görmek ister raħmetüñ bu kemteri

[72^b]

24. Kenz-i raħmet ķufline miftāħı var
Ėār-ı ħayāt küncine mişbāħı var
25. Lāyık degül ķul eylemek süz u nāz
Her ne dirse fikr-i ħāmeme ħün niyāz
26. Ėaddine mi ‘abdüñ su‘āl ħaķķıdur
Lā-yüs’elüñ bāb-ı ħikmet seddidür
27. Yerme beni luţf idüp emşālüme
Ėıl keremi baķma neķbet ħālüme
28. Ėatm-i şef‘in ursun aña ol ħabīb
Ėünkü odur ‘illet-i cürme ħabīb
29. Şıdķ-ı mensübiyyete olsun şi‘ār
Dīv ü vaħşī ummasun benden şikār

⁹¹ Bu kelimenin yanına “Nūr-ı Muħammedi” şeklinde bir dipnot düşürölmüştür.

30. Dīv-i racīm bilsün mensūbiyyetüm
Nefs-i denī görsün ‘ubūdiyyetüm
31. Anlasunlar bende olmuş nemledür
Haydar’ınun⁹² kanberine bendedür
32. Eylemesün cür‘eti nefsi-ı habiṣ
Dāmenümi görmesün levṣ-i habiṣ
33. İrci‘⁹³yle emr olınuğum zemān
Görsün ‘adū elde berāt-ı emān
34. Mercı‘ine gitmemek emr-i muḥāl
Bilinmeyor nedür o yerdeki ḥāl
35. Ol zemān kim riḥletüm virür telāṣ
Beynümize lutf idüp virme ğavāṣ
36. Göster o dem çeṣme Ebü’l-Ḳāsım’ı
Çünkü odur kenz-i kerem Ḳāsım’ı

⁹² Bu kelimenin yanına “İmām ‘Ali” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁹³ “إرجعي İrci‘” bu ibâre Fecr Sûresi’nin 28. âyetinden nâkıs iktibâstır. Anlamı “dön” şeklindedir. Âyetin tamamının me‘âli “Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.” şeklindedir.

37. Himmetinüñ kaçresinden vir ni‘am
Minnetinüñ ‘ışkına virme elem
38. Dīnüm emānetdür saña ey Kerīm
Dest-dırāz itmesün dīv-i le‘īm
39. Bāğ⁹⁴-ı ĩmān görmesün andan ziyān
Kör eylesün çeşmini nūr-ı ĩmān

[73^a]

40. Ey Hūdā sen mü‘minlere vir nevāl
Eyle ‘udvānına hoş-ħāli muħāl
41. Şark u ğarba açsun yeñiden cenāħ
Sālik-i dīn anlarla bulsun felāħ
42. Ey Zū‘l- minen mü‘mīnine vir necāt
Böyle recā eyler aleyhi’ş-şelāt
43. Sen kerem kıl ey kerem issi kerem
Evvel ü āhir Şevķī⁹⁵ şu virdi direm

⁹⁴ Bu kelimenin yanına “Verd” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

⁹⁵ Bu kelimenin yanına “Esmā’-ı şāhib demek” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

44. Tevekkeltü fî külli hâli ileyke
Ve fevzattu emri ilâhî ileyke⁹⁶

[72^a Ek]⁹⁷

Bir kaşîde'-i nev-zemîn

Ez maḥşûl-i dil-ḥazîn (Kt. 3)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

baḥr-i remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ğurre'-i Şa'bân'a nâzirken bir şeb 'uyûn-ı cihân⁹⁸
Gördiler bir necm-i es'ad geldi şevke kâ'inât
2. Şandılar kim bâb-ı behişt feth olundı 'äleme
Pür-nür oldı pertevinden bendesiyle⁹⁹ şeş-cihât
3. Şöyle bir âteş-i hicrâna şaldı kim nefsin¹⁰⁰
Bir şerârın söndürmeye ol âteşün Nil Fırât¹⁰¹

⁹⁶ Anlamı “Her durumda sana dayandım ve her işimi de sana bıraktım.” şeklindedir.

⁹⁷ Bu manzume yazmaya sonradan ayrı bir yaprakla ilave edilmiştir.

⁹⁸ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

⁹⁹ Bu kelimenin yanına “Qarż-ı kamer Şa'bânla dimek” notu düşürülmüştür.

¹⁰⁰ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

¹⁰¹ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

4. Şaldı şarkdan şarka ğarba cevher-i ‘unvânını
Çün bilindi ehl-i hîlâf bulmaz şeķâvetden¹⁰² necât¹⁰³
5. Kim ki bâb-ı tã‘ata tu‘â eylerse inķıyâd¹⁰⁴
Müjde aña hâr oldu ķurb-ı Hâķ‘dan bir berât
Temmet

Der Münacât-ı Kâdıyü’l- Hâcât (M. 4)¹⁰⁵

fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

baħır-i remel: - . - - / - . - - / - . -

1. Eyle yâ Rab ħabîbüñi sen irzâ’
Ki sen buyurdunđı aña *feterđa*¹⁰⁶
2. Mebde’-i âlemdür o ħayrû’l-enâm
Nev-be-nev rûħına şalât u selâm

¹⁰² şeķâvet: Metinde “şeķâvet” yazarken, derkenarda “nüsha sefâlet” şeklinde olduğu belirtilmiştir.

¹⁰³ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

¹⁰⁴ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

¹⁰⁵ Mesnevinin çoğu mısraında vezin aksamaktadır.

¹⁰⁶ “*فَتَرْضَى* *feterđa*” bu ibâre Duhâ Sûre’sinin 5. âyetinden nâkıs iktibasır. Anlamı “Ve sen memnun olacaksın.” şeklindedir. Bu ibârenin hemen yanına âyetin tamamı verilmiştir. Âyetin tamamının me‘âli “Rabbin sana mutlaka lutuflarda bulunacak, sen de memnun olacaksın.” şeklindedir.

3. Eyle aña ey hāliķu'l-kā'ināt
Kim şalāt u selāmı her lemeḥāt¹⁰⁷
4. Āl-i evlād-ı çehār-yārına
Şad hezār ğufrān-ı Hāķ dīdārına
5. Cümle aşḥābına yā Rab şubḥ u şām
Raḥmetünden tā kıyāmet ber-devām
6. Ol ḥabībün ğürmetine yā Kerīm
Bu mücrime eyle 'atā yā Raḥīm
7. Umar luḥfuḡ şāḥib-i 'izz ü ḥaķīr
Pādişāhlar luḥfıña nisbet faķīr
8. Destüm tehī yoķdur 'amel yā Eḥad
Ḥaşā 'işıyān ola mı raḥmete sed
9. Birliĝiñi muķır bu zi'l-kebā'ir
Açma sırrum *yeḡme tüble's-serāir*¹⁰⁸

¹⁰⁷ Bu beytin yanına “Göz hareketi gibi lâ-yenķatı” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹⁰⁸ “يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ” *yeḡme tüble's-serāir*” Tārik Sûre'sinin 9. âyetinden iktibastır. Âyetin tamamının me'âli “O gün bütün sırlar ortaya dökülecek.” şeklindedir.

[73^b]

10. Mağrūr¹⁰⁹ olup ‘affuğa itdüm günāh
Eylemezseñ merḥamet ḥālüm tebāh
11. Raḥmetünden eyle bir kaṭre revān
Bu giyāhı ya ğiyās eyle reyyān
12. Sebḳat iden ğazabını raḥmeti
‘İsyān için ‘abde itmez zaḥmeti
13. ‘Acz-i kuşūr ‘ișyān u nisyān bende
Cilve’-i ḥādise riyāset sende
14. Bu kemtere nuşretün it leme‘āt
Be-cāh-ı Muştafā ‘aleyhi’ş-şelāt
15. Cümle ĩmān ehline eyle ‘aṭā
Eyle cürm (ü) ḥaṭālarına ‘aṭā
16. Cümle iḥvānuma yā Rab vir şalāḥ
Umar bāb-ı lutfuñdan cümle felāḥ

¹⁰⁹ عَزَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ” mā ğarreke birabbike-l kerīm” ibaresi İnfıtâr Sûresi’nin 6. âyetinden nâkıs iktibastır. Anlamı “Rabbin hakkında seni yanıltıp aldatan ne oldu?” şeklindedir. Âyetin tamamının me’âli “Ey İnsan! Yüce rabbin hakkında seni yanıltıp aldatan ne oldu?” şeklindedir.

17. Māderümle dāderüme rahmet it¹¹⁰

Hem pederle yārānuma ülfet it

18. Zaḥm-ebī urma yā Rab yāreye

Cürm-i māderüm bağışla Sāreye¹¹¹

19. Evlāduḡ anlardan firār-ı zemān

Müşkil olur ḡāl-i evlād bī-gümān¹¹²

20. Çokdur bende ḡaḡları yā Rab amān

ḡaşm eyleme yevm-i cezāda amān

21. Vir anlara cennetüñde ḡaymeler

Tā ki baḡa da şefā'at ideler

22. Bilüp ḡaḡḡ-ı sāye'-i nān u nemek

Anlaruḡ ḡoşnüdın gözetmek gerek

23. O sāyede beni nihān itmişler

¹¹⁰ Bu beytin yanına “Der du‘ā-yı ebeveyn” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹¹¹ Bu beytin yanına “Zevce-i muhterem Cenab-ı Ḥalilü'l-rahmān ‘aleyhi şalati'l ḡufrān” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹¹² “يَوْمَ يَقْرَأُ الْمَرْءُ مِنْ أَحْبَبِهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ” yevme yefirrül mer'ü min ehîh ve ümmihî ve ebih” bu ibâre Abese Sûresi'nin 34. ve 35. âyetinden iktibastır. Âyetlerin tamamının me'âli “İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır.” şeklindedir.

Ceyşü'l-ğama ğārü'l-emān itmişler

24. O sāyede ğamdan āzād olmuşam
Dehre karşı şīr-i nevezād olmuşam
25. Leyl-i ğamdan necm-i seher rû-nümā
Bedr-i münhasif olmuşdur incilā

[74^a]

26. Sürüp bāğdan kervān-ı ğamı şabā¹¹³
Toldurdu gülşenüm zevk ile şafā
27. O sāyedür bahş eyleyen kudretüm
O sāyedür mecbūr iden minnetüm
28. Yā Rabbenā hālikuna kıl kerem
Hem anlara hem bendene vir ni'am
29. Raḥmetünden bir kaṭre bahş idegör
Zerresinden sen bizi zeyn idegör
30. Varalum dīvānuḡa bī-havf u bīm

¹¹³ Bu beytin yanına “Tıfl-ı nevezād iken ebeyveynin ḡidmeti” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

İtme beni anlar ile sen dü-nīm

31. Cümlemize sensün veliyyü't-tevfīk
Şevkī kuluñ eyle tevfiķe refīk

Münācāt-ı Āher min Rabb-i Raūfū'r-Raḥīm (M. 5)¹¹⁴

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

baḥr-i remel: - . - - / - . - - / - . -

1. Ey vāhibā bu faķire kıl 'aṭā
Kālbini āşinā gözin rūşenā
2. Eyle senüñ ḥabl-i metīnüñ recā
Şābit kadem kuluñ Şevkī¹¹⁵ ey Hüdā
3. Elde tutup kānun-ı şer'ī müdām
Eyle anı her matlūbına merām
4. Mümtāz idüp şer'ünle sen kıl şāfī

¹¹⁴ Mesnevinin çoğu mısramda vezin aksamaktadır.

¹¹⁵ Bu kelimenin yanına "Maṭlūbına" şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

Āfitāba¹¹⁶ taqrīb eyle ol māhı¹¹⁷

5. Bir kelīm-i ‘ācizün itse du‘ā
Mümkün degül¹¹⁸ dilinde ‘uqde qala
6. İdüp şadef sen anı şer‘i dürre
Envār-ı şem‘ini göster ol bedre
7. Tefvīz itdüm her umūrum ey Hüdā
Luṭfa lāyık olanı işle baqa

[74^b]

8. Raḥmetün bābıdur melāz u menāş
Eyle bizi ḥavf u ḥaşīnden ḥalāş
9. İki kısma tefriḳ olunca ‘ibād
Bezl eylesün şef‘ini ḥayrū’l-‘ibād
10. ‘Adle karşı kimseden yokdur amān
Re’fet ü raḥmetünle eyle fermān

¹¹⁶ Bu kelimenin yanına “Fi’l-meşel Resül-i Kibriyā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şems-i mümkünātdur” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹¹⁷ Bu kelimenin yanına “Māh-ı Şa‘bānı” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹¹⁸ Mümkün degül: Metinde “mümkün degül” yazarken, derkenarda “nüsha lāyık degül” şeklinde olduğu belirtilmiştir.

11. Gārı iden Aḥmed'e dārü'l-emân
Nārı İbrāhīm'e eyleyen cinân¹¹⁹
12. 'Ācizem nādımem yoḡdur penāhum
Dāğ-ı derūn eylemesün günāhum
13. Nādımem tā'ibem ben ey Zü'l-kerem
Şevḳı ḳuluḡ umar lütfuḡdan kerem

'An Ebi Hüreyre raḡıyallāhu te'ālā 'anhü kal

Ḳāle Resūlullāh şallallāhu te'ālā 'aleyhi vesellem

İzā ve ḳa'tüm fi'l emri'l-azīm (Ḥasbinallāhu ve ni'mel vekīl)¹²⁰

Şıdḳ u resūlullāh

[75^a]

Ḳaḏa'-i Düyün Ḥaḳḳında

'An Enes raḡıyallāhu te'ālā anhü. Ḳāle resūlullāhi şallallāhu te'ālā
'aleyhi vesellem. Elā u'allımike du'āen ted'ūbihi lev kāne 'aleyke mişle
cebelin deynen lāe'd-dāhullāhu 'anke. Ḳāle yā Mu'āz:

Bismillāhirrahmanirrahīm. Allahümme mālike'l-mülki tū'ti'l-mülke
men teşāu ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşāu ve tu'izzu men teşāu ve
tuzillu men teşāu biyedike'l-ḥayr inneke 'alā külli şey'in ḳadīr.¹²¹

¹¹⁹ Nārı İbrāhīm'e eyleyen cinân: Metinde “Nārı İbrāhīm'e eyleyen cinân” yazarken, derkenarda “Nüşa, Nārı iden Ḥalil'e dārü'l-cinân” şeklinde olduğu belirtilmiştir.

¹²⁰ Anlamı “Büyük bir meseleyle karşı karşıya kaldığınızda “Allah bize yeter, O ne güzel dayanacak kapıdır.” deyin.” şeklindedir.

¹²¹ Bu ibare Âl-i İmrân Suresi'nin 26. âyetinden iktibastır.

Rahmāne'd-dünyā ve'l-aḥireti tuṭīhe men teşau ve temne'uhe men teşāu erḥamni raḥmeten tuḡnīni bihe 'an raḥmeti men sivāke.

Kezā Ḥākīm fi'l-Müstedrek ve Ziyāü el-Maḳdisi fi'l-Muhtāra ve kezā fi'l-Ramūzü'l- Eḥādiş.¹²²

Temmet

[75^b]

Ḳāle'n-nebiyyu aleyhi's-selām

Yecüzü'l kezibu fī şelatin mavāḍia fi'ş-şulḥi beyne'n-nāsi vefī el-ḥarbi vema'a imra'etihī¹²³

Ḳāle 'Aliyyun raḍıyallāhu 'anhü

Ḳallimü azfāraḳüm bi's-sünneti ve'l- edebī

Yemīnihü ḥevābis yesāruhā ev ḥaseb¹²⁴

Ḳāle Loḳmānü'l-Ḥekīm lī-ibnihi

¹²² **Kazâ-i Düyûn Hakkında**

Yüce Allah'ın rızası üzerine olsun Enes bin Malik: “Efendimiz (s.a.v.) şöyle demiştir: “Sana bir dua öğretmeyeyim mi ki dağ kadar borcun olsa Allah onu senin yerine öder. Muaz şöyle de.”:

“İmdat ve rahmeti bu dünyada her şeye ve herkese; öbür dünyada yalnızca inananlara dâimî olarak olan Allah'ın yüce ve sıfat adıyla başlarım. Bütün mülkün sahibi olan ey Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden alır, dilediğini aziz eder ve dilediğini zelil edersin. Hayrın tamamı senin elindedir. Senin her şeye güç ve kudretin daimidir. Dünya ve ahiretin rahmet kaynağı olan Allah'ım! Dilediğine verir, dilediğinden engellersin. Sen bana öyle bir rahmet lütfet ki o rahmetinle senin dışındakilerin rahmetine hiç ihtiyacım kalmasın...”

Bu metin Ḥākīm'in Müstedrek'inde, Ziya el-Makdisî'nin Muhtârat'ında, Râmûzü'l-Ehâdiş'de vardır.

¹²³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Yalan üç yerde caizdir. Birincisi insanların arasını düzeltmede, ikincisi savaşta ve üçüncüsü hanımıyla. Yani ailenin varlığını korumaya yönelik durumlarda söylenir.”

¹²⁴ Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Tırnaklarınızı edebe ve usule uygun olarak kesiniz. Sağ parmakları havabise, sol parmaklar evhasebe göre kesiniz.”

Yâ büneyye hademtu erba‘ate âlâfi nebiyyin fî elfi senetin vâhtertu min kelâmihim. Semâni kelimâtin izâ künte fi’ş-şalâtî ihfaz kalbike ve izâ künte fî beyte’l ğayri ihfaz ‘ayneyke ve izâ künte beyne’n-nâsi ihfaz lisâneke ve izâ künte ‘ale’l mâ’ideti ihfaz hulûkake. Emme’l-erba‘atü’l-aḥîretü. Uzkur işneyni ve ense işneyni emme’l-lezâni tezkuruhume. Fe’l-mevtu vallâhu te‘âlâ ve emmâ ellezini tensihuma fe aḥsânuke fî ḥaḳḳi’l ğayrı ve isâe’tü’l-ğayrı fî ḥaḳîke.

Feuzün enne’n-nuşha baḳin ilâ yevmü’l-kıyâme. **Li-muharririhü Ş. Şevkî**¹²⁵

[76^a]

Ḳâle ‘Aliyyun raḍıyallâhu anhü fî münâcâtihi

İlâhî kefâni faḥre’l-enteküne lî Rabbe

İlâhî kefâni ‘izzen en eküne leke ‘abden¹²⁶

Velehu Eyḍan

Men ḳâne müfteḥiran bi’l-mâli ve’n-nesebî

Fe-innemâ faḥrunâ bi’l-‘ilmi ve’l-edebî

Leyse’l-yetîmu ellezi ḳadmâte vâliduhu

¹²⁵ Lokman Hekim oğluna şöyle dedi: “Ey oğulcuğum! Ben bin yılda dört bin nebiye hizmet ettim. Ve onların sözlerinden sekiz kelime seçtim. Bir namazda olduğun zaman kalbini koru. İki başkasının evinde olduğun zaman gözlerini koru. Üç insanlar arasında olduğun zaman dilini koru. Beş sofrada isen ahlakımı koru. Son dört ise: İkiyi hatırla ikiyi unut. Bir hatırlayacağın iki şey ölüm ve Yüce Allah’tır. Unutacağın iki şey ise başkaları hakkında yaptığın iyilik ve başkalarının senin hakkında yaptıkları kötülüktür. (Sanırım ki nasihat kıyamet gününe kadar bâkîdir Ş. Şevki)

¹²⁶ Hz. Ali (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Ey Rabbim senin bana Rabb olman gurur kaynağı olarak yeter. Bana şeref olarak da sana köle olmam yeter.”

Fe-inne'l-yetīm yetim'ül-‘ilmi ve'l-edebī¹²⁷

Şi‘irun Nāşihun

Afetü'l-ilmi nisyānu

Ve aşl-ı nisyānu ‘işyānu¹²⁸

Şi‘ir-i Diger

Men erāde en lā yekūne nāsiyā

Felem yekūn ilallāhi ‘asiyā¹²⁹

Diger Şi‘ir-i Nuşuḥ

Yā men lehu ṭülü'l-emel

İrca‘ vetub ḳable'l-ecel

El-mevtu ye'ti baġteten

Ve'l-ḳabru şundūḳu'l-emel¹³⁰

Ḳāle'l-Ġazāli ‘aleyhi raḥmetü'l-Hādī

¹²⁷ Yine O'nun: “Kim mal ve soyla övünüyorsa bizim yalnızca övünmemiz ilim ve edepedir. Yetim babası ölmüş olan değildir. Gerçek yetim ilim ve edep yetimidir.

¹²⁸ Övgü veren şiiir: İlimin afeti unutmaktır. Unutmanın kaynağı da asi gelmektir.

¹²⁹ Kim unutmaya hastalığına yakalanmış olmak istemezse Allah'a asi olmaz.

¹³⁰ Ey ümidi uzun olan kişi! Allah'a dön ve ölmeden önce tövbe et. Ölüm aniden gelir ve mezar da amel sandığıdır.

Fevâtü'l vaḳti eṣeddu min fevte'r-rūḫi li-enne fevte'r-rūḫi sebebü'l-inḳıta'ı 'ani'l-ḫalkı ve fevâtü'l-vaḳti sebebü'l-inḳıta'ı 'ani'l- Ḥaḳḳı.¹³¹

[76^b]

Ḳıṭ'a-i Güzīde (N. 1)

1. İḥtiyācuḅ 'arz eyleme ey dil ṣaḳın her nākese
Pādiṣāhuḅ iken rızḳın virici herkese
2. Raḫmeti deryāsına nisbet dü 'ālem ḳaṭredür
Ḥāṣe lillāḫ yüziḅe 'aybuḅ urup da rızḳın kese
3. Her dil-i virāneyi 'imaret itmege s'ay ide gör
Eylemek ḫācet degül binā'-yı meşcid ü medrese

Temmet

Ḥikāye'-i mergūbe Ḳāle Fī Ṣerḫü'l-Fuṣūṣ (Cāe fi'l- ḫaber)

'Ādem 'aleyhi's-selām ṣoḅ ḫastalığında cānı cennet meyvesi istedi. Evlādınuḅ her birini bir ṭarafā eṣmār-ı cināna müṣābih meyve aramaḅa gönderdi. Ve oğlu Ṣīt'i yanında alıḳodu. Ve "Oḅlum cenāb-ı Ḥaḳḳ'a du'ā it ki baḅa cennet meyvesi iḫsān buyursun." Cenāb-ı Ṣīt peder-i 'ālī (3) güherine: "Ey peder-i 'ālī-rüteb siz bir nebiyy-i zī-ṣānsıḅuz. Siz du'ā buyursanıuz." diyince: "Ey ḫayrū'l-ḫalef ben ḫādiṣe'-i ḫurūcdan dolayı

¹³¹ Gazāli ṣöyle demiṣtir: "Zamanın geḅmesi ruhun geḅmesinden daha tehlikelidir. Vaktin boṣ geḅmesi ruhun ḅökmesinden daha ṣiddetlidir. Ruhun gitmesi kesilme sebebidir. ḅünkü ruh giderse Allah'tan uzaklaşırsın. Zaman giderse Allah'tan kesilirsin."

istiḥyā idiyorum. Benüm ū arzū ve iūtiyāqum ḥaqqında sizün du‘āñuz ūyān-ı kabūldür.” didi. Ve ūit ‘aleyhi’s-selām bir yüksek maḥale ū‘ūd iderek du‘ā eyledi. (6) Ve Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmı nezdinde bir ḥūrī başında bir ṭabaq içinde envā-ı eūmār-ı cennet olduđı ḥalde geldüğünü gördi ve peder-i ‘ālīlerine götürdi. Cenāb-ı Ādem ‘aleyhi’s-selām [77^a] iḥsān-ı ilāhī olan meyve’-i cinānı ekl ve ḥūrī’-i mezbūreyi de maḥdūm-ı mükerrerleri (9) cenāb-ı ūit’e tezvīc eyledi. İbtidā ‘Arabça tekellüm iden o cāriyedür ki cenāb-ı İdrīs ‘aleyhi’s-selāmı vālide’-i muḥteremleri olmuūdur. Veli hazā İdrīs ‘aleyhi’s-selām ūa‘ade ilā es-semā’i ve daḥale’l-cennete ve baqīye fīḥā muḥalleden.

Evlāduñ ḥayrū’l-ebeveyne tābī‘ olduđına göre İdrīs vālidesi gibi ‘ulviyyetle cennete ‘urūc itmiū olsa gerek.

Temmet

Ḳā‘idetü fī ma‘rifeti Leyletü’l-Ḳadr

ūeyḥ-i ekber Muḥyiddīn ‘Arabī buyururlar ki “Hilāl-i Ramazān Cum‘ā günü görölüyorsa leyle’-i Ḳadr yirmi dokuzundadır. Cum‘a irtesi görölüyorsa yirmi birde. Bāzār günü görölüyorsa yirmi yedinci. Bāzār irtesi görölüyorsa yirmi dokuzuncu. ūalı günü görölüyorsa yirmi beūinci. Ḳehār-ūenbe günü görölüyorsa yirmi yedi. Penc-ūenbe günü görölüyorsa yirmi üçüncü. Günü gicelerine teūādüfī ekūeriyā vāqī‘ olduđı müūāhid ise de va’llāhu a‘lem ḥaqqū’l-ḥāl.

Ūc bin ‘Unuḳ İki Cüceden Ḥāūıl Olduđı Mervīdür ūöyle Ki

Bir maḥalde biri kız diğeri erkek iki çocuk ḥāūıl olmuū. Hem cüce hem de kemiksiz et yığını gibi. Ahālī bilā-ittifāq iki cüceyi izdivāc ile ḥāūıl

olacak veledede intizāra iştiyāk iderler. Kudret-i bāhire'-i cenāb-ı Kibriyā bu iki cüceden Ūc bin 'Unuḡ'ı tevliḡ ü meydāna getirür. (3) Ūc bin 'Unuḡ'ıñ hikāye'-i ġarībeleri olmaġla berāber vefātı 'aṡā-yı Mūsā 'aleyhi's-selamuñ ḡarbesiyle vukū'a geldiġi ve ṡahrā-yı Tih hādişesinden sonra benī İsrā'īlün Kudüs kavmi ile ikinci ḡarbi eṡnāsında Kudüs ahālīsine kendüsini söylemek ṡartıyla mu'āveneti der-'uhde itdüğinden nāṡī (6) [77^b] Cenāb-ı Mūsā'ya ve bi'n-netīce emr-i ilāhiye ḡarṡu ḡarṡı toġluġı için daha toġrusı aç ḡalmaq ḡayġüsüyle 'asākir-i Mūsā'ya hezīmet ihzārı fikriyle bir rivāyetde büyük bir ṡaṡı ḡaldırmuş gelürken ḡarbe'-i 'aṡā ile yıkılıp ṡaṡın altında helāk olduġı mervīdür. (9) Ebussu'ūd Efendi tefsīrinde merḡūm Ūc bin 'Unuḡ'ıñ ṡulī boyunun uzunluġı zirā' üç bin üç yüz otuz üçdür diyor ve üç bin sene yaşadığını 'ilāve idiyor. (12)

Hikmetler

Tefsīr-i vāḡı'ada beyān olunduġına göre güneṡ ile ayın ṡulū' ve ġurūbları ḡaḡḡında ṡöyle bir hikmet-i ilāhiye zıkr idilmiṡdür. Ay tezāyüd ve tenāḡuṡ ider. ḡünkü ay umūr-ı dūnyā ve ḡesāb-ı nāsı (3) beyān ider. Güneṡ ise ef'āl-i uhreviyye zemānını ta'yīn ve 'ibādullāhuñ ṡaraf-ı ilāhīden ma'mūr olduġı evḡāt-ı 'ibādātı beyān eyledüğünden kendüsünde tezāyüd ve tenāḡuṡ gibi hādiṡāt cārī olmayup (6) dā'imā ṡerefini muḡāfaza ider. Ve kezālik'ibādü'ṡ-ṡāliḡin.

[78^a]

Ḳāle Ḳādīḡān

Lā yenbaġı li'r-raculi's-sālihi. En yeḡbale el-vasiyyeti li-ennaḡa emrün ḡaṡırun limā rūviyye. 'An ebi Yūsuf raḡmehullāhi ennehu ḡāle er-rūḡü'l fi'l-vaṡıyyeti evveluhu ġalaṡun veṡenihi cināyetun ve ṡāliṡuhu seriḡatun. Ve 'an be'ḡi'l- 'ulemāü velevkāne el-vaṡıyyun 'Ömerun

ibnü'l- Hattab le-yencum ani'd-đamāni va ani'ş-şāfi'ī rahmehullāhi. Lā yedhul fi'l-vasiyyet illā ahmaķu avlişşun.¹³²

Se'elū 'an Bukrať el-Hakīmi

Mel insāniyetu? Kāle ettevādu' fi'd-devleti, ve'l- 'afnū ani'l kudreti, vassaķu me'a'l-ķilleti, ve'l a'ťau bi-ġayri'l-minneti.¹³³

Kāle'n-nebiyyu şallallāhu te'ālā 'aleyhi veselleme: Elkerīmu izā va'da vefā ve izā ķadera 'afa.¹³⁴

Ve ķāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-ademiyyu būnyānū'r-Rabbi mel'ūnun min hademehā.¹³⁵

Ve ķāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men aķlasa Allahū te'ālā erba'ine şabāķen zāharat yenābī'u'l-hikmeti min ķalbihi 'alā lisānihi.¹³⁶

Ve ķāle 'aleyhi's-selām: Men şalebe şey'en vacedde vacede va men fera'a baben ve elahha velece.¹³⁷

¹³² Kādihān şöyle demiştir: “Salih kişi vasiyeti kabul etmemelidir. Çünkü vasiyet tehlikeli bir iştir. İmam Ebu Yusuf tan aktarıldığına göre vasiyete girmek: Birincisi hatadır, ikincisi cinayettir ve üçüncüsü de hırsızlıktır. Ömer bin Hattab bile olsa vasiyetinin karşılığını mutlaka öder. İmam Şafi şöyle buyurur: “Vasiyete ancak ahmak ya da hırsız girer.”

¹³³ Hipokrat'a “İnsaniyet nedir?” diye sorduklarında şöyle buyurur: Devlet yönetimindeki insanların mütevazı olması, güç anında güçlü kişinin bağışlaması, yoklukla beraber cömert olunması ve iyiliğin başa kakılmadan verilmesi.

¹³⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Soylu kişi söz verirse yerine getirir. Gücü yettiği zaman da bağışlar.”

¹³⁵ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İnsanoğlu Allah'ın yaptığı binadır. Allah'ın laneti o binayı yıkanın üstüne olsun.”

¹³⁶ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kim yüce Allah'a kırk sabah samimi davranır saf bir şekilde kulluk ederse (sabah namazını kılarsa) kalbinden diline hikmet pınarları meydana gelir.”

¹³⁷ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kim bir şey ister ve onda ciddi bir şekilde çabalarsa istediğini elde eder.”

Ve kezā k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Uḫlubü'l- hevāice min ḫisāni el- vucūhi.¹³⁸

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Eṣ-ṣeyḫu fī ḫavmihi ke'n-nebiyyi fī ümmetihi.¹³⁹

[78^b]

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Semā' u kelāmi el-mehmūmi ṣadaḫatun.¹⁴⁰

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Min ḫüsni İslāmi el-meru terkuhu mā-lā ya'nihi.¹⁴¹

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-ğınāu ğınāu'l-ḫalbi lā-ğınāu'l-mel.¹⁴²

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Lā-ğınāe me'a'z-zinā velā faḫra me'a'd-ḫuḫā.¹⁴³

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-ayneni teznıyāni.¹⁴⁴

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Şerrü'n-nāsi men ekale vaḫdehu.¹⁴⁵

¹³⁸ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İhtiyaçlarınızı yüzü güzel olandan isteyiniz.”

¹³⁹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kabilelerinin şeyhi ümmetinin peygamberi gibidir.”

¹⁴⁰ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Sıkıntılı insanın sözünü dinlemek sadakadır.”

¹⁴¹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kişinin kendisini ilgilendirmeyen konuları bırakması Müslümanlığının güzelliğindedir.”

¹⁴² Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Zenginlik mal zenginliği değil, kalp zenginliğidir.”

¹⁴³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Zina zenginliği doğurur. Kuşluk vaktini değerlendiren de fakir olmaz.”

¹⁴⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İki göz zina yapar. Gözler de günah işer.”

¹⁴⁵ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İnsanların en kötüsü tek başına yiyendir.”

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ekrimu'd-ḡayfa velev k̄āne k̄āfiran.¹⁴⁶

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḥubbü'd-dünyā re'su külli ḥaḡīetin.¹⁴⁷

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: A'ḡda 'adurike nefsuکه elleti beyne cenbeyke.¹⁴⁸

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḳaydü'l-'ilmi bi'l-kitābeti.¹⁴⁹

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḥürmeti māli'l-mü'min keḡürmeti demih.¹⁵⁰

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Eṣ-ṣadaḡatu teraddu'l-belāe ve tezīdu el-'umra.¹⁵¹

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Üstur zehabeke ve zehabeke ve mezhebeke.¹⁵²

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Lā te'ḡulü ni'metü'l-'umerai fe inneḡā ma'cünatün bidumü'i'l-fuḡarai.¹⁵³

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḥayru mā ütiyye el-meru ba'de'l-imāni billāhi ḡuluḡun ḡasenun.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kafir olsa bile misafire ikramda bulunun.”

¹⁴⁷ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Dünya sevgisi her hatanın başıdır.”

¹⁴⁸ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Düşmanın en büyüğü iki böğürün arasındaki nefsidir.”

¹⁴⁹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İlmi yazıyla kayıt altına al.”

¹⁵⁰ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Müminin malı da kanı da haramdır.”

¹⁵¹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Sadaka belayı bertaraf eder, ömrü arttırır.”

¹⁵² Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Gittiğin yeri, altınını ve mezhebini gizle.”

¹⁵³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Emirlerin malını yemeyiniz. Çünkü onların nimeti fakirlerin gözyaşıyla yoğurulmuştur.”

¹⁵⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Allah’a imandan sonra kişiye verilen en güzel şey güzel ahlakıdır.”

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Yā 'Aliyyu arrin beyne arfeyke ve ferri beyne sareyke ve avvil sinene alemike.¹⁵⁵

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Enā medīnetü'l- 'ilmi ve 'Aliyyun bābuhā ve Ebūbekrin esāsuhā ve 'Ömerin cidāruhā ve 'Omanun safuhā.¹⁵⁶

[79^a]

āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Kūn fi'd-dünyā ke'enneke arībun ev 'ābiru sebīlin ve 'udde nefseke min aābi'l-ubūri.¹⁵⁷

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ceddi's-sefīnete fe inne'l- bara 'amīun. Ve uzi'z-zede fe inne's-safare ba'īdun. Ve affif el- amle fe inne'l-'aabete a'bun (ve) edīdun.¹⁵⁸

Fe in īle me'l-ikmetu

Fe inne'l-velede izā arace min banı ümmihi yebkī velā tedma'ı 'aynāhu fe ıyle: İnnahu lem yekun zalike bukāen aıaten ve innema kāne tesbīhān. Li ennehu ruviyye fi'l-abār innehu yeūlü erba'ate ehurin "Lā ilāhe illallāh" ve erba'ate ehurin "Muammedun resūlullāh" ve erba'ate ehurin "Allahümme ifir li-vālideyye". Fe in ıyle mā-taūlü fi veledin kāfirin ıyle lehu erba'ate ehurin "Lā ilāhe illallāh" ve erba'ate ehurin "Muammedun resūlullāh" ve erba'ate

¹⁵⁵ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ey Ali! (Yazarken) iki harf arasını yaklaştır ve birleştir. İki satır arasını ayır ve kalemin ucunu uzat."

¹⁵⁶ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ben ilmin şehriyim. Ali o şehrin kapısı. Ebubekir temeli. Ömer duvarı ve Osman tavanıdır."

¹⁵⁷ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Dünyada bir yabancı gibi ol ya da bir yolcu ve kendini kabir erbabından say."

¹⁵⁸ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Gemiye yenile deniz derindir. Azığı da al seyahat uzundur. Yükü hafifler çünkü yoldaki engeller zor ve şiddetlidir."

eşhurin “La‘netullāhi ‘alā vālideyye”. Fe izā temmet senetu feşşāhahu yekūnu buķāen ve ‘aynahu tedma‘u.¹⁵⁹

Kıyle lebişse *Ādem ‘aleyhi’s-selām* fi’l-cenneti ħamsamā’atı senetin ve lebişse *Nūh ‘aleyhi’s-selām* fi’s-sefīneti sittete eşhurin ve lebişse *İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām* fi’n-nāri sittete eyyāmi ve lebişse *Yūsuf ‘aleyhi’s-selām* fi’l-cübbi şelāsete eyyāmi ve lebişse *Yūnus ‘aleyhi’s-selām* fī baṭnı’n-ḥūt erba‘ine yevmen.¹⁶⁰

Temmet

[79b]

Aşma‘ī Hālise-nām kitābdan naḵlen diyor ki: “Bādiyede bir kadın gördüm. Be-ğāyet ḥüsnā idi. Faḵaṭ zevci de ‘aksine gāyet çirkin ki ṭab‘-ı selīm yüzine bakmaḵdan igrenür. Bir gün kadın zevcine ḥiṭāben “Senünle ḥaşrde ikimüz de ehl-i cennetiz.” Zevci “Nereden anladuḡ be kadın?” diyince kadın “Ben şābire sen ise şākirsüḡ. Şābirin ile şākirinüḡ ikisi de ehl-i cennet oldıḡı şarāḥat-ı Qur‘āniyye ile şābit artıḵ başḵa bürhān istemez.” dimişdür.

¹⁵⁹ **Hikmet nedir denilirse?**

Çocuk anne karnından çıktığı zaman ağlar ama gözlerinden yaş akmaz. Söyle çünkü o hakiki bir ağlama değildir ancak tespihattır. Hadis-i şeriflerde rivayet edildiğine göre çocuk dört ay Allahtan başka ilah yoktur ve dört ay Muhammed onu resulüdür ve dört ayda ey Allah’ım anne babamı bağışla der. Kafirin çocuğu hakkında ise dört ay Allahtan başka ilah yoktur dört ay da Muhammed onu resulüdür. Dört ay da Allah’ım laneti anne ve babanın üstüne olsun der. Bir yılı tamamladığında çıḡlıḡı aḡıt olur gözleri de yaşlı olur.

¹⁶⁰ Ādem aleyhisselam cennette beş yüz yıl; Nuh aleyhisselam gemide altı ay; İbrahim aleyhisselam ateşte altı gün; Yusuf aleyhisselam kuyuda üç gün; Yunus aleyhisselam balığın karnına kırk gün kaldı.

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men tereke şalaten ḥatta maḍā vaḳtuhā şümme ḳazāhā 'uzzibe fi'n-nār.¹⁶¹

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men aṭa'me aḥāu ḥatta veseḳāhu ḥatta yüraviyāhu ba'deullāhu ve te'āla mine'n-nār seba'ate ḥanādika mā-beyne'l- ḥandaḳayni mesīrate ḥamseti 'āvamin.¹⁶²

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-'aceleti mine'ş-şeyṭān illā fī sittete mavāḍi'a ede'u'ş-şalātı izācā' el-vaḳtu ve defnü'l- mevti izā māata ve iṭ'āmu'z-żayfi iza nezele ve ḳazāu'd-dīn izā vecebe ve tezvīcü'l- bikrati izā edraket ve ta'cīlü't-tevbeti izā ednebt.¹⁶³

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-erba'u li'l-erba'in ḥalaḳullāhu'd-dünyā li'l-'ibreti li'l-i'māreti ve ḥalaḳullāhu'n-nefse li't-ṭā'iatı ve ḥalaḳullāhu'l-'ilme li'l-ḥallī lā li'l- mücādeleti ve ḥalaḳullahu'l- māle li'l-infāḳı lā li'l- imsāki.¹⁶⁴

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men ḳalleme azfārahu yevme's-sebti yeḥrucu mine'd-dāu ve daḥale fihi'ş-şifāu.

[80^a]

Ve men ḳalleme azfārahu yevme'l-aḥedi ḥaraca el-ğınāu ve daḥale fihi'l-faḳru. Ve men ḳalleme yevme'l-işneyni ḥaraca mine'l-cünün ve

¹⁶¹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kim bir namazı vakit çıkıncaya kadar terk ederse ve sonra kaza ederse cehennemde aza edilir.”

¹⁶² Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Kim kardeşini doyuruncaya kadar yedirir ve onu kanıncaya kadar sularsa Allah onu cehennem ateşinden yedi hendek uzaklaştırır iki hendek arası beş yüz yıl yürüme mesafesi.”

¹⁶³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Altı konu dışında acele şeytandandır. Vakti gelince namazı eda etmek, öldüğü zaman ölüyü defnetmek, misafir geldiğinde yedirmek, vakti gelince borcu ödemek, kız yetişince erginliğe ulaşınca evlendirmek, günah işlediğinde de tövbeye acele etmek.”

¹⁶⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Efendimiz şöyle buyurmuştur: Dört şey dört şey içindir. Yüce Allah dünyayı ibret için imar için değil, nefsi de itaat için günah için değil, ilmi çözüm ve barış için tartışma ve mücadele için değil, malı da tutmak için değil harcamak için yaratmıştır.”

daḥale fihi'ş-şihatu. Ve men ḳalleme yevmü's-selāsei ḥaraca mine's-suḥatu ve daḥale fihi'l-marāzu. Ve men ḳalleme yevme'l-erba'āi ḥarace mine'l-vesvesetu ve daḥale fihi ilā mine'ş-şifāu. Ve men ḳalleme yevme'l-ḥamīsi ḥaraca minhu el-cüzzām ve daḥale fihi'l-'āfiyeti. Ve men ḳalleme yevmü'c-cum'atı ḥarace mine'z-zunüb ve daḥale fihi'l-rahmetu. Şadaḳa resūlullāh.¹⁶⁵

Ḳāle 'Aliyyun Kerremallāhu Vecheh

Ḳallimu azfarakūm bi's-sünneti ve'l-edeb

Yeminuhā ḥavābis¹⁶⁶ yesāruhā ev ḥaseb¹⁶⁷

Müjde'-i Azīme (Faḥreddīn Rāzī fī tefsīr-i Kebīrihi ḳāle)

En-nāsu 'alā ḍarbeyni mü'minūn ve kāfirun. Ve'l-kāfiru fi'n-nāri bi'l-icmā'i. Ve'l-mü'minū 'alā ḍarbeyni muṭī'un fi'l-cenneti bi'l-ittifāk. Ve'l-'āşī 'alā ḍarbeyni 'āsin bi'l-kebāiri. Ve 'āsin bi'ş- şağāiri. Fe'l-'āşī bi'ş-şağāiri fi'l-cenneti bi'l-icmā'i. Ve'l-'āşī bi'l kebāiri: Muşirru ve ḡayrun muşirrin. Fe'l- muşirru 'alā ḍarbeyni müsteḥillun ve ḡayru müsteḥilli. Fe'l-müsteḥillü fi'n-nāri bi'l-icmā'. Ve ḡayru müsteḥillin emruhu ilallāhi te'ālā inşāe 'azbeuhu ve inşāe eddaḥale'l-cennete.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Kim tırnaklarını Cumartesi keserse hastalık çıkar şifa gelir. Kim Pazar günü tırnaklarını keserse zenginlik çıkar, fakirlik gelir. Kim Pazartesi tırnaklarını keserse delilik çıkar, sağlık girer. Kim Salı günü tırnaklarını keserse sağlık çıkar, hastalık girer. Kim Çarşamba günü tırnaklarını keserse kendisinden vesvese, huzursuzluk çıkar ve güven, şifa gelir. Kim Perşembe günü tırnaklarını keserse cüzzam hastalığı çıkar, kendisine afiyet gelir. Kim Cuma günü tırnaklarını keserse günahlar çıkar, kendisine rahmet gelir. Allah'ın resulü selam üzerine olsun.

¹⁶⁶ Bu kelimenin yanına “ح ḥınsar, serçe barmağı; و vusta, orta barmağı; ا ibhem, baş barmağı; ب bınşar, serçe barmağı yanındaki; س sebbābe, şehādet barmağı” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹⁶⁷ Bu kelimenin yanına “ا baş; و orta; ح serçe; س şehādet; ب orta ile serçe barmağı arasındaki barmağı” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹⁶⁸ İnsanlar iki kısımdır: Mümin ve kafir. Kafir icma ile cehennemdedir. Mümin ise iki kısımdır. İtaatkâr olan ve asi olan. İtaat eden de cennettedir ittifak ile. Asi de iki kısımdır: Büyük günahlarla asi olan ve

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: İttifāku ümmeti hüccetün
k̄āfi'atu vāhtile fehum rahmetun vāsietun.¹⁶⁹

[80^b]

K̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Lā vece'ake ve ca'ili'l-'ayni
velehemme kehemmi'd-deyn.¹⁷⁰

Ve k̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: El-ma'idetu beytü'd-dāi'
ve'l-hemyetu rāsu'd-devāi'.¹⁷¹

Meseletun fi'l-muḥiṭ 'ani'l-fetāva: Ve lā yuşalla ḥalefe men kāne
ma'rūfen bi-ekli'l-rebevā (El muhit anilfetava adlı eserde faiz yemekle
bilinen bir adamın arkasında namaz kılınmaz. Fetva Abdülkerim Hoca
efendiye aittir.)

A'lemi ene'n-nebī şallallāhu 'aleyhi vesellem: Lā yanṭıku ve
lā yetekellemu illā bita'ılım cebrā'il 'aleyhi's-selām be bi'l-vaḥi li-ḳavlihi
te'ālā. Ve mā yanṭıku 'ani'l-hevā inhuvā illā vaḥyun yūhā.¹⁷²

K̄āle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ḥuliḳa'l-insānu min erba' aşerā
eşyāe. Erba'atu mine'l-ebi ve erba'atu mine'l-ümmi ve sittetun min
ḥazā'in lillāhi te'ālā. Emme'l-erba'atu lehi mine'l-ebi el-cildu ve'l-'azmi

küçük günahlarla asi olan. Küçüklerle asi olan icmaen cennettedir. Büyük günahları işleyen ise günahı işlemekte ısrarlı olan ve olmayan. İsrar eden de iki kısımdır: Yaptığını helal gören ve helal görmeyen. Günaha helal diyen icmaen cehennemdedir. Ama helal görmeyen haram olduğunu bilen işi Allah'a aittir. Dilerse azaba tabi tutar dilerse cennete tabi tutar.

¹⁶⁹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Ümmetimin tam ittifakı kesin delildir. Aynı görüş taşımaları da geniş bir rahmettir.”

¹⁷⁰ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Göz ağrısı gibi bir ağrı yoktur. Borç sıkıntısı kadar da başka bir sıkıntı yoktur.”

¹⁷¹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Mide hastalık evidir. Korunmak da ilacın başıdır.”

¹⁷² Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “De ki Necm Suresi 3. ve 4. âyet “Biliniz ki efendimiz kendisi nutuk irat etmez, konuşmaz ve bilgi aktarmaz. Ancak Cebrail aleyhisselamın kendisine öğretimi ve vahiyle konuşur. Bunun delili Necm Suresi 3. ve 4. âyetiyle de gelir. O kendi yanından kendi nefsi ve arzularına göre konuşmaz. O ve O'nun konuştuğunun tamamı gizli ve hızlı olarak bildirilen vahiyden ibarettir.”

ve'l-‘aşabu ve'l-‘urūku. Emme'l-erba‘atu lehi mine'l-lem el-laḥmu ve eş-şahmu ve'd-demu ve eş-şa‘aru. Ve emmā es-sittetu elleti min ḥazā'in lillāhi te‘ālā es-semi‘u ve'l-başaru ve'ş-şemu vez'-zevku ve'l-lemsu ve'r-rūḥu. Şadaқа resüllulāh.¹⁷³

Ve kâle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Tekelleme erba‘atu şığār ibni Māşiṭa Fir‘avn ve şāhidehu Yūsuf 'aleyhi's-selām ve şāhibu Cüreyç ve İsa 'aleyhi's-selām.¹⁷⁴

Ve kâle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Uḳtulū el-mağmüse ve'l-mezbüse ve'd-deyyüse.¹⁷⁵

'An Ebī Hureyre kâle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: İzā semi‘tum nehāḳ el-ḥamīr feta‘uzzevā billāhi mine'ş-şeytāni ve izā semi‘tum şiyāha'd-dīki fāsellullāhe min faḍlihi fe inneḥā la'et meleken.¹⁷⁶

[81^a]

'An İbni 'Ömer radıyallāhu anhu 'ani'n-nebiyye 'aleyhi's-selām: Ennehu kâle innel'meyte leyu‘azzebu bibukāi'l-ḥatta.¹⁷⁷

¹⁷³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “İnsanoğlu on dört unsurdan yaratıldı. Dört tanesi babadan ve dört tanesi anneden. Altı tanesi de yüce Allah'ın hazinelerinden ikramlarından. Babadan olan dört taneye gelince cilt kemik sinir ve damarlar. Anneden olan dörde gelince et, yağ, kan, saç. Yüce Allah'ın ikramlarından altısına gelince işitme kulak, bakmak göz, koklama, tatma, dokunma can ve nefis. Allah'ın resulü doğruyu söyledi.”

¹⁷⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Efendimiz buyurdular ki dört küçük konuşur. Biri Firavun kızının ya da hanımının saçını tarayan kadının çocuğu. İki Yusuf aleyhisselamın şahidi. Üç Cüreyç'in yoldaşı. Dört İsa aleyhisselam.”

¹⁷⁵ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Efendimiz buyurdu ki birincisi bir kişinin zina yapmasına razı ve kız kardeşi ile zina yapana göz yumması üçüncüsü de hanımının zina yapmasına razı olanı öldürünüz.”

¹⁷⁶ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Siz eşeklerin anırmasını duyduğunuzda şeytanın şerrinden yüce Allah'a sığının. Eşekler şeytan görmüştür. Horozların ötüşünü duyduğunuzda ise Allah'ın lütfundan talep edin. Çünkü horozlar melek görmüştür.”

¹⁷⁷ Hz. Ömer şöyle buyurmuştur: “Ölü geride kalan hayattaki yakınlarının ağlamasıyla azap edilir.”

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men ḳarāe sūrete "inne enzelnāhu" ba'de'l-vuḍūi ketebullāhu lehu 'ibādete ḥamsīne seneten şıyāmen bi'n-nehāri ve ḳıyāmen bi'l-leyāli. Ve men ḳarāe şelase merrātim daḥale'l-cennete bilā-ḥisāb velā 'azābin.¹⁷⁸

Ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Şılatu'r-raḥimi tezīdü'l-'ömra velmele.¹⁷⁹

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Lā terfa'uvā aḳdāmekum ilā men lā ya'rifu aḳdārakum.¹⁸⁰

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Eşeddü's-şedāid erba'itu evvelihā ğurbetun ve in kāne sā'aten ve's-şāni seferun ve in kāne fersahā ve şali's-şuhā deynun velev kāne dirhemā ve rabi'āu sūalun velev kāne ḥerdelā.¹⁸¹

Fī maḍarrati ta'āmi'l-ḥār

Ve ḳāle'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Men ekele ta'āme'l-ḥār yelzemuhu el-seb'atu āfātun en-nisyānu ve zehābu'l-māi min femihi ve zehābu'l- kuvveti ve noḳşānu's-semā'i ve noḳşānu rū'yeti'l- başarı ve aşfaru'l-vech ve zehābü'l-bereketi. Şadaka resūlullāh.¹⁸²

¹⁷⁸ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Efendimiz kim kadir suresinin abdestten sonra okursa yüce Allah ona gündüzü oruç ve gecesi kıyam ve teceddütle geçen elli yıl ibadet yazar. Kim üç kere okursa da cennete hesapsız ve azapsız girer."

¹⁷⁹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Akraba ziyareti ömrü ve malı arttırır."

¹⁸⁰ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kadr u kıymetinizi bilmeyenlerin yanına gitmeyiniz. Ya da ayaklarınızı kıymetinizi bilmeyenlere yükseltmeyiniz ve kaldırmayınız."

¹⁸¹ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Efendimiz en çok dört şey çok zordur buyurur. İlki gurbettir bir saat bir olsa ikincisi seferdir isterse bir fersah olsun. Üçüncüsü borçtur bir dirhem de olsa. Dördüncüsü istemektir hardal tanesi olsun."

¹⁸² Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: "Efendimiz sıcak yemek yiyen yedi hastalığa yakalanır buyurur. Unutkanlık ağız suyunun gitmesi, güç kaybı, iştme eksikliği, görme noksanlığı, yüzün sararması, bereketin gitmesi."

Ve k̄ālē'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ennen berī'un mimmen
ḥalaḳa ve salaḳa ve ḥaraḳa.¹⁸³

Ve k̄ālē'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Ne'ūzu billāhi min racilun
hattātin ve ḥaffātin ve neffātin.¹⁸⁴

[81^b]

Ve k̄ālē'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Nevmü'n-nehāri şelaşetun
el-'aylūletu ve'l-ḳaylūletu ve'l-ğaylūletu emme'l-'aylūletu yūrişu'l-
faḳra velehu ba'de'ş-şubḥi ilā vaḳti'd-ḍuḥa ve'l-ḳaylūletu yūrişu'l-
ğaynāe ve'ş-şahate velehu ba'de'd-ḍuḥa ilā vaḳti'z-zevāl emme'l-
ğaylūletu yūrişu's-saḳame velehu ba'de'z-zevāl ilā ğurūbu'ş-şemsi.¹⁸⁵

Ve k̄ālē'n-nebiyyu 'aleyhi's-selām: Li- Zeyd bin Şābit
raḍiyallāhu anha lā tezāvvec işneyn 'aşrete imra'eten el-şanfezete ve'l-
debrevete ve's-salaḳlaḳate ve'ş-şehberete¹⁸⁶ ve'l-kehberete ve'l-
henzerete ve's-sehberete ve'l-mennānete ve'l-ḥannānete ve'z-zeknāe
ve's-sulṭāe.¹⁸⁷

¹⁸³ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Ben musibet anında saçını kesip sesini yükselten ve elbisesini yaran yakanlardan uzağım.”

¹⁸⁴ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Biz diliyle sevgi gösterip kalbiyle düşman olanlardan ve söylediğini yapmayanlardan Allah'a sığınırım.”

¹⁸⁵ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Efendimiz gündüz uykusu üçtür buyurur. Yoksulluk, dinlenme ve sıkıntı. Yoksulluğa gelince fakirlik getirir. Bu sabah namazından kuşluk vaktine kadar olan uykudur. Dinlenme uykusu zenginlik ve sağlık getirir. O da kuşluktan güneşin gün ortasından bir mesafe dönmesine kadardır. Sıkıntı uykusu ise hastalık meydana getirir. O da gün ortasından güneşin batışına kadar olan süredir.”

¹⁸⁶ Bu kelime için derkenara “K̄ālē şā'ir beyt: Bir keçi başdırmasıdır bī-nemek / Kim cigerin bile kırıtmiş felek” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹⁸⁷ Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur: “Efendimizin yanında yaşayan kendi büyüttüğü genç bir sahabi diyor ki: “On iki tane kadınla evlenme. Kötü huylu, arka tarafı şişkin olan, önü arkası birleşik olan, çok uzun yaşamış yani yaşlı olan, yerilecek derecede kısa boylu olan, soytarı olan, çok şakacı olan, ölecek kadar çok zayıf olan, aşırı şefkatli olan, yaptığı her şeyi başa kakan, sakallı olan ve baş belası olan.”

Beyt (Mf. 1)

fā'ilātün fā'ilün

baḥr-i remel: - . - - / - . -

1. Her kime kim bār gerek
Zaḥmet iḥtiyār gerek

Meşel-i 'Arabî

Li-küllü Fir'avn Mūsā¹⁸⁸

Beyt (Mf. 2)

1. Çarḥ ni'met virür mi ğavġasız
Hiç Fir'avn olur mı Mūsāsız

[82^a]

Li-İbn-i Kemāl (R. 1)

mef'ülü fā'ilätü mefā'ilü fā'ilün

baḥr-i muzāri: - . . / - . . . / . - - . / - . -

1. Bir söz mi var cihānda kim o nuṭḡ-ı ḥaḡ degül
Güş itmeyen bu nükte³-i ḥaḡḡ'ı ḡulaḡ degül

¹⁸⁸ Her Firavun'un bir Musa'sı vardır.

Cem‘i kütüble ref‘i hicāb mümkin olmadı

Bildüm ki ‘ilm bilmek imiş oğumağ degül

Velehu (R. 2)

mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

baħr-i hezec: . - - - / . - - - / . - -

1. Ne deñlü var ise cürm-i günāhuñ
Yine dergāh-ı Hāķ‘dan olma ħālī
Olupdur raħmeti ħahrına ġālib
On artıķdur celālinden cemāli

Velehu (R. 3)

1. Tevbe ile olur diyü sāķıñ
İrtikāb-ı günāh idenler ġāfil
Nef‘-i tiryāķa i‘timād idüp
Māra mı şoķdırur özin ‘āķil

Ķāle Allāhu te‘ālā fī ħadīşü‘l-ķudsi

Enallāhu lā ilāhe illā enā. Mālikü‘l-mülki ve melikü‘l-mülüki. Ķulūbu‘l-mülüki fī yedi. Ve enne‘l-‘ibāde izā aţā‘ün ħavvaltu ħulūbu mülükihim ‘aleyhim bi‘ş-şefaķati ve‘r-raħmeti. Ve enne‘l-‘ibāde izā ‘aşüni ħavvaltu ħulūbu mülükihim ‘aleyhim bi‘s-saħaţi ve en-niķmeti. Fesāmūhum sū‘a‘e‘l-‘azab felā tuşteġulü enfüseķüm bi‘d-du‘āyı ‘ale‘l-mülük.

Velâkin iştağilû enfüseküñ bi'z-zikri va't-tazarru' inni ekfüküm mülükikum fâ'lemû zâlike va'melû bihi. Vela havle velâ kuvvete illâ billâhi şadağa men naṭaḫ.¹⁸⁹

[82^b]

Beyan-ı el-memsûḫât vahıyye işney ve aşrin

Ümem-i sâlife[de] memsûḫât var idi. “*ḳünû ḳıradeten ḫāsın*¹⁹⁰” gibi faḳaṭ bu ümmetde dünyâ ḫayâtında yokdur. Bu şeref peygâmbereğendür. Velâkin bu ümmetün de beḫâ'imün irtikâb itmedüğü menhiyâtı irtikâb idüp tevbesiz gidenleri ve kendülerine tevbe naşib olmayan muşırları yevm-i ḳıyâmetde meydân-ı 'Araşât'a memsûḫen gidecekler. Nitekim süre'-i Neb'e'de “*yevme yünfelḫu fişşûri fete'tüne efvâcâ*¹⁹¹” âyetinün tefsîrinde Ḥazret-i Mu'âz nebi-yi zî-şân efendimizden şûr-ı İsrâfil nefḫ olunduğda nâsuñ meydân-ı 'Araşât'a fevc fevc gelmek keyfiyyeti naşıl olacağı su'âl eyledükde Cenâb-ı risâlet-penâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'ayn-ı sa'âdetleri yaş ile memlû olarak ümmetinün on bölük geleceğini müfessirün yazduḳları gibi Yazıcızâde de Muḫammediyye'sinde manzûmen yazmışdur.

¹⁸⁹ Hadis-i Kutsi'de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ben Allah'ım. Hiçbir Tanrı yok ancak ben vardım. Ben bütün kralların sahibiyim ve bütün kralların kralıyım. Kralların kalpleri de elimdedir. Kullar bana itaat ederse onların krallarının kalplerini şefkat ve merhametle onlara çeviririm. Kullar bana asi gelirse onların krallarının kalplerini kızgınlık ve düşmanlıkla çeviririm. Onlar da onlara azabın en kötüsünü tattırırlar. Nefsinizi krallarınıza karşı beddua ederek meşgul etmeyin. Ancak nefsinizi zikir, alçakgönüllülük ve yakarışla meşgul ediniz. Ben sizin krallarınıza yeterim. Bunu bilin ve böyle amel edin. Allah'ın dışında hiçbir güç ve çare yoktur.”

¹⁹⁰ “*ḳünû ḳıradeten ḫāsın*” bu ibare Bakara Suresi'nin 65. âyetinden nakıs iktibastr. Anlamı “aşağılık maymunlar” şeklindedir. Âyetin tamamının meali “İçinizden cumartesi günü hakkındaki hükmü çiğneyenleri elbette bilirsiniz. Bu yüzden onlara, “Aşağılık maymunlar olun!” demiştik.” şeklindedir.

¹⁹¹ “*yevme yünfelḫu fişşûri fete'tüne efvâcâ*” bu ibare Nebe Suresi'nin 18. âyetinden iktibastr. Âyetin meali “Sur üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz” şeklindedir.

Cā'e fi'l-aḥbār

Neuzü billahi te'ālā. İinne'l-ernebe kāne raculen ya'ti'l-beḥāime. Ve emme'l-fīlu fe inneha kāne raculen muḥanneşen ve emmā ez-zibu fe innehā kānet imra'eten lā-tağsilu mine'l-cenābeti velā mine' ḥayzu. Ve emmel'-aḥrabu fe innehu kāne raculen ḥabişen ğammazen zū ve cheyn. Ve emme'-aẓẓabu fe innehā kāne raculen min benī İsrā'il vahūva evvelu men senne el-ġarate. Ve aḥaza emvāle'n-nāsi ve emme'l-ḥanaziru fe innehum kānu seb' mi'et raculen mine'n-naşāra ve hümmellezīne ekelū min mā'ideti 'İsā 'aleyhi's-selām erba'ine yevmen velem yumminun billāhi te'ālā. Ve emme'l-kıradete fe innehum kânū ḥamsīne raculen mine'l yehūdi. [83^a] Vehüm ellezīne a'taḳadū fi's-sebti vāştādū el-ḥitān. Ve emme'l-ankebūtu fe inne kānete imra'eten saḥḥaraten saḥaret zevcehen ve emme's-şalebu. Fe inneha kānu raculen yesriḳu mine'l-ḥāci fi külli senetin ve emme's-saraḫān fe inneha kānu raculen yenbuşu ḳubūre'l-mevti ve ye'ḥḥuzu ekfānehum ve emme's-sulaḫfātun. Fe innehā kānet imra'eten taḳ'adu 'alā binti zevcehā. Ve emme'z-zenbūru fe innehā kāne raculen 'ābiden yükezzibu'l-'ulemāe ve emme'z-zahratu fe inneha kānet imra'eten Fārisiyyeten ra'a aḥazeti'l-esnima min Hāruta ve Māruta. Ve emmā es-suheyli fe innehu kānu raculen min ehli'l- Yemen ve kāne yümekkisü 'alā külli şey'in li's-sultān. Ve emme'l-ba'uḍu fe innehu kāne raculen heviyyen zenā bi-cāriyeti cārihi. Ve emme'l-ġurābu. Fe innehu kānu raculen baḫılen mütekebbiren ve kāne evvele min senne ez-zina ve emme'l-aḳ 'aḳu. Fe innehu kāne raculen yeḥtekuri't-ta'āme ve yetemenne'l- ğalāe. Ve emme'l- mufāzatu. Fe inneha kānet imra'eten beyyā'aten fe kānet taḫlifü billāhi. Leḳad a'teytu kezā ve kezā velem arḁa vehiye tekzibu ve emme'l-biġā fe innehā kānet imra'eten cemīleten ta'ariḁu nefsehā 'ale'l- ricāle ve emme'l-fāratu fe innehā kānet imra'eten yuhūdiyeten tenūḥu a'le'l-mevte bi'l-ücreti. Ve emme'l-yemāmeti fe

innehu kâne raculen ‘âbiden ve kâne zâniyen. Ve emme’l-ķunfuzu. Fe inneha kâne raculen Yahūdiyyen ve kâne yaķūdi’r-ricālen ilā uķtihi ve yeteķassamānı rızķa beyne hūmā fezalike işneyen ve ‘aşrūne insane insāne mesvūhūne velemmā temāyenū bi-niyyeti’l- Yahūdi ve’n-naşāra mā ḥadde bihūlāe mine’l-maşhi ḥāfū ve eslemū [83^b] ve ķālū mā a’ḫakumullāhu te‘ālā ‘ilme’t- Tevrāti ve ‘ilme’l-İncili illā ve entüm ‘ale’l-ḥaķķı. Ca’lenallāhu te‘ālā ve iyyāküm mimmen ustuvdı’a bi’l-vecdi. Verteda’a ani’z-zelāli veġtenema fuşhate’l-mūhli vertebete bi’l-ḥūmi’l-eceli vecedde fışḫalātıhı’l-‘ameli.¹⁹²

Temmet.

Ķāle’n-nebiyyu şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve’s-selām

Ya’ni yā ‘Ali şadānı ķaşır eyle. Pek çeħrī söyleme zīrā hevā şadāyı hem nāķıl ve hem de ḥāfızdur. Şu ḥadīs-i şerīf ḫarb müzākeresinde şeref-

¹⁹² Çeşitli hadislerde şu bilgiler bulunmaktadır:

Yüce Allaha her türlü kötülükten sığınırız. Tavşan hayvanlarla beraber olan bir erkekti. Fil ise çift cinsiyetli bir adamdı. Kurt ise cenabetten ve adetten yıkanmayan bir kadındı. Akrep ise ikiyüzlü, pis ve gammaz bir erkekti. Kertenkele ise İsrailoğulları’ndan bir erkek olup ilk saldırıyı yapan ve insanların malını alan bir adamdı. Domuzlara gelince bunlar Hıristiyanlardan yedi yüz erkek olup Hz. İsa aleyhisselam ile kırk gün sofrasında yemek yiyen insanlardı. Aynı zamanda Yüce Allah’a iman etmemişlerdi. Maymunlara gelince onlar da Yahudilerden elli erkek olup Cumartesindeki balık avı yasağına inanmış olmakla beraber balıklar avladılar. Örumceġe gelince sihirbaz bir kadın olup kocasına büyü yapmıştır. Tilkiye gelince her yıl hacıların malını çalan bir adamdı. Yengece gelince ölülerin mezarlarını hazır kefenlerini alırdı. Kaplumbaġaya gelince kızının kocasının yerine geçmiştir. Eşek arısına gelince ibadet eden bir adam olup alimlerin yalancı olduğunu hisseder. Çiçeġe gelince Pers asıllı bir kadın olup Harut ve Marut’tan bilgiler alan erkektir. Kadının dişilik organına gelince Yemenli bir adam olup her şeyden kral için vergi alan biriydi. Sivrisineġe gelince nefisine çok düşkün bir adam olup komşusunun kızıyla birlikte olan biriydi. Kargaya gelince cimri ve kibirli bir adam olup zinayı ilk yerleştirendi. Saksāġana gelince gıda maddelerini saklar, biriktirir ve pahalılık diler. Taşķına gelince satıcı bir kadın olup Allah’a hep yalancı olduġu halde razı olmadan “şuna verdim, buna verdim” diyerek yemin ederdi. Papaġana gelince çok güzel bir kadın olup kendisini erkeklere arz ederdi. Fareye gelince Yahudi bir kadın olup ücret karşılığı ölümlere aġlardı. Yemame kuşuna gelince ibadet eden bir adam olup zina da yapardı. Kirpiye gelince Yahudi bir adam olup erkekleri kız kardeşlerine götürür, yönetir ve geliri paylaşırdı. İşte bunlar sureti deġiştirilmiş yirmi iki insandır. İnsanlar Yahudilerin ve Hıristiyanların niyetlerini ve bunlardaki deġişiklikleri gördüklerinde korktular ve Müslüman oldular. Ve dediler ki: “Yüce Allah size Tevrat ve İncil ilmini ancak hak üzere olduğunuz için vermiştir. Yüce Allah bizleri ve sizleri Allah sevgisi verilenlerden eylesin, onlardan kılsın. Yüce Allah bizleri ve sizleri, Allah aşķı verilenlerden, hataya düşmekten kaçınanlardan, mühlet fırsatını istifade edenlerden, ecel hadisesinden endişe edenlerden ve güzel amel işlemeyi bulanlardan eylesin.”

şadır olmuşdur. Fransızların Mısır'ı istilasında 'Arab mü'ellifâtını gâşb idüp Fransa'ya götürmüşler ve Tatar zâlimlerinden Hülâgu Hâliki gibi ki Bağdâd'ı istilâ itdüğü vaqıt Bağdâd'da maḥfûz kütüb ve mü'ellifâtınun kâfesini Dicle nehrine ilgâ idüp qoca nehir günlerce simsiyâh mürekkeb gibi aqduğunu Veysî Hâb-nâmesi'nde yazıyor. Bu kadar aşâr-ı medeniyye ve nâfi'a-yı ḥunzîr kelb-i aqûr 'imânu gibi zâyî' ve telef itmiş ahlâfun istifâde-i külliyesine sebep oldığı gibi yapmayaraq Fransa'ya naql itdükleri kitâbların birisinde yazılmış olan şu ḥadîsi aḥâdîs-i şerîfenün şihḥatına kâ'il olan şinâ-sân netice'-i tedkîkâtında el-yevm muḥaddîş 'alât sebebiyle ve telsizler ile uzak maḥaller âdemleriyle konuşmaq ḥuşûşu şu ḥadîs-i şerîf delâletiyle ya'ni hevânun şadâyı nâqil oldığı irşâd-ı peygamberîsiyle meydâna qonulmuş ve şimdi de hevânun şadâyı ḥâfız oldığı beyân buyurıldığına nazaran 'acebâ peygamber-i 'âlî-şânımızun Qur'an'ı oqduğu şadâsını bulmaq ile meşgûller oldığı şikâtdan dediler.

Muḥyiddin 'Arabî ḥâzretlerinin *izâ cerâü'l-mâ'u fi'l-ḥuyûti ve tekellemeti'n-nâsu bi'l-ḥuyûti fekad qarabu yevmü's-şurûti* kelâm-ı müstahracları da iplik ile insânlar konuştuğı zemân kıyâmet taqarrüb ider. Bu ma'nâyı tavzîḥ ider.

[84^a]

Fî Bâbi'l- İstihâre

Zeḳara İbn Ṭāvûs'ü'l- Ḥüseynî fi bâbi'l-istihâreti mine'l-Muşḥâfi'l-şerîfi Men erâde'l-istihârete felyetevadḍâ' ve yetevecce naḥve'l-kıbleti felyekrâ' 'âyete'l-kürsiyi ilâ qavlahi'l-'azîm. Ve qavlu te'âlâ: "Ve 'indehu mefâtiḥu'l- ḡaybi lâ-ya'lemuhâ illâ hû ve ya'lemu mâ fi'l-barri ve'l-baḥri ve mâ taşkuḥu min veraqate inne ya'lemuhâ velâ ḥabbetin fi zulmeti'l-'arzi velâ rabḥı velâ yâbisin illâ fi kitâbi'l-mübîn.

Şümme yuşalli ‘alā Muḥammedin ve ‘alā āli Muḥammedin ‘aşramāt şümme yenvī ve yed‘ü bihazāi‘d-du‘ā ve yekülü.

“Allahümme inni tevekkeltü ‘aleyke ve tefāletu bi-kitābıke feerrini mähü‘l-maḥnüm fī şırrın el-maḥzün fī ğaybıke bi-raḥmetike yā erḥame‘r-rāḥimin. Allahümme erini el-ḥaḳḳa ḥaḳḳan ḥatta ettabi‘ahu ve erini‘l-bāḫıla bāḫılan ḥatta ectenibehu yā kerīmu.”

Şümme yeftaḫu‘m-muşḫafa ve ye‘uddu el-celālāt mine‘ş-şafḫa‘l-yümni ve ye‘uddu bi-‘adedi‘l- celālāt el-evrāk mine‘ş-şufḫa el-yüsrā. Şümme ye‘uddu el-aşūra bi-‘adedi‘l-evrāk min‘ş-şufḫa el-yüsrā. Feinnemā ya‘eti ba‘de‘z-zālike bi-menzileti‘l-vaḫiy. Ve in lem yekün el-celāletu fī‘ş-şufḫati yeftaḫu merreten uḫrā ilā en yūcede.¹⁹³

Temmet

Muḫiddin ‘Arabi ḥazretleri diger bir kelāmlarında: “İzā‘t-taşele‘l-ḥadīd bi‘l-ḥadīd feḳad ḳurbu yevmü‘l-va‘id buyurmuşlardır ki timürün timūra ittişālinde ḳiyāmet taḳarrüb ider.

[84^b]

¹⁹³ İbn Tavūs Hüseyini Kur’an-ı Kerim ve hadislerden hareketle istihare konusunda şunları söyler: “Kim istihareye yatmak isterse abdest alsın, besmele ile kibleye yönelsin ve Âyete’l-Kürsi’yi sonuna kadar okusun. Ve bu âyet-i kerîmeden sonra da gaybın anahtarları Allah’ın katındadır. Onları ancak Allah bilir. Karadakini de denizdekini de, düşen her bir yaprağı ve gecenin karanlığında düşen her bir taneyi de, ıslak ve nemli canlıyı ve kuru her bir şeyi de açıklayan Kur’a-nı Kerim’dir. Peygamber efendimize ve onun ailesine on defa salavat getirir. Sonra niyet eder. Şöyle dua eder: “Ey Allah’ım ben sana dayandım, sana güvendim ve senin kitabınla tefeülde bulundum. Güzel sonuca varmak istedim. Sen bana rahmetinle kendi gayb aleminde gizlenmiş olarak bulunan, yerleştirilmiş olanı yani gizli olanı göster. Sen rahmetlilerin en rahmetlisisin. Sen rahmet edenlerin rahmetinin kaynağısın. Ey Allah’ım sen bana hakkı hak olarak göster ki ona uyabileyim. Batılı da batıl olarak göster ki ondan kaçınayım. Ey keremin kaynağı olan Allah’ım!” Sonra Mushaf-ı şerifi açar ve sağ sayfadan başlayarak celal isimlerini sayar. Celal isimlerinin sayısı kadar da sol taraftaki sayfaları çevirir. O sayfaların sayısı kadar da sol sayfadaki satırları sayar. Ondaki gelen vahiy konumundadır.

Eğer celal lafzı o sağdaki sayfada yoksa yeniden açar ta ki buluncaya kadar ya da bulununcaya kadar.

Muḥākeme'-i Mükeyyifāt¹⁹⁴

Zürefādan bir zāt tarafından 1260 tārīhinde қaleme alınmışdır. Rāviyān-ı aḥbār ve nāqılān-ı güftār-ı āsār şöyle beyān iderler ki (3) sebeb-i taḥrīr-i қalem ve mūcib-i tanzīr-i raқam budur ki ezmine'-i sābıkada ehl-i irfan olan gürūh-ı ihvān ve zümre'-i yārān-ı 'azbū'l-beyān bir gün bir maḥal-i mümtāz-ı feraḥ-fezāda hem-nişīn ü soḥbet olduğumuz eṣnāda bağı (6) yanık felek-zedelerden biri meclisde ref'-i şikāyete aḡāz ve āteş-i hicrān u ḡam içre pervāz idüp didi ki: "Āyā bu rüzḡār-ı bī-vefākāruḡ miḥen ü meşaqḡatinden ve bu felegüḡ ālām u ḡayretinden ve tabī'atlaruḡ melālet ü kesāfetüḡden ve bu bārān-ı belā-kesilān miḥnet-keşānlıkdan (9) taḡlīş-i giryān idüp: "Bu dehr-i denī bir def'a murādumuz üzere devr itmekle şu çarḡ-ı hīlekārdan bir kām almak müyesser olur mı yoksa hemān böyle (12) deşt-i ḡamda maḡzūn ve dūnyā cehennemi olan bu hicrānda münkesirü'l-bāl ve maḡbūn olur kalur mıyuz?" diye bu ḡazīn ḡasbiḡāl üzere iken yārāndan biri gelüp didi ki: "Ey yārān-ı ḡam-zede-ḡān! Ben işitdüm ki (15) Taḡayyülāt vilāyetinüḡ İşret-ābād şaḡrāsında mükeyyifāt-ı ā'lem için 'umūmī bir қаşr-ı 'ālī ve kāşāne'-i pür-ḡayāli bünyād itmişler. [85^a] Bi'l-cümle eṡrāfı ḡül ü ḡülistān ve āb u hevāsı neş'e-resān-ı firāvān ve her noḡtasında bahāristān nümāyan feryād-ı 'andelībān-ı ḡoş elḡān fūrüzān olup ḡüyā ki ravza'-i min riyāzi'l-cināndur (3) ve 'ale'l-ḡuşuş bugün bi'l-cümle mükeyyifāt-ı 'ālem o қаşr-ı dil-küşāda cem' olup 'azīm mücādele vü mübāḡaşe vü münāқаşaları ḡāvī dehşetli bir imtiḡān olacaḡmış. Temāşası 'ibret-āmīz dāfī'-i ḡam u keder (6) ve lāzım-ı seyr ü 'iber olmaḡla biz de varup ol mübāḡaşāt-ı mükeyyifātı şöyle ṡoya ṡoya seyr ü temāşā eylemekle def'-i ḡam ve istişmām-ı dem-i enīsüḡ böyle ḡazīn-i maḡzūn imrār-ı evḡāt itmekden dahā münāsib olmaz mı?" didükde

¹⁹⁴ Başlıḡın yanına "Aşlı der-kütübḡāne'-i Es'ad Efendi 1163 No'lu Üslūb-ı 'atīk üzere" şeklinde bir dipnot düşürülmüşdür.

(9) cümle aḥbāb u ihvān: “Pek aʿlā gidelüm o şahrā-yı taḥayyülde temāşā ile birāz tezyīn-i bāl ve def-i melāl-i kelāl idelüm diyü cümleten maʿkūl görüp ol semt-i mevhūma teferrüc kaşdıyla heyülā-yı ‘anḳā sürüsü gibi (12) ‘azimet eyledük. Nāgehān ol maḥal-i maḥkīʿ-i merzīye varup bir miḳdār istirāḥat idelüm diyü o gürüh mekrūh mükeyyifāt-ı mezkūrenüñ nereden naşıl gelecekleri vürüdına intizār üzere iken bir de ne baḳarsuñ (15) bir semt-i şahrā-yı dil-küşānuñ nihāyetinden bir gürüh zāhir olup biʿl-küllīye Ḳaraḥişār-ı bī-inkisār sancāḡı dāḫilinde perverde olmuş. Libāsları düzaḡ-ḳarīn kisvelerinden nümün-ı ḳaṭrānī maʿcūn ḳıyāfetinde (18) ters neheng gibi sevād-reng bayraḡlar açup zümreʿ-i tiryākiyān-ı [85^b] bed-liʿān anuñ rikāb-ı ḡalālet- cemʿ olmuş. Hāşimī¹⁹⁵ ṭonlar ile mülebbes bir muḥteşem kimesne gelüp ol ḳaşr-ı maʿhūda kemāl-i ḡurūr ve ‘azimet ile cülūs eyledi. Meger bunuñ ismine maʿārif-i hezār-ı fūnūn (3) yaʿni maʿhūd ḳıyāfet-nümün afyon dirler imiş. Ve rikābında bulunan düşkünler de tiryāki çārşusu kethüdālar(1) ile Çīn ḡānedānı mensūblarından imişler. (6) Bundan sonra daḡı bir dāne esmerüʿ-levn Hemedānī libāslar ile mülebbes ü müzeyyen serā-perdesin Zengībār leşker ve siyāh-puşān ‘askerüñ öñünce taḡteʿ-r-revan-ı na-revānında naḡralar çeküp hezārān iḡtişām ile geldükde maʿhūd (9) afyon-nāmdar murdārı buña taʿzīm ü istikbāl ile yer gösterüp bunlar daḡı maḡāmāt-ı maḡyālarına geçüp kemāl-i vaḳār ile ḳarār eylediler. Bunuñ ismine daḡı berş¹⁹⁶-i cihān-nümā dirler imiş. (12) Ve bunuñ rikāb-dārları daḡı Īrān ve Hemedān civārı keyif ḳişileri ipsizleri erkānına mensūbīlerinden imişler. Baʿdehu üçünci biri de yeşiller giyinmiş derviş-nihād kimesne ki (15) öñince Bektāşiyān ṭāʿifesi zurna ve nefir şadāsını āsmāna peyveste iderek sebze-reng sancaḡlar

¹⁹⁵ Bu kelimenin yanına “Hāşimī libās, Kūfe eyāletine bir yılda ahālisinin giydiḡi bir nevʿ elbisedür. (Ḳāmūs Cild 3, 582)” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

¹⁹⁶ Bu kelimenin yanına “Berş, Afyon ile baʿzı eczaʿ-ı müskirātdan maʿmül bir nevʿi maʿcūn-ı mükeyyef-i cūnūn imiş.” şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

çeküp haddeden ziyāde Bengiyān t̄a'ifesiyle serleri āteşlü nārgüleler ellerinde gelüp aña daḥı ta'zīm-i mu'azzam ve istikbāl-i [86^a] muhteşem ile yer gösterdiler. Anlar daḥı çöküp dervişāne karar eylediler. Meger bunların daḥı ismine esrār-ı sebze-i nā-bekār dirler imiş. Ve bunlardan sonra dördüncü olarak bir dāne aḳ şaḳallu pīr-i nā-puhte aḳ libāslar (3) giyinmiş. Belinde bir pīşker bulaşık dāmeni var. Ceybinde leblebi envā'-ı vaḳār ile gelmekde ve eṭrāfında t̄a'ife'-i Tatar yek-pā-yı bī-vaḳār ve Arnābüdyān-ı bī-iz'ān öñince beyāz bayraklar açmış ve ḳāṭırciyān t̄a'ifesi rikābın tutmuş (6) envā'-ı i'zāz u ikrām ile geldükde mükeyyifāt-ı mevcūda 'umumen bu kādeh-i ma'al'kerāhe istikbāl ile yer gösterdiler. Bunlar daḥı mevḳi'-i müheyyālarına geçüp babacāne cülūs u karar ile yerleşdiler. Bu gelen aḳ şaḳallunun (9) ismine boza-i şöhret-şī'ār dirler imiş. Bunlardan sonra beşinci olarak bir dāne de kızıl yüzlü ḳan beñizlü kız şüretlü oḒlan heybetlü bir ḥūnī kesesiyle gülgün cāmeler (12) giyinmiş ve āteşin libāsılara müstaḒrāk olmuş "Ḥançeri elde t̄iḒi belde serde sīne-çāk/ Her yeri bī-pāk pehlivān-endām tarz-ı ḥāş ādemi eyler helāk" diye beyitler söyleyerek ḥumār-ı siyāb vāri (15) naḒralar atarak cūşān u ḥurūşān ile kūs-ı Ḥalīl¹⁹⁷-mişāl şuffe'-i sīnesin döğerek bir elinde çeng-i rebāb bir elinde şīş-i kebāb ve piyāle'-i şarāb levendāne 'aşk eyleyüp içerüye girdiği zemān (18) [86^b] bi'l-cümle mükeyyifāt-ı 'ālem 'umūmen ta'zīm ü istikbāl ile yer gösterdiler. Bunlar daḥı levendāne şadra geçüp kemāl-i vaḳār ile cülūs u karar eylediler. Bu mübtelāsı ḥumār-ı bī 'arun ismine daḥı ḥamr-ı (3) merḒüb 'ale'l- ḥamīr dirler imiş. İşte ism-i kerīhi fir'avn-ı bī-'avn gibi Ḳur'an'da mezkūr olan ümmü'l-ḥabā'is budur didiler. Bundan sonra altıncı olarak bir dāne şarı libāslarla mülebbes-i muhteşem (6) nemli çeşm, ḥüb-rū, kendi ḳavī dili tatlu nevrete bir dilber-i muhtār, sīreti sevimli, şīrīn-güftār bir bülbül-i güyādur ki öñince uşşāk-ı bī-meşāk ger

¹⁹⁷ Bu kelimenin yanına "Ḥalīl Paşa davulu gibi ḍarb-ı meşel olmuşdur." şeklinde bir dipnot düşürülmüştür.

bāde tütuban yolda semā' eyleyüp def gibi gögsini döğerek ney gibi (9) inleyerek kaçır-ı ma'hūda geldüklerinde buña dağı rükū' vārī iltifātlar ile yer gösterdiler. Bunlar da maḥal-i maḳ'adlarına geçüp sahte te'eddüb ile ku'ūda karar eylediler. Bunun da ismine 'arāḳ-ı şerm-sār dirler imiş. (12) Bunlardan sonra yedinci olarak o meclis-i zürefāya bir dāne de esmerü'l-levn Yemen ādemisi Hindistān 'Arabistān o medenī kadīm siyāhīsi ḳanı sıcak teni laṭīf sözi zarīf siyāh-rū miskīler giyinmiş (15) misk rāyihālu hoş-meşreb şāhāne bir vaz'iyetle geliyordu. Öñ ve ardınca alay alay eşnāf-ı ğarībe muhteşem bir gidişle dilberān-ı lāyu'ad içinde ismi tiryāki şārib-i duḡān-ı bī-iz'ān dağı var idi. [87^a] Bunun da üzerinde mā'ī atlas cāmeler giyinmiş. Misk-i 'ūd rāyihaları insānı mest ider ve dimāġına te'sīr ve āteş-i 'aşḳını teksīr itmekle aġzından çıkan āteşsiz dumān āsmāna 'urūc eylerdi. (3) Meger ol şāhāne vaz'iyetle gelen zātuñ ismine de ḳahve'-i cān-fezā dirler imiş. Bu ḳahve'-i cānfezā-Dārā-vārī böylece muhteşem ü saltanat ile iḳerüye girdükde ne ḳadar mükeyyifāt-ı 'ālem var ise be-ṭarīḳı'l-inbisāt cümlesi ayak (6) üstüne kalkup bir aġzdan "Hoş geldüñ ey zübde'-i 'ālem ve zī-şöhret-i beyn-i benī ādem! Senüñ vücūduñ cihāna i'lān olup her diyāra ḳadem başalı bizüm beyne'n-nās dūnyāda yirümüz ḳalmadı. (9) Bütün ins ü cin hatta ibāhatıña ḳā'il olan erkān-ı dīn-i Muḡammedī seni alkışlayup bizi isti'mālden men' itdi. Bizüm ipsiz şapsız safhādan olan insānlıkla 'alāḳası ḳalmamış ruzelādan (12) başka bize raġbet iden ḳalmadı. 'Uḳalā, ḫükemā, 'ulemā, kibārān hep saña raġbet iderler." diye sedir-i şudūrda yer gösterdiler. Bunlar dağı zarīfāne geçüp yerlerine cālisen ku'ūd u karar eylediler. Ve merḫāba-yı āşinālıḳdan sonra şöḫbete başladılar. (15)

Şoḫbet ü Mücādele'-i Mükeyyifāt

Ešnā-yı şöḫbetde ḫayli muḫabbet cereyān eyledi. Ve her biri üslūb u 'ādet üzere te'āṭī'-yi kelām-ı hoş-ḫāl üzere ifāde'-i merām iderek

gönülleri kerem (18) [87^b] ve hâtırları nerm üzere iken ve her biri kendi zât ü lefâfetinden ve ‘aşıklarının kemâletinden bâhiş sîret ü şûretini nâkil ve yârân u hîşânını ta‘dâd ve ezvâk-ı cûş u hürüşından ve kahkahâlar şavurarak kemâlât (3) ve hikâyât-fürüşlüklerini tavşîf şadedinde huţbe ve nuţuklar îrâdı ve biri digerini redd ü cerh iderek her birinün mâhiyyat-ı haķķiyeleri fi’l-cümle tezâhür eylemiş ve biz felek-zede sâmi‘yanlar dağı kesb-i vuķûf eylemiş. (6) Velev icmâlen olsun řu mükeyyifâtuğ ağvâl ü hâlâtına huşûşen mübtelâlarının diyâr-ı ‘ademe sâ’ik olan ve bâ-huşûş dünyâyı başına teng ü dar ve her gūnâ denâ’et ü rezâleti irtikâb itmekle ‘âr u hayâyı terk (9) itdüklerinden hâlleri qarîb ü ba‘îd bütün nev’-i beşeri dâğ-dâr itdüklerine vâķif olduğumdan ahlâfa nuş u pend olmak ve böyle ibtilâ-yı ümmü’r-rezâ’ilden şakinmak ve insâniyetlerini bozmamak ve şeytânın masĥaraları (12) olmamaları ârzüsüyle yâdigâr olarak kaleme alındı.

Mübâhase’-i Mükeyyifât

Cümleden evvel kâşâne’-i hayâle gelmiş olması i‘tibâriyle meclis-i yârân müzâkeresini küşâd zımında afyon-ı ‘âlim-i hezâr-fünün mübtelâlarına bahş eylediği (15) hâlâtı evvelâ kendi taķınarak kendi keyfinün kıvâmıyla cûş u hürüşa gelerek der-‘aķab ayak üzere ķalkup kıyâmen nuţķ îrâdına başladı. Ve didi ki “Ey mükeyyifât-ı ‘âlem işidiyorum ki her birünüz haddünüzden ziyâde (18) [88^a] lâf-ı güzâfi nâşir-i kelimât ile kendi zu‘m-ı kerîhinüzce dâm-ı ibtilânuza dūĥâr olan bî-ĥâre-yi maĥbûnlara gūyâ keyif virür, da‘vâ-yı bâtılanda bulunmak şûretiyle bulunduğum meclislerde üzerime taşaddur dâ‘yesinde imişseñüz işte burası er (3) ve imtiĥân meydânıdır. Lâkin bilmiyorsanız sizin ma‘lûm-ı ĥâfilâneñüz olsun ki Esedullâh-ı Gâlib hürşid-i ehl-i ‘irfân ‘Alî ibn-i Ebû Tâlib ĥâzretleri buyurmuşdur ki *Raĥimallâhu imre’em ĥareķa ķadrahu ve lem yete’adde tavrâhu.* (6) Ben var iken sizün ne ĥadd ü miķdârunuz ve kime ne menfa‘atünüz vardır ki

mübtelâlarınuza keyif virmek da‘vâsını ne yüzle idersünüz. Evvelâ siz bilmez misünüz ki ben gül-i gülistân ve güzel büstân ve bāğçeler içinde helâl (ü) mübârek bir mâddeden (9) halk u hâşıl-ı perverde olmuş bir şahşam ki ekşer zürefâ-yı ‘arîfân ben olmadukça bir lahza tatlı kelâm serdiyle lezzet-i şöhet-i kelâma vâşıl olamıyorlar ve de olamazlar. ‘Arab’da ‘Acem’de Hind ve Yemen’de hüşuşen beş yüz milyondan (12) ziyâde insânı olan Çîn-i Mâçin’de adı belli nâmı meşhûr u müte‘arîf bir zât-ı ‘âlî-meşrebüm. Bâ-huşûş benüm maķâm -ı mâderüm olduķün haşhâş kabın diyâr-ı ‘Acem’de mu‘teber ve maķbûl olduğundan ondan köknâr şarâbı (15) i‘mâl ü isti‘mâl iderler. Ekşeri şerbetler ve ma‘cûnlara ve edviyelere kıatarlar. Hele o uykusuz olan bed-meşreb ve bed-hûylara bir miķdâr benden isti‘mâli bütün hükemâ vü eţibbâ tavşiyeler iderler. Hüşuşen beni ğidâ idinenlere (18) [88^b] yılan¹⁹⁸ aķreb sinek pire tahta kıurusı gibi müziyât tasalluţ itmezler. Mücerrebdür diyü tavşiyeler iderler. Ve isti‘mâl idene iksîr-i ‘azam gibi te’sîr iderüm. Ve hemân mürd olmuş gibi uyķuya düşer, şızar, iz‘ac itdüğü (3) âdemler de sâye’-i ‘ameliyyâtumda istirâhat iderler. Binâ-yı ‘âliye-yi kıadrümi bilenler beni cânları gibi başlarında ve cevherleri gibi kıoyunlarında muhâfaza iderler. Hele o huccâc-ı kirâm hâzarâtı ziyâret-i Ka‘be’-i mu‘azzama ve beyt-i Hüdâya gidecekleri (6) zemân kıût-ı yevmiyeleri gibi beni tedârik ü ihzâr itmeden ğitmezler. Yolda yayan kıalmışlara ben dest-ĝîr olup derdlerine dermân oluram. Umûr-dîdelikle ihtiyâr olup pîr-i mübârek olan zürefâ benümle kıuvvet-i kıalb hâşıl idüp tanzîm-i (9) muvâzene idenler miyânında ismüm dest-ĝîr-i pîrân olup baņa dünyâlar kıadar kıayanurlar. Ve keyf ü keyfiyyetüm ile âlûde olanlar sâ’ir-i mükeyyifât ehline nisbetle ehl-i kemâl ve bülbül gibi şâhib-maķâl olduğünü mükâleme vaķti her bir kelimâtı lü’lü’-i lâlâ (12) olup ‘anber-efşân olduğünü hele bir ğel de tiryâķî çârşüsında ğör ne ‘âlemler yaşar ne

¹⁹⁸ Bu kelime için “Afyon müsta‘melüj kıanını zehr ider de yiyen hayvânât ölür.” şeklinde bir dipnot düşürülmüşür.

hayālāt şahrâlarında esb-i süvâr-ı hayâl olup hünerler gösterürler. Netice’i merâm “Ey mükeyyifât-ı kirâm! Dürlü (15) kârum ve hünerlerüm vardır. Öyle bir pehlevân u qahramân-ı ‘âlem itmege mişlüm cihâna gelmemişdür. Hâkîkat bu merkezde ve mertebe’-i kuvvetde olduğdan sonra benden mu’teber keyf olamayacağına bütün zürefâ-yı cihân (18) [89^a] ve kibârân-ı kevn ü mekân ittifâk itmişlerdür.” diyince hemân berş-i cihân-nümânun qarârı bîzâr, hâtırı rencide olmağla afyona hitâben: “Şuş bre! Yarası onulmaz, yidügi kendine siñmez, (3) menfûr-ı ‘uqalâ’, maṭrûd-ı fuzalâ’, kara yüzlü, ṭab’ı bârid, ṭıyneti ṭa’mı müstekreh, rengi mülevves, bed-meşreb, ümmü’l-hulyâ! Senün kime menfa’atün vardır ki mükeyyifât miyânına gelüp keyf ü keyfiyyet da’vâsı idersün. (6) Şâ’irün,

Beyt

Bak yüzine um hayır kara yüzlü keleşek

Ne söyler görür misün pis şuratlu beleşek

didügi gibi şuratında (9) bile hayır yokdur. Be hey aḥmak bir kere de âyînede şuratına bak. Behey murdâr! Seni her kim isti’mâl iderse yüregi delik deşik olup uyğudan gözleri açılmaz, ne yapduğı ve nerede oturup kalkduğunu bilmez, et ü cân tutmaz (ṭuzsuz keçi başdırması gibi) bir kadîd-maḥz (12) u süst-endâm olup ‘amelden, hareketden ve hatta erlik ve zürriyetinden kalur. Kuvvetini alır, şehvetini keser. Ve bu şüretler ile zîynet-i dünyâ olan nesl-i insânı ve zürriyet-i benî âdemi inḳıṭâ’a uğradırsun (15) senün qarışduğıñ taḳviyet ma’cünü ile huşûle gelen evlâd-ı vaṭan ‘ilel ü emrâz ile ma’lûl ya’ni kiminün gözi şipekli veyâ saḳaṭ kimi ‘amel vâdîsinde ḳalîlü’ṭ-ṭâḳâ olduklarından ṭolayı dünyâyı (18) [89^b] harâba virmeden ğayrı meziyyetün nedür? Sen ṭalib ü râğıbuñ olan kimseleri insâniyyet dâ’iresinden iḥrâc idüp bî-çâreleri bir

meczûb u mecnûn hâline getürdüğü yetişmiyormuş gibi bir alay (3) halk-ı ‘âlem-i fuķarâyı kendi hâline bırakmayup (baba tiryâkidür) diyü nefret ve istihzâ iderler. Dâm-ı iġfâlüne düşen fuķarâya zararından ġayrı ne fâ’iden var. Saňa mübtelâ olan şahîhü’l-mizâc selîmü’l-bünye (6) kimesnelerde de kuvvet kıomadı. Az zemânda vücûdı emrâz-ı muhtelifeden belini büker kıaddini dâl idersün. Bunların hâlini bir def’a anlasaň seni icâd ve bu memleketlere ihrâc idenlerin cânına günde yüz bin (9) la’net okup âhirü’l-emr biķâre hânesinden dağı tıard olunarak kıapağı Süleymâniye Câmî’-i şerîfi havâlîsiniň yanına ve yatağı da tiryâki çârşüsında bir kahve-hâneniň köşesine atar, bilâd-ı (12) İslâmiyeden vücûd-ı habâşet-âlüdiyenün izâlesi vâcib olalı tam bin iki yüz altmış sene oldı. Velâkin bir habâşet ma’deni nikbet vücûduň her yerde neşir iderler ki (15) ve her yerde yetişdürürler ki ve her zemân saňa raġbet idecek humekâ bulunduğı ve eksik olmadığı için saňa tenezzül idüp def’ini kimse iltizâm itmez mübtelâlarını görüp de hâllerine acıyanlar seni ne nekbet ne bed-ıynet (18) [90^a] olduğunu bilürler. Hâlün böyle olunca bu mükeyyifât meclisinde hangi yüzle söz söylemege cesâret idersün diyerek afyon-ı rezâlet-nümünüň ba’zı beşerî şaşırıp insânlıktan çıkarmaķ için insânuň ‘adû (3) mübîni olan şeytânın icâd-gerde ve hud’a-i mel’anet perdesi olduğunu kema yenbağı ifâde ve beyân eyledükden sonra kendi haķķına naql-i kelâm iderek aşıl halkuň maķbûl ü merġubı benüm, benüm ne kıadar güzîn olduğum şununla şâbitdür ki (6) ekşeriyâ zarîf ü laţîf şâhib-kemâl çelebiler ve âlüfte-tabî’at yârân vardur ki felekden bir intikâm almaķ için bir maħfil-i yârân küşâdıyla ictimâ’ ve işret ü zevķ murâd eyledüklerinde ibtidâ meclis-i hezârânı ta’zîm ü tekrîm (9) ile küşâd ve şakk-ı settâr eyleyerek faġfûrî hoķķalar içinde gümüş miblalar ile isti’mâl idüp her biri şekeristân-ı belâġatuň gül-i handânı olup laţîfü’l-hâl ü lezîzû’l-maķâl olduklarından mâ-’adâ şoħbetlerinden (12) ġam u hemm tarħ olunur. Ve birbirleriyle meveddet ü maħabbet üzere ‘arz u niyâz-ı

mülükâneye başlayup leâfet ü zerâfetde bülbül-i güyâ olurlar ve benüm ʔarâvet ü şöhretüm gün-be-gün nice nümâyân olduğdan başka bu dünyâyı (15) vü mâfihâda vâki' olan keyflerün ve zevklerin içinde beni yaramaz diyen bir dâne yokdur ki beni tezyîfe kâdir ola ve bir ʔarîk ile baña ğalebe idüp iʔâle'-i lisâna cür'et bula. El-minnetü'lillâhi fî zemânına cümleñ meşkürîyam. (18) [90^b] Ve ʔatta şu'arâ'-yı sâlifeden ba'zı zevât benüm ʔakķumda baķunuz neler söylemişlerdür:

Beyt

Çün seherde yimeyince bir kişi

Göremez göz tutmaz eli bir işi

Çıkmaķ istersey eger 'arş üstine

İki fincân kahve iç berş üstine (3)

Ĥakîkat böyle olunca benden mu'teber keyf mi olur?" didükde ʔaşmı olan ve ʔarârı şabri kalmayan afyon-ı hezâr-fünün müdâfa' şadedinde hemân yerinden fırlayup berşe ʔiʔâben "Bre aşlına 'âşî aĥmaķ-ı nâ-bekâr (6) sende ve senün mâye-i terkîbünđde benüm vücudum mâdde'-i keyfiyyetüm olmasa idi. Sen neş'eyi nereden bulur idün. Bre ʔabîs eger er iseñ bensüz kuvvetün olsun sen benüm yanumda cânsuz cism gibisün. (9) Cân olmayınca cismün ʔareketi olur mı? Şahinün yanında serçenün kıymeti ve kudreti kalur mı ki benüm yanumda söz söyleyebileşin. Benden alduğın kuvvet ve kudret ile baña çalım satmaķ denâ'et (12) ü gülünç olmaz mı? Bu saña ceĥâlet degil midür?" diyü muķâbele idince iki ʔaşım yaķa yaķaya gelüp muğârebe ve muķâteleye ramaķ kalduğı ešnâda idi ki (15) esrâr-ı sebze-kâr pür-ĥiddet yerinden fırlayup pençesini iki ʔaşmun beynlerine şalarak söze âğâz idüp "Bre

murdârlar ne için [91^a] beyhüde kelâm idersinüz. Be hey nâ-ḥalefler ikinüzün dahı bir pul degerinde ma‘rifetünüz yokdur. Mâ-lâ-ya‘nî kelâmlar şarfiyla ve birbirinüzi terzîl ile bu meclisde maşharalık idiyorsunuz. Gelüp de bu şahra ve bu kâşâne’-yi taḥayyülâtı boş ve ḥâlî mi (3) zann idersinüz? Sizin sayup söylediginiz cümlesi kabâḥat ve cinâyetinizi izhârdan başka ne degeri vardur? İtdüğünüz kabâḥat cehâletinize kâfî iken bu cürmünüzden başka bir de esrârünüzi ‘âleme (6) ifşâ idiyorsunuz? Ey berş vâkıa‘ afyon-ı hezâr-fen da‘vâsında sadıkdur. Zira senün keyfiyyetün anuñla meydâna gelir faқаt ikinüzde bir alay tevbesi mühlik uğursuzlarsunuz. Evvelâ ey berş (9) sen ol uğursuz degül misin ki Rahîkî-zâde Çelebi’yi eḳâlim-i seb‘ada ismi ve nâm u resmi meşhûr u müte‘ârif ve aña bir zemân içinde ma‘rûf ve nîk-nâm ile mevşûf kibâr-ı zemân iken (12) saña mübtelâ olduḳdan sonra ‘âkıbet senün yüzinden kırk altı bin ğuruş deyne müstağrak olup bir vechile çâre’-i ḥalâş bulamayınca âḫirü’l-emr kendini şalb iderek nefsini helâk eyledi. (15) Siz bu insânlaruñ başına belâ-yı âsmâni ve kazâ-yı nâ-gehâni iki dâne ḥabîş-i bî-rahîm uğursuzlarsunuz bu ḥâl ile ma‘rûf u müştehir iken ne ḥaddünüz var ki şu meclisde gelüp keyf ü keyfiyyet da‘vâsı iderek (18) [91^b] meydânı murdâr idersünüz. Vechünüzden nûr-ı Ḥüdâ alınmış ḥabîşlersünüz aşıl ḥalkuñ maḳbûlı benüm ki her kim beni isti‘mâl iderse ignenün delüğinden seyr idüp bin ğazeli (3) bir ayak üstünde okuyup her maḳâle’-i mu‘teberenün şâḫibi ve her dürr-i meknûnuñ râğubı olur. Benüm esrârüm eşeriyle belki sırr-ı ḥaḳḳa vâşıl olup başar başîreti ne yere işâbet itse (6) dâ’imâ ‘ibret müşâhede iderek ḥaḳîḳat-şinâsâna ifâde’-i merâma iḳtidâr îrâş iderem. Ve isti‘mâl idenler pek çok ‘ibret alur istifâde ider. Ez-ân-cümle tâ‘ife’-i sūḥte-gân ki (9) anlar mebde’-i ‘ulemâdur. Anlar olmamış olsa ‘ulûm-ı dîn maḥv olur. Şu görilen sa‘âdet-dâruñ zulmeḫ-i cehl içinde ḳalur ve âb-ı ḫayât gibi vişâline kimseler vâşıl olamazdı. Böyle bir tâ‘ife’ ta‘îl gicelerinde (12) ḫarç aḳçesinden ‘arifâne peydâ eyleyüp ḫarç-ı

ma'kuldür diyü evvelce beni tedārik iderler. Eger şoĥbetlerinde ben bulunmaz isem o meclis-i maĥbesin şafāsı bir pula degmez. Bundan başka şu'arā t̄ā'ifesi benüm ĥaĥkumda buyururlar ki (15)

Beyt

Esrāruĥ sırrın açma keşf eyleme nādāna

Ĥayvān-sıfat olma çeşm-i ĥayvāna

Her ĥanda kim kemālüm var

Orada şevoĥ-i kemāle emşālüm var"

didükde [92^a] bu ĥadar kelāmları istimā' iden ve nevbet-i süĥan kendüsine gelen boza cenābları öfkesinden taşdı köpürdi. Köpüklerini meydān-ı mükeyyifāta şaçdı. Ve Arnābūd-vārī ĥiddet ü şalābetle (3) lisāna āġāz gerüp pür ĥiddet esrāra söylemege ve esrāruĥ hünerlerini bir bir meydāna atmaġa ve "Bre mūrī!" diye pelīd ağacınĥ urı gibi söz söylemege başladı. Ve didi ki "Bre ĥill ü hürmeti nā-ma'lüm ĥayvānlaruĥ bile meyl itmedigi (6) ġidā olmaĥdan 'ārī ahmaĥ-ı nā-bekār bu 'ālemünĥ ĥamākatını tamāmen kendüġe celp idüp taĥşiş ĥıldı. Farz idelüm ki dünyādan bī-ĥaber süflī bir maĥlūĥsuĥ maymün ĥadar ferāsetinĥ de mi yoĥdur ki bu meclisi ĥālī (9) ĥıyās idüp benüm gibi iĥtiyār-ı umūr-dīde aĥ şaĥallu pīr-i nā-mübārekünĥ ĥuzūr-ı şerīfümde zebān-dırāzlık idersün. Ey ĥabīş seni her kim isti'māl ider ise yiri göġi fark itmez bir ĥāle gelir. Bilā-sebeb her gördüġine güler (12) muĥĥik-i 'ālem olur. Ağzından çıkan kelāmı ĥulaġı işitmez. İnsānlıĥdan çıkar bir süflī miskīn abdāl gibi çocuĥlaruĥ eglencesi olur. İşte senünĥ hünerlikden mübtelālarıĥa ĩrās eyledüġünĥ gülünç ve cününī (15) ĥāllerünġden ba'zısını muĥarrir-i zarīf-i nüktedānumuz baĥ naşıl beyān ve ĥikāye ider. Geçen 339 senesinde saĥa mübtelā olan esrār-keşlerden

biri Beşiktaş Vapur İskelesi'nde oturup Üsküdar cihetine doğru seyr ü temâşâ ederken (18) [92^b] İstanbul Limanı'ndan fek-i lengerle Karadeniz cihetine seyr ü sefere hareket iden bir vapur tamâm Beşiktaş hizâsına gelince o bî-çâre gücinün yetdiği kadar bağırıp eliyle de işaret iderek "Kâpüdân geri dön kâpüdân (3) tur burnumu kıracağı" diyü bunun bu telâşına kâpüdân kulak vermeyince herîf "Hah yapacağın bu muydu? diye iskeleden Boğaziçi tarafına denize düşince sandalcılar herîfi çıkarır ve polis mevki'ne getirilir. Keyfiyyet-i sukût u telâşla (6) bağırmasının sebebi sorulunca "Efendiler o vapurun kâpüdânı hayvân gibi bir zıdır imiş. O kadar ricâ itdüm dinlemedim. Vapur burnuma vurunca bî't-ıtabî' denize yuvarlandım. Hâlümü görüyorsunuz ya ben o vapurun kâpüdânından da'vâcıyam" diye 'arz-ı şikâyet (9) ve ricâ itdükçe sâmi'indeki kahkaha tûfânını görmeli idi. Kezâlik bir müddet evvel hemân otuz otuz beş seneyi mütecâviz zemân ol Fâtih Câmî'i-şerîfinin Karadeniz cihetinde yüksek pencere (12) bir kulübede iskân iden esrâr-keş Hasan Baba bir de bakar ki kömürçi develerinin önündeki merkebe binmiş olan devecinün başındaki eski boyası dökülmüş (15) fesini bir çaylak kapınca havalanır kömürçi merkeb develeri birer birer havâya kaldırır. Hâ'in çaylağın elinden bî-çâre kömürçi ile hayvânları kurtarmak için dördüncü devenün ufâk kuyruğundan merhâmetli Hasan Baba (18) tutar fağat zâlim çaylak Hasan Baba'yı da kaldırır. Câmî'ün kubbelerini [93^a] geçüp de minârenün 'alemi hizâ'sına kadar yükselen Hasan Baba kendinden geçer kemâl-i nedâmetle başlar beni kurtarın diye bağırıp çağırmaya nihâyet işidenler gelir polise ma'lûmât virilir. Hasan Baba der-dest olunur. Karâğolda işi (3) anlaşılır ki Hasan Baba esrârı çeküp üzerine iki fincân tatlı kahve içmiş imiş. A zâlim senün hünelerün bu ve emşâli degül midür? Günde bir mandayı işkenbesiyle yiseler mübtelâların karnının doyduğunu bilmez. (6) Cenâb-ı Hâfız hakîkî mübtelâ olanları senün pençe-i zulmünden hâlâs buyursun ve henüz mübtelâ

olmayanları da senüñ mazarrat u muşibetinñden hıfz eylesün. İşte sen ey esrār böyle muşibet-i ‘ālem ve habīs-i (9) cihānsuñ aşıl halkuñ maqbül ü merğubı benüm. Ben senüñ gibi hiçbir hayvānuñ yimedüğü bir habīs ot (kendīr) yaprağından degül aşıl insanlarıñ eñ merğüb ğidāsından meşelā (12) mışır, buğday, darı, pirinç gibi eñ ‘ālī ve her zī-rūhuñ ğidā-yı a‘zamından huşūle gelirüm. Benüm nef‘üm hazm-i ta‘ām iderüm. Sinirlere kuvvet virürem. Beni doya doya isti‘māl iden yatağ (15) arkadaşını cidden memnūn ider. ‘Ulemā ve zurefā ta‘ifesi benüm ibāhatümle iftā itmişlerdür. Hatta eṭibbā dañı hiç de mazarratından baħş itmemişlerdür. Fazla olarak hasta-hānelerde bütün hastalara (18) [93^b] benüm isti‘mālümü tecvīz itmişlerdir. Ve dünyāda kimse benüm mazarratından şikāyet itmemişdür. Zīrā benden mazarrat görmüş ferd ü aħad yoğdur. Halbuki senüñ vücuduñ tamāmıyla muzır u semmi i kātildür. Seni süfehā belki isti‘māl ider yoğsa (3) ‘uğalā huşūşen suħte-gān senüñ ne muşibet olduğunu ra‘nā bilürler. O senüñ mebdē-i ‘ulemā-yı dīn olan suħteler didüğüñ tavuğ bāzārınuñ ‘Arab Kürd melezleri esrār-keş ipsiz kuşaksız ya‘ni it sürüsü gibi süflī (6) zibidi miskinleridür yoğsa tālib-i ‘ulūm-ı dīn olan haqīki suħteler saña tenezzül idüp tebevül bile itmezler. O melek-meşreb suħteler seni isti‘māl degül senüñle istibrā‘ bile itmezler. Kendüñe kıymet virmek için onlara iftirā itme, (9) o mübārek zevāt aşıl beni isti‘māl iderler. Çünkü beni isti‘māl idenler zāhiren ve bāṭinen hiçbir zarar görmedükden başka cümle enām beyninde benüm fā’idem meşhūr u müte‘ārifdür. Huşūşen Tatar Hān ta‘ifesi o yağmacı (12) ğāzīleri görmez misün? Bensiz muħabbet ve zevğ ü şafā eylemezler. Beni dā’imā meclislerinden eksik itmezler. Hatta hānları mirzaları elinden bir çanak boza içmekle ölünceye kadar kul olurcasına muħabbet (15) ü meveddet iderler. Benüm ‘ışğ u şevğüm anlarıñ zevğ ü maħabbetlerine başka revnağ virür. Benüm keyfiyyetümden dimāğlarında huşūle gelen keyf sā’atlerce zā’il olmaz. Hele o şütürbān ħarmendeyan (18) [94^a] huşūşen Arnabudyān tā’ife’

şahsa ve şāfi‘ası vaqt-i şitānuḡ eyyām-ı bāridesinde gice ve gündüz saķī-vāri ellerinde yadaķ, bellerinde bardaķ -boza bozay- nağralarıyla teşne-gāna tiryāk (3) evvelā ulaşdıracaķ gibi koşarlar. Şehr ü kaşabanuḡ bütün soķaķları o merd-i meydānlaruḡ tā-be-şabāḡ cevelān-gāhı olur. Her köşe başında nağmelerle nağralar atarlar. Ḥarīşler biḡ bir dahā iç ki Tīmūr gibi olasuḡ (6) dirler ve ibrām iderler. Gerçi şüretā birebir nā-tüvānam faķaţ ḡaķīkatde benüm ḡareketüm bir civānda yoķdur. (Ḥatta beni isti‘māl idenler fenn-i münākeḡede meķtübāt (9) isti‘mālinden bile vāreste ḡalurlar.) Bre ey ḡabīşler! Sizüḡ her birerleriḡüz külli mażarratunuḡuzı ketm ile söz söylersünüḡüz. Siz ki mübtelālarunuḡuzü ‘aķıllarını izāle iderek pençe’-i zūlmünüze giriftār itmek vādilerinde söze cesāretünüḡüz ‘abeş ile iştiḡāl (12) itmek degül de nedür be hey ḡā’iḡ insāniyyetler?’ deyince ḡarşularında şarāb-ı zehr-āb-ı bī-şavābı ḡızarmış bozarmış rengi al kırmızı ḡana dönmiş gördi. (15) Ve hemān pür-ḡaḡab lisāna gelüp o da bozaya ḡiḡāben “Bre koca edebsiz iḡtiyār aķ şaķaluḡla biraz şıķılsaḡ yüz yıllıķ uḡursuz ebleḡ aḡmaķ-ı nā-bekār evvelā senüḡ varlıḡuḡ irsalātuḡ yanında köz ḡadar şeref ve deḡerüḡ yoķ iken benüm ḡarşumda (18) [94^b] ne ḡaķla izḡār-ı fazīlet iddi‘ā idiyorsunuḡuz. Ve siz kim oluyorsunuḡuz şāniyen sizüḡ ḡālibleriḡüz bir alay ‘uryān meş‘aleciyān ve arabacılarla ḡaḡırciyān ḡıdmet-kārānla şütürbān ve dīvarcılarla (3) Arnābüdyān maķūleleridürler ki her biri dıraḡon ve ibsiz alayınuḡ dümen mülāzımlarından herḡele ve ḡulyabāni ve dīv-i Ehrimen-şıfat ‘ifrīt- hey’et kimesnelerdür. Bunlaruḡ ḡiḡbiri eşribe’-i (6) mükeyyifāt zevķinden anlamazlar. Bī-meżāk dalḡabanlardur. Her kim sizi isti‘māl ider ise zāhiri baḡnına mübeddel olup evķāt-ı külliyesin ḡāne’-i istirāḡatde ḡeçirüp birbirinin burnı dibinde zārḡa-keşān (9) mülevveş ḡarīflerdür. Ve ‘ömürleri olduḡça baş aḡrısından ḡurtulmayup üç gün ferāḡat üzere olıcaķ olursa āfāt-ı ecele ve marāz-ı istiskā der-‘aķab anuḡ üzerine müstevlī olur. Siz o bī-ḡāre (12) cāhilüḡ ‘aķıbet sefāletle sebep-i mevti olursunuḡuz. Ḥuşūşen insān-ı kāmil sen ve

emsālün gibi bir murdârı ağızına mı alır? Ey boza bir kere sen her neden ma'mûl olsañ günlerce hatta haftalarca (15) ba'zen aylarca o murdâr pis mekânlarda eski küfli fuçılar içinde çüriyüp te'affun itmedükçe senün vücûda gelmek ihtimâlün yokdur. Senün pîr-i fâni şeklinde görünüşün şeytân-ı telbîş gibi birtaķım (18) [95^a] 'aķlı kâşır alıķları aldatmaķdan 'ibâretdür. Yoksa senün mezbeleye atılıp topraklara gömülecek zemânun çokdan geçmişdür. Vâķı'â o ihtiyâr 'alâmetiyle 'umûr-dîdelik da'vâsı itmek de haķķun var. Zîrâ senün (3) başuña gelen felâketleri Rabbü'l-'ibâd kimsenün başına virmesün. Faķat 'adâletü'l- ilâhiyenün tecellîsi bu cezâya sezâ yine senün mel'anetündür sizün tabi'âtinüzüdür. Ne ebleh ve ne aķmaķsın ki aşluñı hiç de mülâhaza (6) ve bu hâllere gelinceye kadar geçirdüğünüz şafhaları tefekkür itmiyorsunuz. Birtaķım 'ilm ü 'irfândan 'ömür-dîdelikden dem urursun. Senün haķķında mezheb-i Hânefi'de imâm-ı şâni Muhammed Şeybâni hâzretleri ictihâdında senün hürmetiñe (9) kâ'il olmuşdur. Sende ibâhat ve tahâret ne gezer. Senün hünerleriñi anlamaķ için ufaķ bir tecrübe kâfidür. Şöyle ki seni bir şîşeye vaz' idüp ve şîşenün ağızını güzel manţarlayup bir kaç sâ'at (12) biraķılır iseñ 'âķibet şîşeyi patladursan şü hâlde insanun mi'desine girer iseñ ne yapmazsun bereket virsün ki az zemân içinde def' olup giderseñ de mazarratundân hâlâş-ı nefis olunur. (15) Aşlı haķķun maķbûlı benüm ki muħabbet-i zâtiyyem ile cem' olan zevâta her kaţrem kuvvet-i câvidâni ve lücce'-i hayvânî olup bir kere isti'mâl iden hayât-ı ebediyye ve 'ömr-i sermediyyeye nâ'il olur. Buña da delîlüm budur ki (18) [95^b] Loķmân Hekîm benüm için rûh-ı şânîdür elma ile isti'mâl iden kişinün öldüğine ben ta'accüb iderem buyurmuşdur. Bu kavı üzere hükemâ-yı heķimân ve zurefâ-yı zarîfân öyle tenâvül iderler ve şu'arâ tã'ifesi bizüm haķķımızda (3)

Beyt

Ger zemâna göre giyinmek diler-iseñ

Bir kadeh mey yeg-dur(ur) semmür ile sincâbdan

buyurmuşlardır. İşte bundan da pek ‘alâ anlaşılıyor ki zemānuñ sulţān-ı mükeyyifâtı benüm. Ve ittifāk-ı ‘ālem de bunun üzerinedür ki benden nāzik (6) bir eşribe yokdur. Kibār-ı zemānuñ ve ‘umūr-dīde zevātuñ mekân u māvāllerinde her şeyden evvel benüm orada vücūdum kânūn-ı kadīm üzere şartdur. Kağı zurefānuñ elinden ve hangi şu‘rānuñ dilinden eksik olmuşamdur. (9) Ben kā’inātuñ maqbūli olan üzümde hāşıl olurum. Anuçün zurefā ve şu‘arā-yı zemān beni bintü’l-‘ineb, mey, bāde gibi elfāz-ı ihtirāmiye ve kinā’ye ile telaffuz idüp teshīl olmak için baña çok isim ve maḥlaşlar izāfe (12) itmişlerdür. Sultan ‘Osmān

Beyt

Bintü’l-‘inebüñ bikrin şāh Cem itdi izāle

İşkāt-ı cenīn oldı tehi kaldı piyāle

dimişdür ki ibtidā şarābı ĩcād iden Şāh Cem olduğı gibi beni sekiz on on beş (15) sene şaklarlar ise ismüm iksīr-i a‘zam oluram ve beni eski mey-gedeler öyle kullanırlar. Ey boza senüñ gibi benüm sākilerümün başındaki külāhları büyük pederlerinden mevrūs birtaķım hırdavātlar degüldür. (18) [96^a] Görmez misin? Tāzelerün tāze tāze kāküllerini yanağı āsitānene şalup elindeki cāmdan kırmızıluğum yanağına ‘aks itmiş olduğı hālde devrān iderler. Şu benüm kadrümi inkāra ‘acabā mecāl var mıdur?” (3) diyince ‘araķ-ı şerm-sār hemān cüş u hıruşa gelüp şarāba ḥiṭāben “Behey kızıl yüzlü ümmü’-l ḥabā’is, mezmümü’l-enām merdūd-ı şer’ü’l-kıvām menba‘-ı fesād kanlar dökürici kätıl murdār (6) çık meclisden. El-ḥāk rezil senüñ ne cins maḥlūk olduğuş

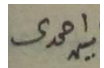
daha doğrusı ne pis necis olduğun aḥkām-ı şer'iyeye-i Aḥmediyye ile şābit aḥbesü'l-ḥabā'işşün ki nev'-i beşeri taḥrīb idersün. Senün (9) kimseye nef'ün olmadığı ve *ismuhumā ekberu min nef'ihimā* āyetiyle islāmlar hakkında ḥarām-ı kaḥ'ı olduğun *innemā-l ḥamru velmeysiru ilāhe* āyetiyle şābit olduğundan senün İslām arasında hiçbir münāsebetün olmadığı (12) hālde gelüp şu meclis-i ālīde beyhūde laf idersün. Senün zurefā didüğün aḥşamcılar mey-keşān ve meyḥāne köşelerinde şızanlardur. Ve şu'arā didüğün zemān zemān küberā meddāḥlarıdurlar. Aşıl (15) ḥaḳīḳi şu'arā senün semtüne bile uğramaz. Onların mey, bāde kelāmları kinā'i sözlerdür. Yoksa maḳşadları sen degülsün. Beyhūde kendine bir kıymet virmege çalışma. Senün ne olduğun meydāndadır. (18) [96^b] Evvelā seni isti'māl iden kişi 'aḳlı zā'il olmağla ehli ile anasını fark itmez. Zevcesi zannıyla kız karındaşına tasalluḥ iden küfri imāndan fark itmeyen mübtelāların az mı vardır? Ey şarāb seni isti'māl idenün 'aḳıbet imānsız (3) gitmesine sebep olursun. Bin iki yüz altmış seneden berü İslāmlara insānlara senün kaḥreñ bile ḥarām oldu. Seni isti'māl idenün devletinde beḳā olmadığı gibi ḥuzūr-ı ḳalb bile bulmaz. Vücūdı bir an bile (6) inkisārdan ḥālī ḳalmaz. İrtesi aḥşamlara ḳadar maḥmūr olup gözleri açılmaz. Beyne'n-nāsı i'tibārdan düşer ve veyāhūd ve nasāradan farkı ḳalmaz. Hele fazlaca ḳaçırursa ḥıznır gibi çamurlara batar. Ve dā'imi (9) mübtelāñuz şıbyānların eglencesi olur. Beşeriyet şerefi kendisinden selb olunur. Gerçi ezmine'-i ḳadīmede ve edyān-ı sālifede bu ḳadar ḥabīş ve murdār olduğundan ibāḥatına ḳā'il olmuşlar idi. Çünkü neh-y-i Ḥüdā (12) henüz vāḳ'i olmamış idi. Ve senün üzümünden ḥāşıl olmaḳlığın taḥāretüne hiç de delālet itmez. Sen üzümün necisisün. Böyle olduğun için 'aḳl-ı kāmil ḥab'-ı selīm aşḥābı seni isti'māl itmezler idi. (15) Āḥer zemānlarda ise ḥabīşlerin aḥbesi olduğundan senün hakkında ümmü'l-ḥabā'iş dinildiği 'amel-i şeyḫāndan ḥāşıl olma bir ḳahbe'-i rüzgārsun. Aşılun ḫāhir ü mübāh olmağla beraber *recesi min*

‘amelü’ş-şeytān (15) [97^a] o murdār ‘amel-i şeytāndansuñ ki nev‘-i beşerüñ başına fitneyi koparan, çekilmez belâlar getüren, ocaklar söndüren hep sensüñ. Senüñ yüzüñüñ kıızıllığı dökülmesine sebep olduğıñ bîçāre insān kıanlarıdır. (3) Senüñ meyḥāneci uyuzundan ğayrı kimlere nef‘üñ var. Meyḥānecinüñ gice boşanup şu zannıyla seni içen bār-ġirine ḥora deptiren sen degül misün? İblīs-i telbīsüñ en büyük ālet-i fesād ve cināyete vāsıtası (6) sen degil misüñ? Zāten şeytān senüñ kıalbüñe tebevül itmeyince şarāb olmazsuñ. Böyle vāsıtāluğ ‘unvānını da ḥā’iz olmuşsañ, senden vefā zehirden şifā ummak gibidür. Seni isti‘māl idenüñ ‘arzı (9) heder nāmūsı pāy-māl olur. Seni istiḥḥāb ‘akrebi kıoynunda taşımakdan ne farkı vardır. Sen hangi yārānuña bir iyilik yapırduñ. Senüñ vücūdun zehirli yılan gibidür. İyi bir şey’ olayduñ Allah senüñ (12) isti‘mālını şālih kıullarından men‘ ider miydi? Bu kıadar mel‘anetünle bir de hikmetden, kerāmetden dem urursuñ. Loqmān Hekīm’e iftirā itmeye seni ve senüñ denā’etiñi efrenc eṭibbāsı bile yavaş yavaş ta‘mīk iderek meydāna kıoydı. (15) Ve senden rū-gerdān olma derecesindedür. Dāḥil-i bedene olan mażarrat-ı küllīye giden mā‘-adā māla ızrār ‘aklı efsād idüp her mel‘anetüñe cür’et itdürseñ seni isti‘mālden ağı sülümen yimek çok ḥayırlıdır. Hiç olmazsa (18) yalnız kendi helāk olur da ğayrılara zulmi tecāvüz itmez. İşte senüñ [97^b] murdār māhiyyetüñ bundan ‘ibāretdür. Aşıl maḳbül-i ruzelā benüm ki yüzüm ağı, cürmüm töhmetüm yok. Beni tenḥāca bardakdan şu gibi tenāvül idüp şeker teşnesin görürler. Benüm kimseye aşlā zararım yokdur. Ḥarcum da ğāyet kıolaydır. (3) Ḥāl böyle iken benden mu‘teber keyif mi olur?” didükde ḥamr-ı-meşā-ḥamīr şuratu aşup çehreyi morardup “Ey ‘arağ-ı şerm-sār benüm ḥaqqumda gerçi çok şeyleri ḥaqqu’l-inşāf toğrı söyledüñ. Bāri kendüñi medḥ (6) eylemiyeydüñ daha iyi olurdu. Ḥabāşetde senüñ benden farkun yüzde yedi buçuğdur. Bu bābda gel başumun kıör göze gelecegi yokdur. Mübtelālarun ben yalnız kimselerini boşaldır, (9) ‘ağıllarını uçurur, keyiflerini geçirürem.

Fakať sen fazla olarak vücudlarını kurudur, kadid gibi idersün. İhtiyarlayınca uyuz tazıya çevirürsün” diyince ‘arak yine söze kıyam (12) idecegi eşnâda bu kadar mazarratları dînen ve tecrübeten şâbit olan habîşlere artuğ meydân bırakmamak ve söz söyletmemek için kahve’-i cân-fezâ-yı cihân bu kadar muğâlâtanı ve bunca (15) nâ-revâ ve kelimâtı ahbeşü’l-habâ’iş olan menfûr ‘ukelâ-yı benân bi’t-tecrübe merdûd fuzelâ-yı cihân tecrîb-i benî beşer ‘ adüvv-i insâniyyet vücudları [98^a] belâ-yı zemîn ü zemân ism-i mekruhları mesbûk encâs-şeytân bulunan afyon, berş, esrâr, boza, şarâb, ‘arak (3) denilen her biri ‘aql u ‘irfân düşmeni şeytânın ĩcâd-kerdesi nev‘-i beşerün başına musallať ‘adâveti zâhir ve bâhir olan ve benî beşer beynindeki vuķû‘ât ile ne belâ-yı ‘azîm oldukları (6) kâbil-i inkâr olmayan bu habîşlerün ketm-i haķıķat iderek beyânâtını yek digerini cerh iden kelimâtını isti‘mâl idüp fakat hazmı imkân hâricine çıkınca hemân olduğı yerde taşdı, köpürdi. Köpüklerini (9) eťrâf-ı ‘âleme saçdı. Hiddetinden nâm-ı revâsı bütün memâlike Hind, Yemen, ‘Arab, Şam, Endülüs, Tatar, Kibâristân, Türkistân ve bütün cihânda ğulğulesi hep işidildi. Muķabbeti (12) ‘âlemi tutdı. Harâret ü şiddeti âteş kesildi. Lakin dilberân tã’ifesi kahve’-i cân-fezâyı mâ’i ezhâr ile ya‘ni envâ‘ çiçek şuları ile zemzemleyüp naşîhat-âmîz teskîn-i harâret için envâ‘-ı (15) ricâ ve niyâz itdiler. Şekerleyüp tatlandurdılar. Kahve ise bu kadar hûbânın ricâsını redd idemeyerek ‘âķibet harâreti sükûnet bulunca cümle mükeyyifât ‘âlemi nezdine da‘vet ve cem‘ idüp evvelâ kendi haķķında ne (18) diyeceklerini ve birbirine karşı vuķû‘ bulan mu‘âraza ve müdâfa‘ ile cerh ü idtâl [98^b] sözlerini kendi haķķında da şarf u iddi‘â idüp itmeyeceklerini ve bu bâbdaki merâmlarını anlamak için su‘âl eyledükde mükeyyifât-i cihânın cümlesi birden zebân-dırâzlık idüp (3) “Ey kahve’-i cân-fezâ bu mertebeye cüş u hurüş ve tehevür idecek ne ma‘rifetün vardır? Kime bir keyif bahş eyledün? Bizler seni de bilürüz. Sen şonradan zuhûr eyledün. Senün zuhûrına sebep şâhib-i (6) zühd ü

taḫvā Şāzelī merḥūm olduğunu beyān iderler. Sen ol vaḫte ḳadar bilinmemiş ve ṭanınmamış degül idüñ. Vücūdun ḳadīm olsa da şüyüñ ḫādiş olduğından saña ḫāricī dimek daha münāsib (9) olmaz mı? Vücūd-ı insāna nef'ün nedür? Bizüm ḳadar bir ma'rifetün ne vardur? Bizler ḫiç olmazsa muvaḳḳit bir zemān için olsun insānları bi'l-ḫaşşa bizlere muḫib-i şādık olan yārānumuzı göklere çıkarıyor. (12) Ḥulyālara ḡark iderek küplere bindürür. Ḥādişe'-i zemānı endişe'-i cihānı ferāmuş itdürerek keyf ḫālinde bir miḳdār zevḳ itdiriyoruz. Sen kime şöyle bir neş'e virdün ki. 'Ālem-i mükeyyifāt içinde tefevvuḳ iddi'āsında bir ḫaḳḳınız (15) olsun. Şu ḫālde sesini kesüp tenin döverseñüz ḫaḳḳunuzda ḫayırlı olur. Şu meclis-i 'āliyyenün maḳşad-ı ictimā'ī olan zevḳ-ı cihānı ihlāl itmemiş olurduñuz didüklerinde (18) [99^a] ḳahve'-i cān-fezā artuḳ bu ḳadar boş laflara tahammül idemeyerek cevāb-ı sevāba taşaddi birle "Ey bī-edebler! Siz baña ne ḫaḳla ḫāricī diyebiliyorsunuz? Ḥāricī vaşfunḡdan ma'mül şeyṭān ĩcādı ancak sızsünüz. Ben ise (3) cümleden muḳaddem gelmiş idüm. Gördümki bütün dünyā ve māfihā küfr ü delālet içinde māl-ā māl olmuş ḳadir-dān kimseler yok. Şeyṭān o 'adüvv insana sizi ĩcād ve ihtirā' itmiş. Sizün vāsıṭañuzla nev'-i beşeri (6) ṭarīḳ-i ḫaḳdan çıkarmış. Bahāimden farkları ḳalmamış. Şıfat-ı imtiyāz beşeriyet selb-i Ḥüdā ile meslūb u merfū' olmuş olduğunu görünce başumı alup ve 'aḳl u 'irfāndan mu'arrā insanlar ile ülfet ve insāniyyet imkānı (9) olmadığını görünce başumı alup ṭaḡlara o gürüh-ı mekrūhlardan ḫālī maḫallere ilticā itmeye ve oralarda yaşamaḡı terciḫ ve ihtiyār eylemiş idüm. Bir nice müddetden sonra cihān-ı nā-cāndan ṭālī'-i nūr nübüvvet-i Muḫammedī ve 'adl-i (12) ḫaḳāyık-ı Aḫmedī ile kesb-i şeref (ü) 'irfān beşāret-i cinān itdi. Nūr-ı şabāḫ-ı Muḫammedī küfr-i ḡalām-ı ḡalālet bed-nāmı şafā-yı şabā-yı nesīmi ile ber-ṭaraf (15) ve 'uḳalā-yı nev'-i beşeri ihvān-ı dīn bī-ṭaraf idüp sizün gibi ḫabīşlerün isti'mālinden men' idünce bāḡ-ı İrem-āsā olan dünyāda intişār zemānı geldüğünü cenāb-ı şeyḫ-i Şāzelī 'aleyhi

rahmetün rabbü'l-e'ālī hazretleri bir gün gelüp "Gel ey kahve'-i cān-fezā şimden şonra (18) [99^b] bu hücrā maḥallerde tırmaḵ lāzumu kalmadı. Cihān senüñ bildüğü evān-ı cehl zulmet-i küfrān ḥaḵ ve ḥaḵīkat degüldür. Şimdi maḥla'-ı burc-ı şerefden nūr-ı Hüdā leme'an eyledi. Beşīr ü nezīr olan peygamber-i 'ālī-şān (3) āḥir zemān dünyāyı teşrīf buyurup 'ālemi nūr-u İslām selāmet-i encām ile münevver eyledi. Senüñ ḳadrinü bilüp anlayanlar ile cihān müzeyyen oldı. Artuḵ bu cibāl-i vaḥşetde tırma. Kendüñi 'ayān eylemek (6) zemānı geldi." diye öñüme düşüp beni getirdi. Ol zāt-ı kerīmü'ş-şifātuñ delāleti ile geldüm ve cihānı ta'rīf eyledüğü gibi buldum. O günden beri Ka'be'-i Mükerreme'de ve Medīne'-i Münevvere'de fuḳarā loḳması (9) şulaḥā ḡıdāsı oldum. Görmez misünüz ki evā'il-i ezminede bir kişi berdüşünü ziyāfet eylese güller şekerler ezilmek ve gelenlere şerbet virilmek lāzım idi. Şimdi ise benüm bir fincānum andan mu'teber olmaḡla (12) o gibi külfetlerden herkes vāreste ve āzāde ḳaldı. 'Uḳalā-yı nāsuñ raḡbeti şimdi baḡadur. Ve ben de herkese raḡbet iderem. Ḥatta ibtidā āsitāne'-i sa'ādete geldüğümde dār-ı şevket-i İslām'a kemāl-i (15) ta'zīmümden üç ay ḳadar deryā üzerinde el pençe dīvān durdum. Ḥaḵīkatde ḳahve İstanbul'a ibtidā getirildüğü zemān isti'mālinde ḥall ü ḥürmet ü nef' ve bereket var mı? Yoksa diğere müskirāt gibi taḥrīb-i beşeriyet olup olmadığı (18) [100^a] ḥaḵḳında 'ulemā-yı dīn-i mübīn Raḥmetullah-ı 'aleyhim ecma'ın hazarātı üç ay ḳadar tedḳīḳātde bulunmuş ve cevāz-ı isti'māline ḳā'il olduklarından şonra iḥrācına müsā'ade olındığı tariḥen müşbetdür tāriḥ, ve ol günden beri baḡa devā'ir-i İslāmiyye'de (3) herkes kemāl-i iḥtirām ile ta'zīm iderler. Bundan başḳa benüm için 'ālī ḳahve-ḥāneler bünyād olup dilberān ḥā'ifesi zī-ḳıymet fincānlar ile kimseye benden ḡayrı nesne virmezler. Ḥukemā, zurefā benüm ile iftiḥār iderler. (6) Netice'-i merām benden mu'teber şeref-resān ḳanḡı mükeyyifāt olabilür? Sizüñ gibi esbāb-ı illet ve mücib-i 'adāvet degülem. Bütün 'uḳalā ve udebā ve 'ulemā meclislerinde iḥvāniyyet ve

muḥabbete yegāne sebeb ü vesīleyüm. Benden (9) şikāyet iden görilmiş midür? Sizün gibi kimün ‘aqlını perīşān ve ḥayālini serāb ḥānmānını ḥarāb eyledüm. Size mübtelā olanlarda ‘aql u ‘irfān kalmaz. Vaḳti hevāya naḳdi meyḥāne ve i‘mālḥāne şāhiblerinün ḳaşa (12) ve kiselerine aḳup gider. Kendüsi müsrif-i bed-nām olur. Biḡ meşāḳḳatle ḳazandığı ve bütün evlād u ‘iyālinünde ḥaḳḳ-ı meşru‘ı olan o nān-pāreyi sizi şatanlara virüp ḥānesine elinde şalaḫa dilinde şalyaları (15) aḳarak gider. Faḳaḫ bütün ḥāne ḫalkı ye’s ü keder içinde ḳalır. Bir ḫarafdan parasını meyḥāneci almış diger ḫarafdan mi‘desine indürdiği meşrübāt te’sīriyle ‘aql u ‘irfānını ḡā’ib itmiş insanlıḳdan (18) [100^b] ḳıḳmış ‘ādetā ‘adād-ı behā’imden olmuş bir ḫālde re’īs-i ‘ā’ile ve velī-nī‘met olan bir zātı şu derekeye tenzīl iden sizler degül misünüz? Bu ḫassa-yı bed-māye sizlerde var. Ve bu ḫāl ile şöhret-şī‘ār olmuşken fā’ideñüzden (3) hangi yüzle dem urursunuz? Gerçi sizün ba‘zı edviyede isti‘mālünizi tensīb iden eḫibbā sizden daha murdār marazları cevher-i yektā olan beden-i beşerden ḫard u teb‘īd ve emr ü nehy-i ilāhī ile mükellef olan insanı (6) ızḫırābāt-ı elīmeden taḫlīş ü tehvīn içündür. Zirā atalarun “Acı acıyı çivi de çiviği çıkarır.” ḫarb-ı meşelleri ve kelām-ı Ḥüdā’da vāḳi’ “*Elḫabişātu lilḫabişīne (9) velḫabişune lilḫabişāt*” nazm-ı celīli mūcib u muḳtezāsınca bu ḳadar bir fā’ideñüz olabilür. Faḳaḫ şihḫat zemānındaki mażarratunuz pek aşikārdur. Şu benüm sebebümden kimse mutażarrır olmamışdur. (12) Ve kimseye de ve bedene de zerre ḳadar mażarratum yokdur. ‘Ādetā bir ḡidā-yı maḫzām. Sabāḫları ḫatlı yimeḳ üzerine sādece ḫazm-ı ḫa‘āma da medārumdur. Gerek sizün nef ü zarardaki aḫvāl u ḫālātunuz ve gerek benüm nef (15) ü zararum olup olmadığı ḫaḳḳında bir de ḳānūn-ı ḳadīm ve rehber-i esāsī olan bütün insanlarıñ dünyā durduḳça ḫāl ü istiḳbāline ve gerek ḫayvānāt u behā’imün ḫayātına ḫādım olan şer‘ (18) ve anuñ ḫādimleri olan ‘ulemā, ‘uḳalā, zurefā, ḫukemānuñ ḫatta [101^a] diyār-ı

küffâr ve ecânibde vücûda gelen munsif etîbbâ akvâle ve âşârına mürâca‘at olunduğda haqqu‘l-inşâf sizün devâ‘ir-i İslâmiyye‘den vücûduñuzun şard u def‘i ve hatta zerrenjüze varıncaya kadar izâleñüz her bir zî-şeref olan (3) zevi‘l-uķüle farz-ı ‘ayn olmuşdur. Sizi arzû ve tervîc idenlerün hayâtı hadâşet ve şarâvet ile kâ‘imdür. ‘Aql u ‘irfânı, nefsi ile şeytânun elinde, paraları ise sizi i‘mâl ü fûrûht idenlerün ceblerinde âtisini mülâhazaya (6) ğayr-ı kâdir kaşîrû‘l-başar genclerden hamaķâdan ‘ibâretdür. Hiçbir ‘aql-ı kâmil sizün isti‘mâlünjüzi nev‘-i beşere revâ ve münâsib görmemişdür. Sizün cüz‘î nefinjüz olsa bile küllî mazarratunjuzı nazar-ı diķkate (9) alan ‘aql-ı selîm aşhâbı “Def‘-i mazarrat celb-i menfa‘atden evlâdur.” diye ittifâķ itmişlerdür. Zâten sizün isti‘mâlünjüzi beyne‘n-nâs kânûn-ı esâsi‘-yi ilâhi olan Qur‘ân-ı mübîn ve anı neşr ü teblîğ buyuran (12) benî zî-şân-ı şakaleyn ve ol hâmi‘-i ins ü cinün vâriş-i haķîķisi olan ‘ulemâ ve hukemâ ve ‘uķalâ-yı dîn ittifâķ-ârâ ile men‘ idüp nev‘-i beşeri şerrünjüzden mazarratunjuzdan viķâye için naşh u pend ü delâ‘il (15) iknâ‘iye‘-i ‘aķliye ve naķliyyeyi bütün vuzühâtıyla serd ü ityân ve beyân itmişlerdür. Bu şifâ-yı ebedîyi ta‘mîm için haqqu‘l-inşâf bezl-i maķderet itmekle insâniyyete pek büyük hîdmet eylemişlerdür. (18) [101^b] Bu şifâyı maddî ve ma‘nevîyi ışğâ vü istimâ‘ iden istifâ‘ıyla hayât-ı ebediyye-i dünyeviyye ve uhreviyyesine hîdmet iden ‘uķalâ pek nâdirdür. Vücûd-ı nâsa ilkâ eyledigünjüz ‘ilel ü emrâz âķir kâr-ı nümâyân oluyor. (3) Faķaţ çeh-i fâ‘ideñe beden ‘ömr-i ‘azîz harâb ve yebâb olmuş bulunuyor. Ve artık ta‘mîr ķabûl itmez virâneler ğibi oluyor. Gençlik ‘âlemi ilâcı ķabûl itmeyen deli hasta ğibi bu naşihatlerden bu kadar hîdemât-ı (6) cemîleden huşûşen sülûk itdükleri şarîķü‘l-Yemen öte şarafına ğeçmiş sefîl ihtiyârlarun ğâl-i pür-melâllerinden ‘ibret almıyorlar. Bir de bu ğâllere faķr u zarûret inzimâm iderse o ihtiyârlığun başına (9) belâ-yı ‘âliyü‘l-belâ olursunjuz. Çünkü şervet pek çok ‘aybı ‘uyûn-ı nâsdan setr ider. Nitekim zurefâ “Faķîrünj ulusı zenginünj delisi ğörülmez.” dirler.

Bir ihtiyâr-ı ser-hoş müskirât ve mükeyyifâta (12) virdügi paraları bir hesâb itse şon zemânında büyük bir sermâye bir servet-i ‘azîme teşkîl ider. Hâlbûki o paraları vücûdını tahrîb dünyâ ve uhrâsını zâyî‘ itmek için şarf itmiş degül midür?” (15) diyü şıfat u mevki‘-i hâkimiyetde bulunan kahve’-i cân-fezâ, şarâb-ı ahmerü’l-levni Frenk-sâna ve ‘arağ-ı şerm-sârı diyâr-ı Yehûd’a ve bozâ-yı nâ-bekârı diyâr-ı Arnâbudyân (u) (18) [102^a] Tâtâristân’a, afyon-ı nâ-murâd-ı nâm-dâr ebed-şi‘ârı Çîn-i Maçîn’e, berş-i cihân-nümâyı diyâr-ı ĩrân’a, esrâr-ı sebze-ğabâyı Kıbtıyân ve Şâm ve ĩrâğ’a nefy ü iclâ ve ref‘ ile def‘-i belâ (3) idilmesine karar virüldi.

Harfî yevmü’s-sebt min’el şehri Şa‘bân’ül- mu‘azzam sene-yi sittin ve mieteyn ve elf ve min’el ahire (6)

Sebeb ü hikmet bûd-ı emşâli ve şâ’ikun tahrîri ekşeriyetle şehri Şa‘bâna teşâdüfi farûğ-ı ekberün ilk yazdığı hüccet-i sâhibe şehri Şa‘bâna tesâdüf itmiş bulunmasıdır.

Bejt

‘Aklı olan hîç gider mi bayağınuy yanına

Günde yüz bin la’net olsun mücidinüy cânına

Ṭalebe’-i ‘Ulûmdan Karşlı Meḥmed Ḥamdi Efendi’nün Kahve Ḥağğında Nazmen Medḥiyesi (N. 2)

mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün

baḥr-i hezec: .---/---/---/---

1. Yemen kahvesinüy vaşfin idem güş eyle gel ey cân

Murād-āsā ola lakin hafīfin şürb ider nadān

2. Tavaya koyıcağ anı ferağ-yāb ider insanı
Giderür cümle aḥzānı¹⁹⁹ tabī'at ehli olur şādān
3. Kavururken duḥānında çıkar bir rāyiḥa anda
Latīfdür 'ūd u 'anberden kılar meclisleri reyḥān

[102^b]

4. Koyup bir atlas üstünde ki tebrīd ideler anda
Dibünđe hoş şadā birle müzeyyen itmeli her ān
5. Pişerken ğall idüp taşar dile āb-ı ḥayāt şaçar
Neşātuḅ bābların açar bağışlar keyf-i bī-pāyān
6. Mücellā ibriḳ içine münakkaş tebsi üstüne
Alınca sākī destüne hīç olmaz mı gönül ruşān
7. Nice virmez ḥayāt cāna koyup fağfūrī fincāna
Şuna mestāne mestāne huşūşen meh-liḳā bir cān
8. İki fincān olur kāfī şifādur ādeme sāfī
Ne bilsün ḳadrini şūfī anuḅ ḳadrin bilür irfān

¹⁹⁹ “Aḥzānı” kelimesi yerine “ḥüzni” kelimesi yazıldığında mısram vezni düzelmektedir.

9. Harām dimiş mürā'iler delīlsiz müdde'ī anlar
İşitgil Hamdi ne söyler getürsün üstüne bürhān

Temmet

Laṭīfe ve Hāzır-cevāblık

Hünkār imāmı merḥūm Hüsāmü'd-dīn Efendi Dersa'adet birinci hūkūka a'zā mülāzımı ta'yīn idildügi zemān eḥibbāsından birisi, "Efendi ḥazretleri a'zā-yı zā'ide ta'yīn idilmişsünüz tebrīk iderüm." dir dimez kâ'ilün maḫşüdü tezyīf olduḡını derk ile cevābda "A'zā-yı zā'ide olmaydı sizün de vücūda gelmeñüze imkān yokdı yā." diye ḥerifün lisānını boğazına tıkmışdur. Raḥmetullāh.

[102^b Ek]²⁰⁰

Fī Hāḫḫ-ı Şāribü'd-Duḡān (N. 3)

fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

baḫr-i remel: . . - - / . . - - / . . - - / . . -

1. Dimiş şūfī'-i zerrāḫ duḡānı içmesi kem
Baña al gelsün anı sen göreyüm nicesi kem

2. yoksa benüm nice tütünümi
Keskin mi kim anuḡ cānum mülāyimcesi kem

3. Kışa çubukla ferīç ferīç içene şübhemüz yok

²⁰⁰ Bu manzume yazmaya sonradan ayrı bir yaprakla ilave edilmiştir.

Nice dırsün ya ‘umūmen içenün cümlesi kem

4. Dimiş şūfî-i lâ-yefhem duḥānı içmesi kem
Terki evlādur anuḡ eyüsi kem kötüsü kem

Vesselām

(Mf. 3)

fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün

baḡr-i remel: . . -- / . . - - / . . -

1. Tü dimeyince iki kez adına
Dile gelmez ne alışduk ḡadına

[103^a]

Bu kadar āṣār-ı güzīde ve leṡā’if-i nādīde yazıldıḡdan ṡonra artık šu mükeyyifāt-ı seb’anuḡ muḡākemāt-ı šedīdesine lu’biyātı da tezyīl itmeden söze ḡitām virmegi noḡṡān gördüḡümüzden anı daḡı ‘ilāveyi münāsib gördük.

Evvelā ḡāle’n-nebī ‘aleyhi’s-selām fī ḡadīs *küllü lu’bün ḡarāmün*

Lisān-ı Türki’de ḡavla dinilen oyuna ‘Arabī ve Fārsī lisānlarında nerd ta’bīr olunur. Faḡaḡ ‘Arabḡa’da herhangi bir oyuna lafḡ-ı ‘ām olmak üzere lu’b dinilür ise de lafḡ-ı (nerd) oyunu (3) lisān-ı ‘Arab’da da ‘aynen ḡabül idilmiş olduḡundan ḡadīs-i šerīf (ü) ‘āyetde ‘ayn-ı lafḡ ile ta’bīr buyurulmuṡdur. Binā’en-‘aleyh nerd -ḡavla- oyunu šer’en ḡarām ve anuḡla iṡḡāḡ müceb itmedür. (6)

İmām Müslim *ṡaḡīḡ*’inde rivāyet eylediḡi šu ḡadīs-i šerīfde resül-i güzīnin mü’minīn ṡallallāhu te’āla ‘aleyhi vesellem efendümüz “*men*

la'ibe bālenerd şīr fehevu kemenu ğemes yedehu fi laħm-ı ħunzīr" ve rivāyet-i āħirde (9) "*men la'ibe bālenardi şīr fehüve kemen ğames fi laħm-ı ħunzīr*" buyurmuşlardır. [103^b] Evvelki rivāyete göre ma'nā "Bir kimse tavla oynarsa ol kimse ārzū ve iştihā ile ekl içün elini ħunzırın etine daldıran kimse gibidür." İkinci rivāyete göre ma'nā-yı ħadīs-i şerīf "Tavla oynayan (3) ādem elini laħm-ı ħunzıra taldırmuş ya'nī ħunzırın etini yimiş gibidür." demek olur ki mezkūr oyun ħarāma teşbīh buyurulduğundan ħürmetden ve lā'ibe de 'iştihāndan kurtulamaz. (6) İmām Ahmed ibn-i Ħanbel *Müsned*'inde, İmām Suyūṭī *Cāmi'üs-şāğīr* adlı kitāblarında nerd, tavla oyunu ħaqqındaki rivāyetleri "*men la'ibe bin nardi fekad 'asā Allahu ve resulehu*" tarzında (9) vārid olmuştur. Ma'nā-yı şerīfi "Tavla oynayan kimse muħaqqak şüretde Allāhu te'alā ve resūline 'iştihān itmiş olur." Ħülāşa naşş-ı maħşūş kaṭ'ı ile tavla oyununun ħürmeti (12) şabit olmuştur.

İntihā

Oyunun ismi nerd koyulmuş iken mūcidinün ismine izāfetle nerd-i şīr ve ba'zen nerd olarak zikr olunmaktadır. (15) Mezkūr oyunun mūcidi mülūk-ı Sāsānī'den Erdeşīr-i Bābek ibn-i Sasān imiş. [104^a] Bu tavla oyununu icād (3) itdüğü zemān ismini nerd koymuş. Ve ekşeriyā mūcidine nisbet ve izāfetle nerd-i şīr ıtlāk olunur. Merķūm Erdeşīr şu nerd oyununu gūyā dünyāya mişāl olarak icād itmiş. Şöyleki oyunun ħānelerini gösteren iki tahta parçasından her birine on iki ayın 'adedince on iki ħāne ve eyyām-ı şehrün 'adedince otuz pul ve tavladaki pulların menāziline leyl ü nehārın sa'āti (6) 'adedince yirmi dört 'aded vaż' ve pulların nişfi beyāz ve nişf-ı digerinün siyāh olmasını gündüzün beyāzlığıyla gecenün sevādına ve menāzili dört mertebeye taķsīm idüp (köşede altı ħāneden 'ibāret bir mertebeye (9) vaż'ını turāb, mā, nār, hevādan 'ibāret olan 'anāşır-ı erba'aya ve kezālik şayf, şitā, rebī', ħarīfden 'ibāret olan fuşül-i erba'aya işāret eylemiştir. (12) Mezkūr oyunun iki 'aded zarları eflāke atmasını eflākün ħarekātına

teşbîh eyledüğü gibi zarlarda olan noktaları dağı kevakib-i seb'a-ı seyyāre 'adedince (15) vaz' itmişdir. Zīrā zarların her iki cebhesinde yedişer nokta vaz' itmişdir. Mişāl şeşün muqābili cebhede yek ve pencün muqābilinde dū ve çehāruñ muqābilinde se olarak tanzīm eylemiştir. [104^b] Ve zarların atmasından hāşıl olan hükmi kazā ve kaderde teşbîh itmişdir ki ba'zen nef'i ve ba'zen zararlı olur. Çünkü dünyāda herkes kazā (3) ve kadere zarūrī tābi' oldığı gibi pulların vaz'ı ve tahrīkinde oyuncuların her biri zarların hükmine zarūrī ve mecbūrī tābi' olurlar. (6)

İstitrād

Şu oyunu bu mülāhaza ve bu şekilde icād ve ihdās itmek ya şeytāna veyāhūd o telbīsün ta'līm itmesine vā-beste olsa gerek. Çünkü 'ākıbeti şerre müncer olan her şeyde şeytāna dağı u (3) ta'līmi 'adāvetün zarūrīyātundandır. Nitekim zīrde beyān idilecek hādişe ile de şu ma'rūza şābit ü şā'ir ider. Yoksa şu tertīb-i hīle beşerün kudreti hāricindedir. Huşūşen (6) kazā ve kader teşbīhi çok ma'nidardır. Bu Şeddād-ı ben-ī 'Ad'ün 'Aden şahrāsında cennet cehennem yapıldırmasına benzeyen. *Elleti lem yuhlak mişlühā fi'l-bilād*²⁰¹ (9)

Merķūm Erdeşir lu'b-ı mezkūrı icād itdükte ehl-i Fārsi lu'b-ı mezkūr ile iftihār itdüklarına ol zemān [105^a] Hind şāhi olan Nebennebe Kik hiddetini mücib olduğundan nerde muqābil bir muşanna' oyun icādını emr itmekle hükemā-yı Hind'den Şayşa bin Dāhir hükemā-yı Hind'den (3) Dahir Hindi yāhūd oğlu Şişa şaṭrancı icād ve ihtirā' idüp ol 'aşrda bulunan hükemā şaṭrancı taḥsīn ve ṭavla üzerine terciḥ itmişlerdir. (6)

Meşrū' ve Mecāz Olan Oyunlar

²⁰¹ *elleti lem yuhlak mişlühā fi'l-bilād* bu ibāre Fecr Suresi'nin 8. āyetinden iktibastır. Āyetin me'ālī "Ülkeler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e" şeklindedir.

Harbe hazırlanmak için at ile ve kılınc kalkan gibi silâhlar ile oynamak ve zevce'-i menkûha ve meşrû'ası ile oynamak mübâh ve meşrû' olup mütebâkî bütün oyunlar küllü lu'bu harām hadîs-i şerîfinde dahl ve harāmdur.

Şatranç

Hakîm-i merķūm şatrançî icād ü ihtirā' ve oyunun şekl ü şüretini tertîb ü tamāma hāzır eyledükden sonra şāh-ı mezbūra taqdim ve oynanmasını ta'rîf ü tavşîf (3) idince şāh-ı mersūm ğāyet mesrūr olduğundan mücid-i [105^b] hakîm-i merķūma muķābil bir ihsān itmek için ne ārzü eyledüğünü şorar. Hakîm dahtı "Altmış dört hāneden 'ibāret olan mezkūr oyun hānelerine birinci hāneye bir buğday (3) dānesi ikinci hāneye iki üçüncü hāneyi dört dördüncü hāneye sekiz beşinci hāneye on altı altıncı hāneye otuz iki yedinci hāneye altmış dört sekizinci hāneye yüz yirmi sekiz toközuncü hāneye (6) iki yüz elli altı onuncü hāneye beş yüz on iki buğday dānesi ya'nî her hānede taz'îf itmek şüretle yirmi dördüncü hāneye kadar bālig olacak 'aded-i buğday ihsān (9) buyurursañuz memnūn olurum." dimesi üzerine şāh-ı mersūm "Hidmetünüz büyükdür. Taleb itdigiñüz arja muķābil mükāfāt olamaz. Fazla bir şey' taleb idünüz." (12) diyince hakîm-i mücid "Şāhum başka nesne talebine hācet yok. Hemān ma'flüb-ı çākerānumı lu'f u ihsān buyursañuz pek mesrūr olurum." diyince şāh hesāb idilmesini emr ider. (15) Netice'-i hesābda bütün Hindistān'da o kadar buğday bulunmayacağı kanā'ati hāşıl olur. Ve şāh da hayretle taħşîn- hān olur. (18)

[106^a]

Ānifü'l-Beyān-ı Hādişe

Bir zemānlar benī beşer iki fırka olmuş. Bir kısmı qurālarda hāneler inşasıyla dā'imī şüretde tuğan itmiş, bir kısmı hayme-nişin olarak yaylak ve şahrālarda geşt ü güzār itmekle imrār-ı (3) hayāt eylemekte bulunmuş idi.

Faqať qurāvī nisvānının nazenin ü penbe-beden 'işveleri hoş ve gonce-dehen olmaları muqtezā-yı medeniyyet olduğu gibi (6) hayme-nişin olan bedevī ricālinün gürbüz esmerü'l-levn şeci' ve cesür ve tam ma'nāsıyla pehlevān huşušen ricāl-i qurāya nisbetle qahramān-ı devrān olup tã'ife'-i nisvānı (9) ārzü ve kemāl-i hırş u tama' ile iştihā eyledükleri erkek bedeviler olduğu gibi bedevī hayme-nişin erkeklerün de tam ma'nāsıyla zevk idilecek qurāvī nisvānı olduğu qanā'atleriyle uzaqdan (12) birbirini gördükçe şoñ derece şulanmaq ve imrenmekle berāber aradaki vahşet ehli, yabanilik şu zevkün icrāsına māni' ve müşkil bir gayrīlik teşkil eyledüğinden vişāl ve mülākāt (15) imkānı hāşıl olmak için eski dönmelerden kart ve vāsıtalıqla çok zemān imrār-ı evkāt itmiş bir pejevengün vücūdına [106^b] eşedd-i lüzümü olduğunu gören şeytān hemān o vazıfeyi der-'uhde itmek için güzel bir genc aşıl-zāde şüretine girerek en münāsib qaryedeki a'yānından birine gelüp (3) "Ben Hind padişahının ferzendiyem. Şaltanat pederümün vefātiyla baña mevrüş iken diger şehzādegān ile münāza'a hāşıl olup anlar fazla taraf-dār bulmaqla benüm hayātum tehlikeye düşdi. Artık terk-i (6) diyār itmege mecbūr oldum. Ben hiç bir ücret taleb itmem ancak bir müddet için izümi gā'ib itmiş olmak şüretiyle size hıdmet itmekli(gi)m huşuşı(nı) qabül buyuruşuz." diye vāki' ricāsı a'yān-ı mezbūr tarafından (9) şāyān-ı qabül görilmiş. Faqať bu maşnū' uydurma şehzāde şāyān-ı hayret-i hıdmet-edā ya'nī kudret-i beşer hāricinde işi görmekle berāber nañuk, halük, mır-i kelām, ter-zebān-ı (12) şive'-i nuñkı sāmī'anı mest ü handān itdüğünü efendisi diger 'ayān-ı refikāsına söyleyince anlar da meclise götürmesini ricā iderler. Artık o uydurma prens meclis-i a'yānda (15) mümtāz bir mevķi' şāhibi olunca qalbinde

merküz olan maqşad-ı aşlı (pejevenglük) fi'l-i mel'anetinüñ icrāsına zemān geldüğüni bilüp bir (mizmār) çalgı, düdük veyā zurnā nev'inden (18) [107^a] bir çalgı icād ü ihdāş iderek maqām ile tağannī itdükçe kırevī, bedevī ne kadar insān var ise istimā'ına koşar gelür.²⁰² Bu şüretle aradaki vahşet de kalker. Uzaqdan imrenen 'aşıklar yakınından (3) şulanırlar. İhtiyārılar istima'ı zevkiyle meşğül oldukça gençler de arzū-yı nefle ictimā' leṭāfetiyle memnūn olurlar idi.

Beyt

*Görince fırsatın eyler insanı teng ü deng
Eyledi icrā hünerin yine eski pejevenk*

fehvasınca mel'ün-ı nev'-i beşere olan 'adāvet-i ezelisini (6) icrā itdükden sonra maqām-ı saltanatına 'avdet itmek zemānı geldüğünden bahişle efendisinden ruḥşat alarak def' olup gitmişdür. Hülāşa ğınā'-yı tağanni zināya sebep olduğundan (9) bir ḥadīş-i şerīfde *el-ğınna' ruḳyete'z-zinā* buyurulmuşdur. Ya'nī hoş ve mevzūn şadā ile tağannī zinānuñ efsūnidur. Nitekim hikāye'-i ānife bu ma'nā-yı mübini mü'eyyeddür. (12)

Hülāsātü'l-Hülāsa

Gerek mükeyyifāt ve gerek lu'biyyāt ile her birinüñ mücidi şeyṭān-ı lā'īn olan çalgıların envā'ı ve efrādı bī-çāre benī ādemi cüz'ī bir ḥayāt içinde ḥayāsızlıkla (15) [107^b] imrār-ı evkāt ve ḥayāt-ı ebediyyelerinin imḥa ve berbād olmasına sebep olmaqdadır. Bu ḥāller bedāvet ü cehālet zemānlarında ifrād derecesine varmış (3) ve her şahş-ı ābā hatalarına kı'ıl olmuş idi. Vaktā ki nūr-ı sātī'-ı İslām ve ĩmān-ı ziyā-bahş-ı āfāq-ı cihān olunca nerd ve şaṭranc ve sā'ir bi'l-cümle lu'b ve lehv-i taḥrīm (6) ve lā'ibeleri te'şīm buyurulmuş ve nerd ve şaṭranc oynayan

²⁰² “Çünkü çalgı o zaman henüz men buyurulmamış idi.” şeklinde not düşürülmüştür.

kimselerün şehâdeti maqbûl olmaduğı bi'l-cümle kütüb-i fıkhıyye ve fetvâda zabt u terkîm olunmuşdur. (9)

Ve minallâhi't-tevfîk

Âher-i devrâna 'â'id mükeyyifât 'aynen müşâhede olunmağda idüğinden tahrîrinden sarf-ı nazar idildi.

[108^a]

Nefsine ve Ğayrıya Kifâyet İden Şeyler

Kendi nefesine ve Ğayrıya kifâyet iden şey' üçdür

1) Besmele'-i şerîf hem nefesine hem de Ğayrıya kâfidür.

Besmeleye de başka bir şey' ile başlamağa lüzüm yokdur.

2) Mâldan ayrılan zekât ayrılınca ikisi de tâhir ü helâl olur.

3) Secde'-i sehvdür. Secde'-i sehv de sehv idilse tekrar secde-i sehv lüzüm yokdur.

Secdetânı ba'de's-selâm tecziyân

'En külli ziyâdetin ve noqşân

Bir muqtezâ-yı hadîş

Kerâmet-i tahdîş

[108^b]

(N. 4)

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

baħr-i remel: - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nâtiq oldu işbu mîzân devr-i 'âlemden hemân
Uça bâliğ ola gelmiş anuğ için dü kefân

2. Her birisi zıd olupdur digesine ey püser
Hiç bilemez ol birinüñ bildüğünden bir lisān
3. Ger birine vāşıl olsañ şübheler zā'il olur
Hem teccsüm eyler ise bil ki şems ĩn cihān
4. Kimde kim bulsa yaķınliķ aķz olur destini
Çıkarır fevķa'l-'alāya ķadri olur 'ālī-şān
5. Ol birine zāhib olan ķurtılır mı şübheden
Şağ u şolun fark idemez tiz pır olur nev-civān
6. Ol birine zāhib olan miķnet ile cān virür
Eylemez nādān vefālar uy sözüme her zemān
7. Māsivallāh hālī degül bu şelāşeden ey 'aziz
Sen birini imsāk eyle ikisinden kef yedān
8. Ol birini rāh-ı Hāķķ'a rabt²⁰³ iden oldu veli
Çek elüñi şübhelerden odur o oldu sulţān
9. İşbu lügaz-ber-lügazdur bilmeyesüñ ķadrini
Dü-cihānda mes'ül olur ger kāfir ü mü'minān
10. Āşikāre olduğundan hiç şübheler ķalmadı²⁰⁴

²⁰³ Rabt: Metinde "rabt" yazarken, derkenarda "nüsha sevk" şeklinde olduğı belirtilmiştir.

²⁰⁴ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

Bî-tekellûf bulunurmuş hem bu lugaz işbu ân

[109^a]

11. Her birinden ħarf-i evvel bi'l-ħesābu vel-kitāb
Biñ iki yüz ona bāliğ olur didi ħā cegān
12. Bu rumūzuñ pek sehldür ehl-i ħāle Şevķīyā
Kim bilürse yerden göge aferīnler bī-gümān²⁰⁵

²⁰⁵ Bu mısraın vezni aksamaktadır.

3.3. MESTAP SİSTEMİNE GÖRE TABLO

TABLO 1: Manzum Bölümler Tablosu

Yer Numarası:		İBB Atatürk Kitaplığı 1172 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası					
Varak Numarası	Mahlas	Matla' beyti / bendi	Makta' beyti / bendi	Nazım şekli / birimi	Nazım türü	Vezin	Açıklamalar
69 ^a	Ebussu'üd Efendi	Râhat-ı rûhum dilde fütûhum Oğlum Nûh'um ba'de selâmı	Şâliha yâr ol dünyâda var ol Eyüye câr ol bul eyü nâmı	Kıt'a		- . . . - / - . . . -	Ebussu'üd Efendi Merhûmun Taşşîl-i 'Ulûm İden Oğlı Nûh Efendi'ye Yazdıkları Mektûbun Şûretidür
69 ^b	Mahlassız	Seb'a'l-Mesânî Bakara 'İmrân Nisâ' Mâide En'âm u 'Arâf Enfâl Tevbe Yûnus Hüd şehâ	Hümeze Fîl Kıreyş Mâ'un Kevşerle Kâfirün Nuşret Tebbetle İhlâş Felâk Nâs ile hatm itdi Hüdâ	Kıt'a		Vezinsiz	Tertîb-i Suverî'l- Kur'âniyye Be-Nazm-ı Mübîn
70 ^a	Mahlassız	Bil ki on dört yerde geldi secde Kur'an'da temâm	Neml ü Necm ü İnşikâk İkrâ' çü sünnetdür bunlar Müşkil-i hall oldu bu üç beyt de ey bahtiyâr	Mesnevi		- . . - / - . . - / - . . - / - . . -	Secdetü't- Tilâvet

		Yedisi farz dördü sünnet üçü vâcib vesselâm					
70 ^a	Kemal Paşazâde	Ger dilerseñ bilesin ‘aded-i âyâtı Cümlesi altı biñ altı yüz altmış altı	Buldı yüz âyet tesbîh ü du‘âda çü rüsüh Altmış altısı dağı âyet-i nâsih mensüh	Mesnevi		...-/...-/.../...	‘Aded-i Âyât-ı Kur‘âniyye
70 ^b	Şeyhî Mehmed Efendi	Harfler çıkan mevzi‘lere dirler mehâric ey püser On yedi mahrec var-durur kıl tecrübe ol mu‘teber	Dağı on yedinci geñiz-durur günne vü ahfâ mahreci Kavl-i Halîl’e iktidâ eylediler ehl-i hüner	Kaside		---/---/---/---	Mehâric-i Hurûfül’l- Kur‘âniyye
71 ^b -73 ^a	Şevkî	Nâmum Şa‘bân maḥlaşum Şevkî benüm Ol nisbetün Şa‘bâna berķi benüm	Tevekkeltü fi külli ḥâli ileyke Ve fevzattu emri ilâhî ileyke	Mesnevi		...-/...-/...	Şabaniyye
72 ^a Ek	Mahlassız	Ġurre’-i Şa‘bâna nâzirken bir şeb-i ‘uyün-ı cihân Gördiler bir necm-i es‘ad geldi şevķe kâ’inât	Kim ki bâb-ı tã‘ata tu‘â eylerse inķiyâd Müjde aña ḥâr oldı qurb-ı Haḫdan bir berât	Kit‘a		...-/...-/.../...	Bir kaşide’-i nev-zemîn Ez maḥşül-i dil-ḫazîn
73 ^a -74 ^a	Şevkî	Eyle yâ Rab ḥabîbüñi sen irzâ’ Ki sen buyurdunđı aña feterda	Cümlemize sensün veliyyü’t-tevfîķ Şevķi kuluñ eyle tevfiķe refîķ	Mesnevi		...-/...-/...	Der Münâcât-ı Kaḫıyü’l- Ḥâcât

74 ^a -74 ^b	Şevkî	Ey vâhibâ bu faķire ķıl 'atâ Ķalbini âşinâ gözün rüşenâ	Nâdimem tâ'ibem ben ey Zü'l-kerem Şevķî ķuluķ umar lütfundan kerem	Mesnevi		-. - - / - . - - / - . -	Münâcât-ı Âķer min Rabb-i Raüfü'r- Raķîm
76 ^b	Mahlasız	İhtiyâcuķ 'arz eyleme ey dil şaķın her nâkese Pâdişâhuķ iken rızķın virici herkese	Her dil-i vîrâneyi 'imaret itmege s'ay ide gör Eylemek hâcet degül binâ'-yı meşid ü medrese	Nazm		<i>Vezinsiz</i>	Ķıt'a-i Güzîde
81 ^b	Mahlasız	Her kime kim bâr gerek Zaķmet ihtiyâr gerek		Müfred		-. - - / - . -	Beyt
81 ^b	Mahlasız	Çarķ ni'met virür mi ğavĝasız Hiç Fir'avn olur mı Mûsâsız		Müfred		<i>Vezinsiz</i>	Beyt
82 ^a	İbn-i Kemal	Bir söz mi var cihânda kim o nuķķ-ı haķ degül Güş itmeyin bu nükte'-i haķķı ķulak degül Cem'-i kütüble ref'-i hicâb mümķün olmadı		Rubai		-. - / - . - . / . - - . / - . -	İbn-i Kemâl

		Bildüm ki 'ilm bilmek imiş okumağ degül					
82 ^a	İbn-i Kemal	Ne deşlü var ise cürm-i günâhuş Yine dergâh-ı Hâşdan olma hâlî Olupdur raşmeti şahrına gâlib On artıkdur celâlınden cemâli		Rubai		.---/.---/---	Velehu
82 ^a	İbn-i Kemal	Tevbe ile olur deyü sâkış İrtikâb-ı günâh idenler gâfil Nef'-i tiryâka iftimâd idüp Mâra mı şokdırur özin 'âşil		Rubai		<i>Vezinsiz</i>	Velehu
102 ^a - 102 ^b	Karşlı Mehmeh Hamdi Efendi	Yemen şahvesinüş vaşfın idem güş eyle gel ey cân Murâd-âsâ ola lakin hafifin şürb ider nadân	Hârâm dimiş mürâ'iler delilsiz müdde'î anlar İşitgil Hâmdi ne söyler getürsün üstüne bürhân	Nazm		---/---/---/---	Şalebe'-i 'Ulümdan Karşlı Meşmed Hâmdi Efendi'nüş Şahve Hâşşında

							Nazmen Medhiyesi
102 ^b Ek	Li-şā'irü'z- Zarzar	Dimiş şüfî-i zerrâk duhâni içmesi kem Bağa al gelsün anı sen göreyim nicesi kem	Dimiş şüfî-i lâ-yefhem duhâni içmesi kem Terki evlâdur anuğ eyüsi kem kötüsü kem	Nazm	-/... -/....-/...-	Fî Hâk-ı Şâribü'd- Duhân
102 ^b Ek	Mahlassız	Tü dimeyince iki kez adına Dile gelmez ne alışduğ tadına		Müfred	-/... -/...-	
108a- 109 ^b	Şevkî	Nâtiğ oldı işbu mîzân devr-i 'âlemden hemân Uça bâliğ ola gelmiş anuğ için dü kefân	Bu rumûzuğ pek sehldür ehl-i hâle Şevkiyâ Kim bilürse yerden göge aferinler bî-gümân	Nazm		-...-/... -/... -/.. -	

TABLO 2: Mensur Bölümler Tablosu

Yp. Nu.	Müellif	Eser Adı (varsa)	Baş	Son	Konu	Açıklamalar
76 ^b -77 ^a		Hikâye'-i mergûbe Kâle Fî Şerhü'l-Fuşûş	'Âdem 'aleyhi's-selâm şoğ hastalığında cânı cennet meyvesi istedi. Evlâdınuğ her birini bir tarafa eşmâr-ı cinâna müşâbih meyve aramağa gönderdi. Ve oğlı Şit'i yanında alıçodu...	... İbtidâ 'Arabça tekellüm iden o cāriyedür ki cenâb-ı İdrîs 'aleyhi's-selâmuğ vâlide'-i muhteremleri olmuşdur.		

77a	Ķā'idetü fî ma'rifeti Leyletü'l-Ķadr	Şeyh-i ekber Muhyiddîn 'Arabî buyururlar ki "Hilâl-i Ramazân Cum'â günü görölüyorsa leyle'-i Ķadir yirmi dokuzundadır...	... Penc-şenbe günü görölüyorsa yirmi üçüncü. Günü gicelerine teşädüfî ekşeriyâ vâki' oldığı müşâhid ise de va'llâhu a'lem haĶîkü'l-hâl.		
77a-77b	Ûc bin 'UnuĶ İki Cüceden Ħâşıl Oldığı Mervîdür Şöyle Ki	Bir maĦalde biri kız diğeri erkek iki çocuk Ħâşıl olmuş. Hem cüce hem de kemiksiz et yığını gibi. Ahâlî bilâ-ittifâĶ iki cüceyi izdivâc ile Ħâşıl olacak veledde intizâra iştiyâĶ iderler...	... Cenâb-ı Mûsâ'ya ve bi'n-netîce emr-i ilâhîye karşı Ķarnı toĶluğı için daha toĶrnsı aç Ķalmaq kayĶüsüyla 'asâkir-i Mûsâ'ya hezîmet ihzârî fikriyle bir rivâyetde büyük bir taşî Ķaldırmuş. Gelürken Ķarbe'-i 'aşâ ile yıkılup taşın altında helâk olduğı mervîdür.		
77b	Hikmetler	Tefsîr-i vâĶı'ada beyân olunduğına göre güneş ile ayıĶ Ķulü' ve Ķurûbları haĶĶında şöyle bir hikmet-i ilâhiyye zıkr idilmiştir...	... kendüsünde tezâyüd ve tenâĶuş gibi Ħâdişât cârî olmayup (6) dâ'imâ şerefini muĦâfaza ider. Ve kezâlik'ibâdü's-şâlihîn.		
84b- 102a	Muhâkeme-i Mükeyyifât	Râviyân-ı aĦbâr ve nâĶilân-ı Ķüftâr-ı âşâr şöyle beyân iderler ki sebeb-i taĦrîr- i Ķalem ve mücib-i tanzîr-i raĶam budur ki ezmine'-i sâbıĶada ehl-i irfan olan Ķürûh-ı ihvân ve zümre'-i yârân-ı 'azbü'l-beyân bir Ķün bir maĦal-i mümtâz-ı feraĦ-fezâda hem-nişîn ü soĦbet olduĶumuz eşnâda...	... Ķahve'-i cân-fezâ, şarâb-ı aĦmerü'l-levni Frenk-sâna ve 'araĶ-ı şerm-sârî diyâr-ı Yehüd'a ve bozâ-yı nâ-bekârî diyâr-ı Arnâbudyân (u) Tâtâristân'a afyon-ı nâ-murâd-ı nâm-dâr ebed-şî'ârî Ķîn-i MaĶîn'e, berş-i cihân-nümâyı diyâr-ı İrân'a esrâr-ı sebze-Ķabâyı Ķıbtîyân ve Şâm ve 'IrâĶ'a nefy ü iclâ ve ref' ile def'-i belâ idilmesine Ķarâr virüldi.		

102 ^b		Laṭīfe ve Hāzır-cevāblık	Hünkār imāmu merḥūm Hüsāmü'd-dīn Efendi Dersa'ādet birinci ḥuḳūka a'zā mülāzımı ta'yīn idildiği zemān "A'zā-yı zā'ide olmayaydı sizūḡ de vücūda gelmenūze imkān yoḳdı yā." diye ḥerīfūḡ lisānımı boḡazına ṡıḳmıḡdur.		
103 ^a - 104 ^b			Lisān-ı Türki'de ṡavla dinilen oyuna 'Arabī ve Fārsī lisānlarında nerd ta'bīr olunur. Faḳaṡ 'Arabḳa'da herhangi bir oyuna lafz-ı 'ām olmak üzere lu'b dinilir ise de lafz-ı (nerd) oyunu lisān-ı 'Arab'da da 'aynen ḳabūl idilmiḡ olduğundan ḥadīḡ-i ṡerīf ve 'āyetde 'ayn-ı lafz ile ta'bīr buyurulmıḡdur. Binā'en-'aleyh nerd -ṡavla- oyunu ṡer'en ḥarām ve anuḡla iṡṡigāl müceb itmedür...	... Ve zarlaruḡ atmasından ḥāṡıl olan ḥūkmi ḳazā ve ḳaderde teṡbīh itmiḡdür ki ba'zen nef'i ve ba'zen zararı olur. Ḳünkü dūnyāda herkes ḳazā ve ḳadere zararī tābi' oldığı gibi pullaruḡ vaz'ı ve tahrīkinde oyuncılardan her biri zarlaruḡ ḥūkmine zararī ve mecbūrī tābi' olurlar		
105 ^a - 105 ^b		ṡaṡranḳ	Hākīm-i merḳūm ṡaṡrancı İcād ü iḡtirā' ve oyunuḡ ṡekl ü ṡūretini tertīb ü tamāma ḥāzır eyledükden ṡoḡra ṡāh-ı mezbūra taḳdīm ve oynanmasını ta'rīf ü tavṡīf idince Netīce'-i ḥesābda bütūn Hindistān'da o ḳadar buḡday bulunmayacağı ḳanā'ati ḥāṡıl olur. Ve ṡāh da ḥayretle taḡsīn-ḡ ān olur.		
106 ^a - 107 ^a		Ānifū'l-Beyān-ı Hādīḡe	Bir zemānlar benī beṡer iki fırḳa olmuḡ. Bir kısmı ḳuralarda ḥāneler inṡāsiyla dā'imī ṡūretde tuṡan itmiḡ, bir kısmı ḥayme-niṡīn olarak yaylak ve ṡāḡrālarda geṡṡ ü gūzār itmekle imrār-ı ḥayāt eylemekde bulunmuḡ idi Ya'nī ḥoṡ ve mevzūn ṡadā ile taḡannī zinānuḡ efsūnudur. Nitekim ḥikāye'-i ānife bu ma'nā-yı mübīni mü'eyyedür.		

SONUÇ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusu, İBB Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1172 numarada kayıtlı olan şiir mecmuasının 68^b-109^a varak aralığında bulunan manzum-mensur metinlerdir. Mecmua tanıtıldıktan sonra, belirlenen varak aralığında yer alan bu manzum- mensur metinlerin transkripsiyonlu metni verilmiş ve MESTAP'a göre tasnifi yapılmıştır.

Mecmuanın derleyeni Şa'bân Şevkî'dir. Mecmuada yer alan manzum-mensur metinlerden hareketle son yüzyılda yaşamış olabileceği tahmin edilen Şevkî'nin çalışılan mecmuada 3 mesnevisi ve 1 nazmı yer almaktadır. Mecmuanın bir başkası tarafından çalışılan diğer varaklarında ise derkenara keydedilen 4 müfredi ve 1 mısraı bulunmaktadır. Kaynaklarda adına rastlayamadığımız Şevkî'nin manzumelerinden hareketle şair kimliği ortaya konmuştur.

Manzum-mensur karışık olarak düzenlenen mecmua içerisinde birden fazla şaire ait manzume yer almaktadır. Mecmuadaki şairlerin kimisinin mahlası bulunurken kimisinin de mahlassız olduğu görülmüştür. Tespit edilen şiirler makale ve yüksek lisans tezlerinden hareketle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmalar neticesinde harf, kelime ve sıralama farklılıkları ile kelime eksiklikleri gibi problemler tespit edilmiştir. Bu farklılıklarda bazen mecmuadaki kullanımlar bazen de karşılaştırması yapılan çalışmadaki kullanımlar tercih edilmiştir.

Mecmuanın çalışılan varak aralığında mensur metinler de bulunmaktadır. Müstakil bir eser olarak yer alan “*Muhâkeme-i Mükeyyifât*” bu mensur metinler arasında hacimce en yoğun olanıdır. Keyif verici maddelerin aralarında geçen sohbeti anlatan eserin müellifi belli değildir. “*Muhâkeme-i Mükeyyifât*” başlıklı eserin benzer bir eseri kaynak olarak yazıldığı müstensih tarafından mecmuada belirtilmiştir. Bu bilgiden hareketle ulaştığımız asıl metinle karşılaştırılması yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmada mecmuada yer alan eserin aslının genişletilerek yazılmış hâli olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan tez çalışmasında ilgili bilimsel çalışmalarda rastlanılmamış manzumeler ve mensur metinler tespit edilerek araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık.** *Kahvenâme*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
- AYDEMİR, Yaşar.** “Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler”, *Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, Summer 2007.
- BENLİ, Şeyma.** “Klasik Türk Edebiyatında Münâzara”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul 2019.
- BİRİŞİK, Abdülhamit.** “Sûre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.37, İstanbul 2009.
- CANIM, Rıdvan.** *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, İstanbul 2010.
- ÇELEBİOĞLU, Amil.** “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 350
- ÇETİN, Abdurrahman.** “Tecvid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011.
- ÇİÇEKLER, Mustafa.** “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004.
- DAĞLAR, Abdülkadir.** “Türkçe Mektupları Işığında Ebussuûd Efendi'nin Beşerî Münâsebetleri”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, XLI, 2013, s.282-283.
- DİRİÖZ, Meserret.** “Türk Edebiyatında Münâzara”, *Milli Kültür*, C.2, S.1, İstanbul 1980, s.20-22.
- DOĞAN, Muhammet Nur.** “Klâsik Türk Edebiyatında Osmanlı Hayatının İzleri”, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002. s. 51-62
- ELMALI, Hüseyin.** “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

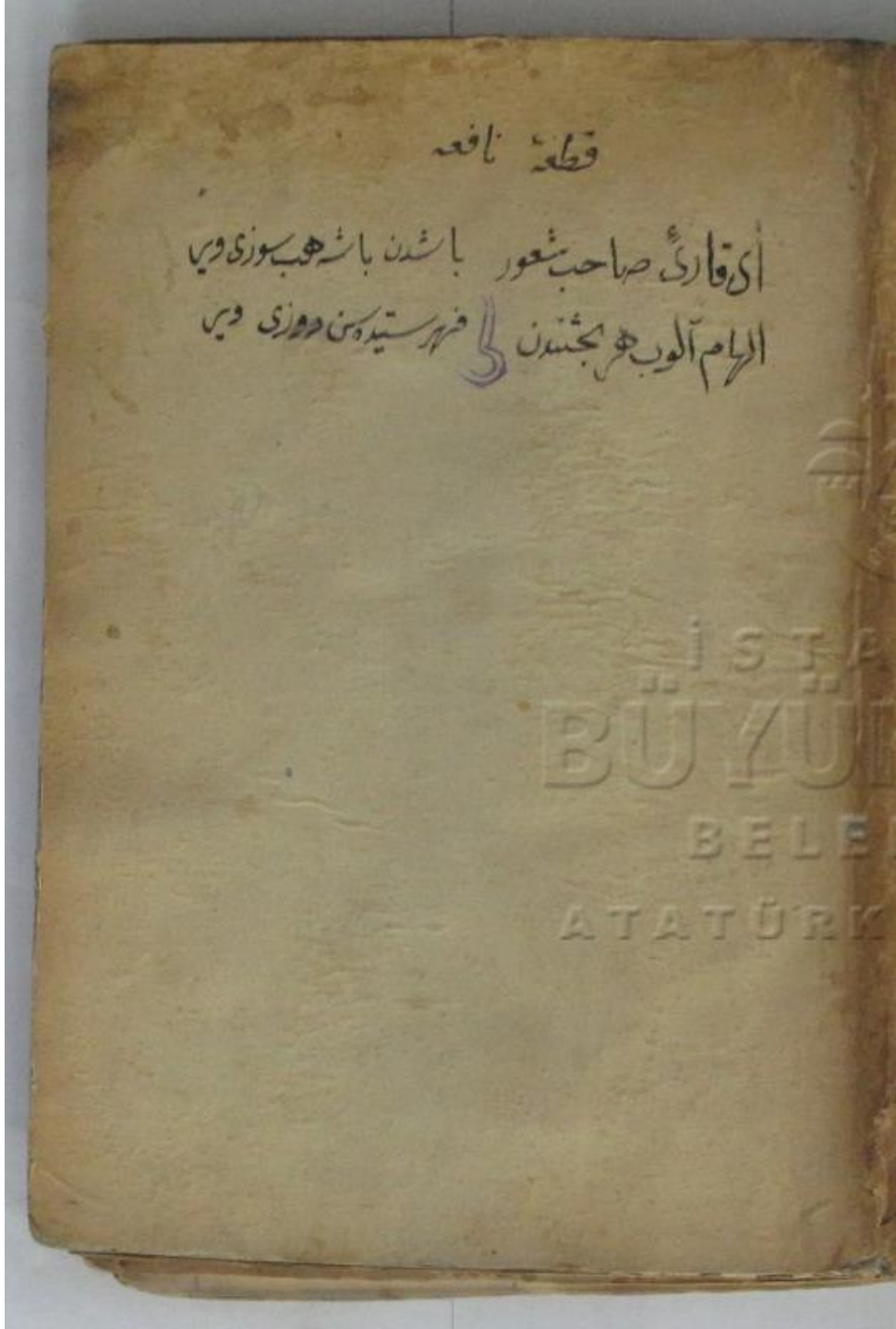
- GÜLER, Zülfi.** *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, Özserhat Yayıncılık, Elazığ 2008.
- İPEKTEN, Haluk.** *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- İZ, Mahir.** *Tasavvuf Mâhiyeti: Büyükleri ve Tarikatler*, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düздаğ), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- KAVAS, Ahmet.** “Zengibar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013.
- KILIÇ, Atabey.** “*Mecmua Tasnifine Dâir*”, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmuâ: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, (haz: Hatice Aynur ve öte..) Turkuaz Yayınları, İstanbul 2012.
- KÖKSAL, M. Fatih.** “Şiir Mecmularının Önemi ve Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)” *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul 2017.
- KUT, Günay.** “Mecmûa”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler, İsimler, Eserler, Terimler)*, (haz.: Ezel Everdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara), Dergâh Yayınları, C. 6, İstanbul 1986.
- LEVEND, Agâh Sırrı.** *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara 1973.
- LEVEND, Agâh Sırrı.** “*Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar*”, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- MEFTAH, Abdelbaqi.** “Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî ve Sufilere Göre Kadir Gecesi”, (trc: Ali Vasfi Kurt), *Ramazan ve Oruç*, (edt.: Berat Açıl, Fahrettin Altun, Serhat Aslaner, Mustafa Demiray, Halis Kaya), Belikan Basım, İstanbul 2015, s. 133-140.
- MENGİ, Mine.** “*Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi ve Metinler*”, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.
- OKUYUCU, Cihan.** *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.
- OKUYUCU, Cihan, Ahmet KARTAL, Fatih KÖKSAL.** *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*, İstanbul 2011, Kesit Yayınları.

- PAKALIN, M. Zeki.** *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983.
- PALA, İskender.** *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.
- SEVGİ, Ahmet.** “Latifi Hayatı ve Eserleri (İnceleme-Metin), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1987.
- SAMİ, Şemseddin.** *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2015.
- SARAÇ, M. A. Yekta.** *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla.** *Osmanlı Şiir Kılavuzu*, Osmanlı Edebiyat Araştırmaları Merkezi (OSEDAM), C. 1, İstanbul 2016.
- TEZCAN, Nuran.** “Lâmi’î’nin Gûy u Çevgân’ından İki Münazara”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 28-29, 1980-1981, s.49-63.
- TOKER, Birgül.** “Şâkir Ahmed Paşa ve Tertîb-i Nefis Mesnevisi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, 2000, s. 361-374.
- ULUSKAN, Murat.** “İstanbul’da Bir Afyonlu Macun İşletmesi: Berş-i Rahiki Macunhanesi (1783-1831)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 29, İstanbul 2013.
- UZUN, Mustafa.** “Mecmûa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003.
- ÜLKEN, Fatih.** “23 Rebiyülevvel 1163/ 3 Mart 1750 Tarihli Bir Mükeyyifat Münazarası: Muhâleme-i Mükeyyifât”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S. 54, 2017, s. 180-191
- ÜSTÜNER, Kaplan.** *Divan Şiirinde Tasavvuf (14. ve 15. Divanlarına Göre)*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil.** “Üç Aylar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 276.
- YAVUZ, Yusuf Şevki.** “Münâzara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.31, İstanbul 2006.

- YILMAZ, Mehmet.** *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- YILMAZ, Oğuz.** “Diyarbakırlı Şeyhülkurrâ Hâfız Mehmed Efendi ve “Nazmu’l-Ehemm Fî İlmi Tecvîdi’l-Elzem” Adlı Türkçe Manzûm Tecvîd Eseri” *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, Kasım 2016.
- YILMAZ, Oğuz.** “Tecvîd Eğitim ve Öğretiminde Manzum Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî’nin Nazmü’l-Ehemm’i (Tenkitli Metin)”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, C. 5, S. 2, Aralık 2019, s. 1051-1116.
- YURDAGÜR, Metin.** “Duhân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul 1994.
- Url-1** <<https://kuran.diyaret.gov.tr/kuran-sozlugu/detay/55-tilavet-secdesi>>, erişim tarihi 06.06.2021

EKLER

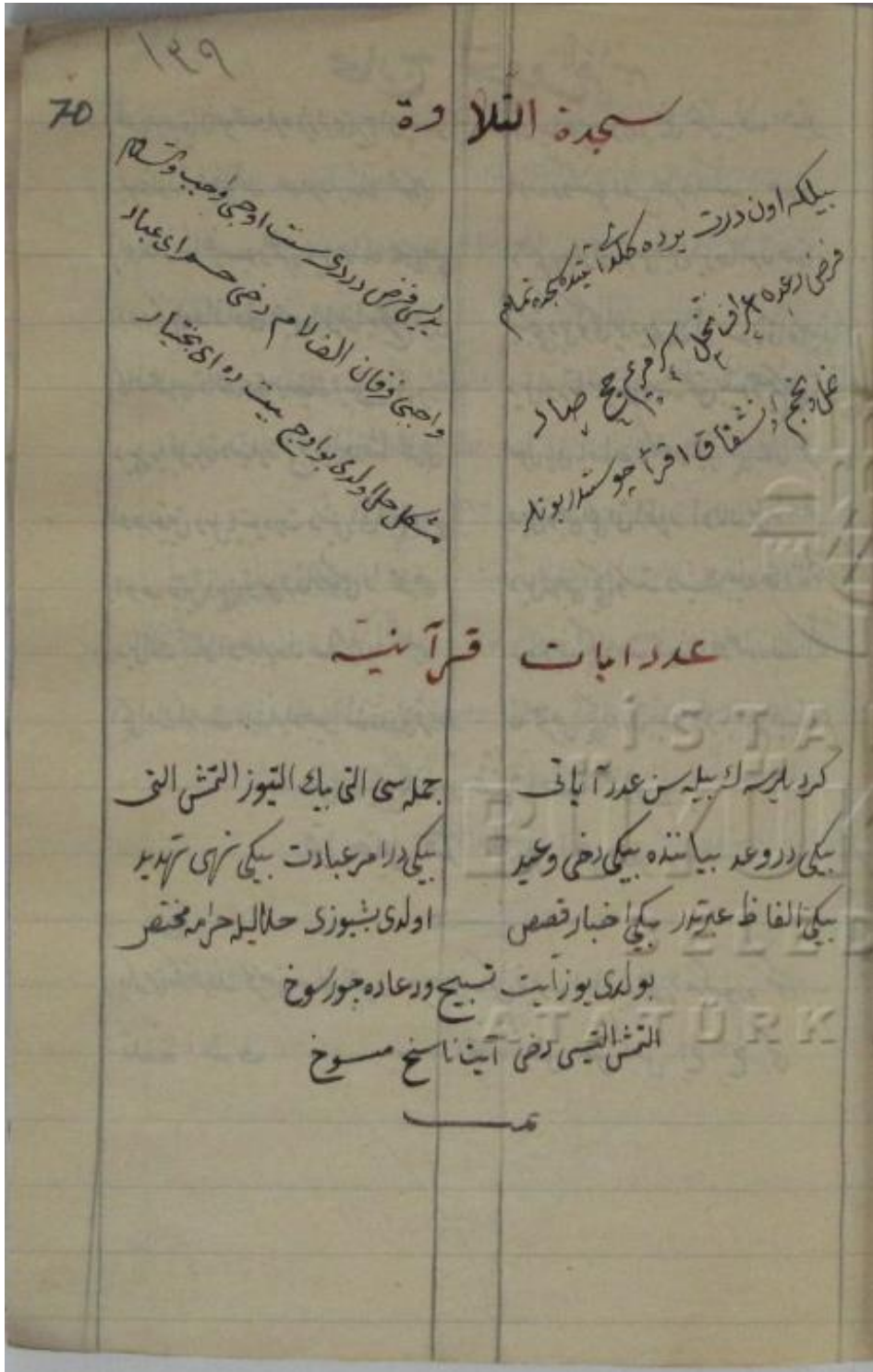
[Vikâye Sayfası]

[Vikâye Sayfası]

ترتیب سوره قرآنیة	بنظم مبین
بسم الله الرحمن الرحيم	فاتحة فتح كتاب مبین
سبع المثانی بقره عمران نساء مائده	انعام و عارف انفال توبه یونس هود شعرا
یوسف زمر احقاف محمد طه انعام حجه نحل اسراء کهف	مرع طه انبیاء حج مؤمنون دن نورها
سوره فرقان شعرا نمل قصص عنکبوت	روم ایله لقمان سجده احزاب سبأ بقا طه
یسن صافات ص تنزیل مؤمن ایله فصلت	شورا حرف دهقانن جائیه احقاف شعرا
سوره محمد فتح حجرات قاف الذاریات	طور نوح قمر له رحمان واقعه ای کرو را
حدید جلال حشر نمکن صفحہ منافقون	تغابن طلاق تحریم عم ملک نون حاقه قفا
معاوج ایله نوح جن منزل و مدثر و	قیامه انک مرسلات نبأ له نازع اشرا
عبس له تکویر انقطار مطفقین دن	بروج طارق ایله اعلی غاشیه فجر طیلد
شمس لیل ضحی اشراج تین علق قدر لم یکن	زلزال عابدا قیامه تکاثر اعصرها
	همزة قبل قریش ماعون کونزل کافرون نصرت
	نبت له اخلاص فلق ناسی ایضاً تمیز خفا
	کتاب

70

۱۲۹

سجده التلاوة

بیشتر فرض در دست او می واجب است
 واجب خوان الف لام رضی صدای عباد
 مشکل حال اولی بواجب میت در اختیار

بیکه اون درت برده کلا آینه کجه تمام
 فرضی در بزه پوزن علی اگر مجموع صدار
 علی در جمع اشتقاق اقرا جو ستر بوند

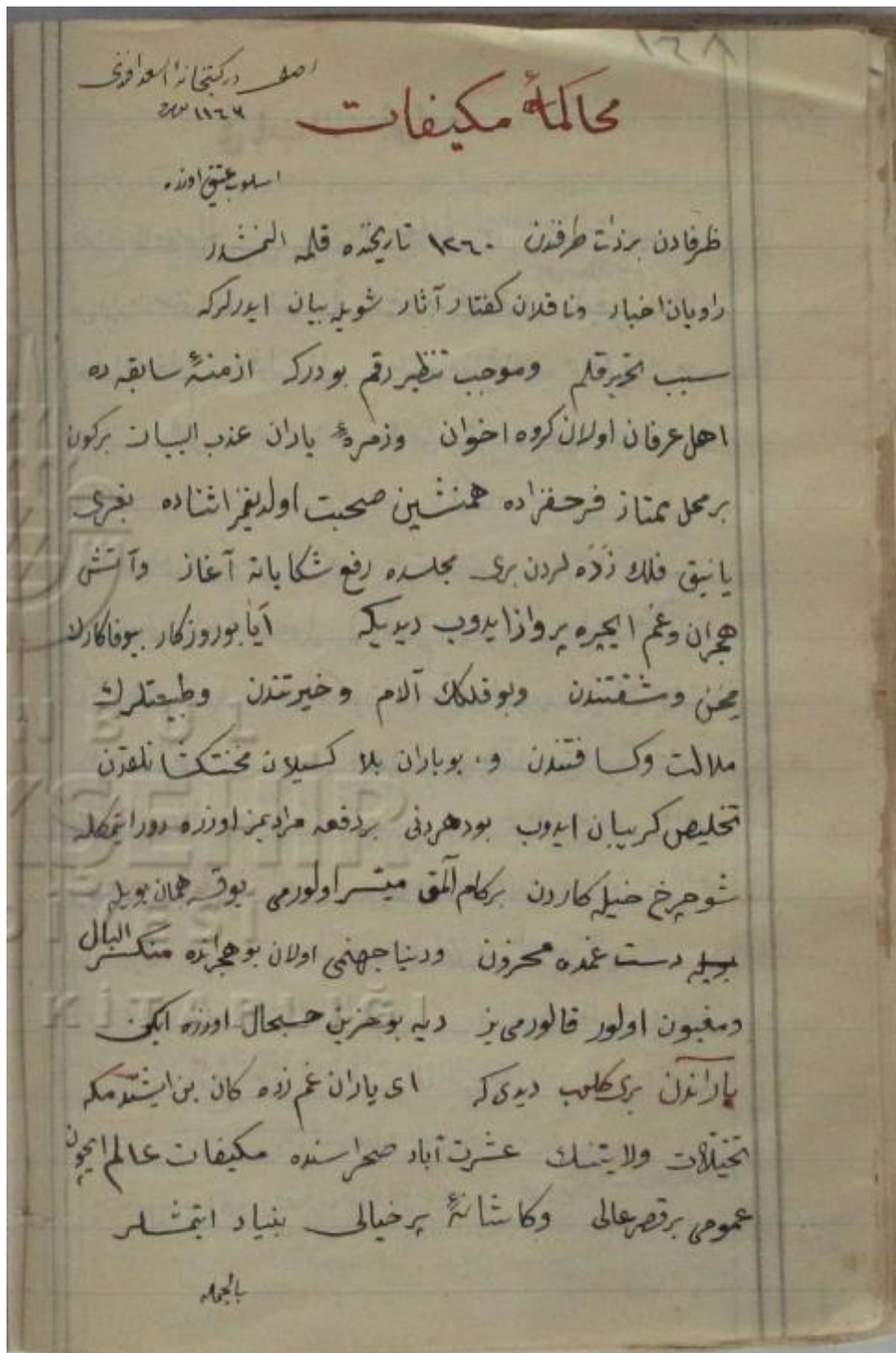
عدد آیات قرآنیة

جمله سی التی میك التیوز الشمس النقی
 یکی در امر عبادت یکی نهی آیدید
 اولی بشیوزی حلاله حریم مختص

کرد بایسته کتبله سن عدد آیات
 یکی در وعد بیاننده یکی رضی و عید
 یکی الفاظ عیدتور یکی اخبار قصص

بولدی یوز آیت تسبیح و رعادره جور سوخ
 الشمس النقیسی رضی آیت ناسخ مسوخ

ع

بالحمله اطراف كل مكان وآب وهو اسی نشئه رسان فرزون
وهو نقطه سنده برارستان نمایان وفریاد عنده لیبان خوش الحان
فرزان اولوب کویا که روضه من ریاض الجنان در
وعلم الخصوص بوکون بالحمله مکینفات عالم او قهر دکشاده
جمع اولوب عظیم مجادل و مباحنه و مناقشه لری حادی
دهشتلی بر امتحان اولرجعتن تماشای عبرت آمیز واقع غم و کدر
ولازم سیر و غیر اولمغله بزده واروب اول مباحثات مکینفات
شویله طوبی طوبی سیر و تماشای الیکله وضع غم و استنشام دم انیس
بو یله حزین مخزون امرا اوقات اینکده دهامناسب اولمازمی دیکره
جمله احباب و اخوان پک اعلا کیده لم اوصحای تجیلده تماشای الیه برار
ترتیبین نال و دفع مالال کلال ایده لم دیو جمله معقول کوروب
اول سمت موهومه تفریح قصدیله هیولای عنقا سوروی کج
عزمت الیلک ناکریان اول محل محکم مرضی یه واروب بر مقدار
استراحت ایده لم دیو او کرده مکروه مکینفات مذکوره نیک
نزه دن ناصل کله جگاری و رودینه انتظار اوزره ایکن برده نه بقار
بر کت صحرای دکشاندک زها بتدن بر کرده ظاهر اولوب بالکلمه
قره حصار با انکسار سنجاعی داخلنده بر ورده اولمش لباسلری
دوزخ قرین کوه لرین نمون فطرفی معجون قیا قنده
ترس نزنک کی سوادرنک یا بر اقلر آچوب زمره تریاکیان

(دکتر احمد علی آغا ایلدیر (من جلدان)

تمت

رتبه و نظمه (معادن موقوت الطرود)

اشاعرت عتبا علی عدد روج

و نقب امدان بنی بشر اخر

او اشر کما اشتر الی صفا

فی الترتیب بر عدد شرط القسط

و ۱۰ دره

<p>او چه بالغ اوله کاش آنک ایچون ده کفان</p> <p>هیج یلمز اول برینک بیلدیکدن بر لسان</p> <p>هم تجسم ایلمز ایسه بیلکه شمس این جبران</p> <p>چیقار بر فوق العلابر قدری او نور عالیشان</p> <p>صاعده وصولون فرق ابره من تیز پیر اولور و چون</p> <p>ایلمز نادان و فالر اوی سوز عیبه هر زمان</p> <p>سن برینجی امسالک ایله ایکیستون کف بران</p> <p>چک ایکی شیره لر دن او در او اولدی سلطان</p> <p>دو جهانه سول اولور کافر و مؤمنان</p> <p>بی تکلف بولور شمس هم بولور شوآن</p>	<p>ناطق اولدی شو میزان دور عالمین همان</p> <p>هر برینجی ضد اولور دیکرینه ای پسر</p> <p>کس برینه و اصل اوله ک شیره لر ائل اولور</p> <p>یکده کیم بولر یقیلق آخذ اولور دستنی</p> <p>اول برینه ذاهب اولان قورنیور می شیره دن</p> <p>اول برینه ذاهب اولان محنت ایلمجان و بر</p> <p>ماسوی القه خالی دکل بوئلان دن ای عزیز</p> <p>اول برینجی راه حقه بر بعد امین اولدی و بی</p> <p>اشولغز بر لغز در بیلدک لیسک قدرینجی</p> <p>آشکاره اولد یغنده هیج شیره لر قالمادی</p>
--	--

هکر شیره دن

برینجی شیره دن

سن ایلمز موقوت

سن ایلمز موقوت

